

Da Khaurah Au Da Khalak
REPORT
ON THE
TRIBES OF DIR,
SWAT AND BAJOUR
TOGETHER WITH THE
UTMAN-KHEL
AND
SAM RANIZAI

BY
CAPTAIN A. H. McMAHON, C.S.I., C.I.E.,
POLITICAL AGENT, DIR, SWAT AND CHITRAL,
AND

LIEUTENANT A. D. G. RAMSAY,
ASSISTANT POLITICAL AGENT, DIR AND SWAT

Edited with an introduction by

R.O. CHRISTENSEN

Transaltion by

Dr. Khaliq Ziar

دا خاوره او دا خالک

پښتانه

954.912 KHA

د اخاوري او د اخلک

ترجمه: ډاکټر خالق «زيار»

20796-754-910.
KHA

داخواوره اودا خلك

د دیر، سوات او باجوړ د قبیلو، اتمان خېلو او
سمرانېزی په حقله دمک مېهن اوریمې رپړتیا

ترجمه: داکټر خالق زيار

20796
P. 96
04

د کتاب نوم : داخاوم او دا خلک

ليکونکی : مک میهن اور میهنی

ترتیب : ار-او-کرستنس

ترجمه : ډاکټر خالق زیار

نېټه : جنوري ۱۹۹۷

شمېر : ۱۰۰۰ جلد ۴

بیه : اتیا روپ۸۰

تأهیل : سرتور فقیر غازی کوټه د وینا په حالت کې

خطاط : سید قیوم حقدوست

خوړوونکی :- پښتو ادبی جرگه ملاکنډ

توتیب

شماره	سرخط	مخ
۱-	خښېلې خبرې	(الف).....
۲-	پېژندګلو	(ا).....
۳-	سريزه	(۲۹).....
۴-	لومړۍ برخه	(۳۱).....
۵-	جغرافيايې تفصيل	(۳۲).....
۶-	سوات	(۳۳).....
۷-	دير	(۳۷).....
۸-	باجور	(۴۱).....
۹-	د اتمانخېلو علاقه	(۴۵).....
۱۰-	سمرانېزي	(۴۷).....
۱۱-	دنسلونږه حقله	(۵۰).....
۱۲-	پښتانه نسلونه	(۵۰).....
۱۳-	قوروال اوچکوي	(۵۱).....
۱۴-	بشکري	(۵۲).....
۱۵-	مشواغې	(۵۲).....
۱۶-	هندوان	(۵۵).....
۱۷-	ژبه	(۵۵).....
۱۸-	مذهب	(۵۶).....

شاوړ	سرخط	مخ
۱۱-	مذهبي طبقې	(۵۹)
۲۰-	سیدان	(۶۰)
۲۱-	میانګان	(۶۰)
۲۲-	اخون زادګان	(۶۱)
۲۳-	صاحبزادګان	(۶۱)
۲۴-	مذهبي مشران	(۶۲)
۲۵-	زیارتونه	(۶۳)
۲۶-	ګردار	(۶۴)
۲۷-	د حکومت نظام قبیلوي او عامو خلکو د مربوط	(۶۷)
۲۸-	د کابل سره د دیس سوات او باجوړ قبیلو تعلقاند	(۸)
۲۹-	په دیو سوات او باجوړ کتې ملي مرستې او باجوړه	(۸۶)
۳۰-	زراعت	(۹۰)
۳۱-	د ځمکې د ټاکلې وخت نظام	(۹۱)
۳۲-	د ګټې وټې یا عایداتو نظام	(۹۹)
۳۳-	تجارت	(۱۰۱)
۳۴-	ځناور او وڼې یوټی	(۱۰۵)
۳۵-	لرغونې شیزونه	(۱۰۸)
۳۶-	دویمه برخه	(۱۱۱)
۳۷-	څلورمه پېړۍ قبل مسیح	(۱۱۱)
۳۸-	دویمه پېړۍ قبل مسیح	۱۱۲

مخ	سرخط	شماره
د دیني پېړۍ ق. م تراوی ۲۰ پېړۍ پورې - (۱۱۲)		۳۹-
د اتې نه تر ۱۲ - پېړۍ پورې (۱۱۳)...		۴۰-
پنځلسمه پېړۍ (۱۱۴)		۴۱-
شپاړلسمه پېړۍ (۱۱۵)		۴۲-
او لسمه پېړۍ (۱۱۶)		۴۳-
فولسمه پېړۍ (۱۱۷)		۴۴-
په پښتور د پښتني حکومت د جريدونو پس (۱۱۸)		۴۵-
س ۱۸ ۲۷ نه (۱۱۹)		۴۶-
س ۱۸ ۲۹ نه (۱۲۰)		۴۷-
س ۱۸ ۵۱ نه (۱۲۱)		۴۸-
س ۱۸ ۵۲ نه (۱۲۲)		۴۹-
س ۱۸ ۵۵ نه (۱۲۳)		۵۰-
س ۱۸ ۵۷ نه (۱۲۴)		۵۱-
س ۱۸ ۶۳ نه (۱۲۵)		۵۲-
س ۱۸ ۶۶ نه (۱۲۶)		۵۳-
س ۱۸ ۷۱ نه ، س ۱۸ ۷۲ نه ، س ۱۸ ۷۳ نه (۱۲۷)		۵۴-
س ۱۸ ۷۷ نه ، س ۱۸ ۷۸ نه (۱۲۸)		۵۵-
س ۱۸ ۷۹ نه (۱۲۹)		۵۶-
س ۱۸ ۸۰ نه (۱۳۰)		۵۷-
س ۱۸ ۸۱ نه (۱۳۱)		۵۸-

شماره	سرخط	مخ
۵۹-	۱۸۸۱ نه	(۱۴۸)
۶۰-	۱۸۸۲ نه	(۱۵۰)
۶۱-	۱۸۸۳ نه	(۱۵۱)
۶۲-	۱۸۸۴ نه	(۱۵۲)
۶۳-	۱۸۸۵ نه	(۱۵۳)
۶۴-	۱۸۸۶ نه، ۱۸۸۷ نه	(۱۵۵)
۶۵-	۱۸۸۸ نه	(۱۵۷)
۶۶-	۱۸۸۹ نه	(۱۵۸)
۶۷-	۱۸۹۰ نه	(۱۶۰)
۶۸-	۱۸۹۱ نه	(۱۶۲)
۶۹-	۱۸۹۲ نه	(۱۶۳)
۷۰-	۱۸۹۳ نه	(۱۶۵)
۷۱-	۱۸۹۴ نه	(۱۶۶)
۷۲-	۱۸۹۵ نه	(۱۶۷)
۷۳-	۱۸۹۶ نه	(۱۷۱)
۷۴-	۱۸۹۷ نه	(۱۸۲)
۷۵-	۱۸۹۸ نه	(۱۹۹)
۷۶-	۱۸۹۹ نه	(۲۰۶)
۷۷-	۱۹۰۰ نه	(۲۱۲)
۷۸-	معامده	(۲۱۶)
۷۹-	معامده	(۲۱۸)

خپلې خبرې

دا یو حقیقت دی چې د کوم څیز بې حقله سره معلومات نه لري نو دهغه سره ئې دلچسپي هم نه وي - او څومره چې ئې د یو څیز بې حقله معلومات زیاتېږي - نو دومره ئې ورسره تړون او مینه هم زیاتواله مومي - پیرنگه په دې حقیقت پوه و - او دا ورته معلومه وه - چې که چرې پښتانه د خپل تاریخ ، تهذیب او ژبې نه بې خبره شي نو حکومت کول به ورباندې اسانه شي - ځکه چې د خپلې خاورې سره به ئې هغه تړون پاتې نه شي د کوم په بنیاد چې دوی د خپل وطن سره مینه کوي - او مال او مس ورباندې قرباني کوي .

همدا فکرو - چې پیرنگي ورباندې خپلې پالیسي ادا نه کړې - او ددې خاورې د پښتو تاریخي او تهذیبی وده ئې په فطري لاره مخ په ولاندې تلونه پریښه نه بنوده .

کله چې د هند نه د پیرنگي تلک یقیني شو او د مذهب په بنیاد د ملکه د تقسیم خبر شروع شو - نو هند د هغه برخو مسلمانانو پکښې ډېره ټینګه برخه واخستله چرته چې دوی د هندوازم په مقابله کې په اقلیت کې وو - ددې خلکو روحاني مرکزونه د خپلې خاورې نه بهر جبهه شوي وو - او په یو داسې جذباتي ماحول کې راګیر وو چې عقل او دلیل ورباندې هیڅ دخل نه کاوه .

کله چې پاکستان جوړ شو - نو دغه خلکو خپله خاوره پرېښوده او پاکستان ته ئې هجرت وکړه - دوی د خپل اقلیتي احساساتو او شعور

ب

سره راغلل - اود پاکستان د مقامي قومونو د ځينو طبقو په
اشتراک د حکومت واگي تر لاسه کړي - د پاکستان نوی
جوړ شوی ریاست ته د سرکاري نظریه ویکړل - چې بنیاد یې
هم دغه بهرني روحاني مرکز او اقلیتی شعور و - د دې
نظریې په رڼا کې د مذهب په اساس د سرکار له خوا د
داسې پوځیالي قوم د وجود اعلان وشو - چې هیڅ تاریخي
لوتهذیبی بنیادونه یې نه لرل .

چونکې دا نظریه د قوانینو دې د قوانینو په
ضد و فرحکه په عملی میدان کې پاتې راغله - البته د
دې خاورې د اصلي قومونو فطري وده یې د ځې وده او
خندا سره مخامخ کړه .

اوس دا حقیقت هرچاته په ډاگه شوی د دې چې
قومونه په سرکاري حکونو نه جوړېږي - بلکې د یو
اوښد اتفاقي عمل په نتیجه کې منح ته راځي - فرحکه
د سرکاري نظریې جوړونکي هم د ژبې په بنیاد د خپل پل
شخص غوښتنه کوي - خو بیا هم د سرکار له خوا پنځوس
کاله د دې نظریې پر چار شوی د دې - فرحکه په موجوده
وخت کې د یو حکومت نه هم دا طمع نه شي کېدل
چې د دې نظریې د جغ نه به په فورک ډول سر
ویاسي او د نوي سره به د دې ملک د قومونو د تاریخي
او تهذیبی پس منظر په رڼا کې نوي لارې وپټاکي

ج

نوحه داد پښتنو دانشورو ذمه واری جوړېږي
 چې ددې څلورې پښتانه دخپل تاريخ نه خبر کړي
 ترڅو چې دخپلې څلورې سره ددوې تړون بېرته بحال
 شي. دخپل روحاني قوت سرچينې وپېژني. او په شعري
 ډول ددې جوگه شي. چې دخپل قامي وحدت او ټولنيزې
 ودې د پاره لارې چارې ولټوي .

هم ددې ذمه ولري د احساس لاندې ماداوېرولې
 غوندې کتاب پښتو ته په دې هيله ترجمه کړو. چې نور پښتانه
 ليکوال هم ترخپله وسه په دې لار مزل وکړي. له بده مرغه
 د اجتماعي پېسوادۍ له کبله پښتنو خپل تلخيخ نه د ځمکې
 ولې په انگريزي کښې په پښتنو زينت زيات ليکل شوي دي
 دالیکل که هرڅو ډېر دي. خو په دغه ژبه د نه پوهېدو
 په وجه ترې ډېر کم خلک استفاده کولې شي. که چېرې پښتو
 ته ئې ترجمې وشي. نو يوڅو به ئې ډېر خلک ولولي. او بل به
 ورباندې د پښتو ژبې لمن هم پراخه شي .

په دې کښې شک نشته چې د تېريو نيم سل کلونو راهسې چې
 ددې څلورې د پښتنو د ژبې سر کم سلوک شوي د ځمکې
 په نتيجه کښې ډېر تعليم يافته (پاسواده) پښتانه هم پښتو
 نه شي لوستاى. خو بيا هم په دې نژدې وختونو کښې د اوسېدو
 په اسمان دوو درې ستوري خپلې دي. لومړۍ دا چې پښتانه
 لگيا دې دخپلې مورخه ژبې په اهميت ورو ورو پوهېږي. دويم

دا چې د ۱۹۸۵ز راهیسې د پښتو د علاقو په سرکاری
 سکولونو کې تر څلورم ډیجیټي پښتو د تعلیم ذریعه —
 گړه دې ده او دریم دا چې د افغانستان انقلاب که د پښتو د
 پاره پورې په سرونو بد بختی راوړې دی. خودایو په زړه
 پورې کارې هم کېدې — چې د دې غلې او هغې غاړې د
 لیکوالو په منح کېنې ژبې جوخته رابطه پیدا کېدې — هم د دې
 رابطې په برکت د دواړو غاړو تر منځ د املا ستونځې مخ په
 ختمېدلو دي. د هغه ځای خلک د دې ځای لیکونه لولي. او د دې
 ځای خلک د هغې د علمی او ادبی اثارو نه استفا ده کول شي.

د دې حقیقتو په رڼا کېنې سره په یقین سره وینای
 شي چې د پښتو د ودې او پراختیا د پاره حالات مخ په سبه
 روان دي. او که چېرې پښتانه د افشور په شعوري ډول د ا
 حالات درک کړي. او خپلې هلې ځلې تېزې کړي نو د پښتو ژبې
 چټکه وده یقیني کول شي. او کله چې ژبه شته شي نو د
 قامي وحدت لار بیا هیڅوک نه شي نیولې.

په دې کتاب لړۍ او ګډونونو ډېره په زړه پورې
 پېژندګلو لیکلې ده. زه په دغه لړۍ کېنې څه لیکل
 نه غواړم. البته دا به ضرور ذکر کړم. چې ما پکښې د
 دوه درې جملونه پرته خپل هیڅ هم نه دی ورکړ
 کړي. څه چې په کتاب کېنې وو. هغه مې ټکي په ټکي
 ترجمه کړي دي. دغه دوه درې جملې او د امر او —

ګرستنې لمن لیکونه چې په متعلقه ځای کې په قوسونو کې بند کړی دی .

په اخر کې باید درجتم شاه سائل ، صاحب شاه صاحب
مکرم خان سبا او د تانې د تاج العالم مننه وکړم . د چا
د دانه په برکت چې ما د اکتاب په ډېر لنډ وخت کې
ترجېه کړو .

د اکبر خالق زیار «

پېژندګلو

د ۱۳۸۹ ل. نه راپه دېخوا یعنې د کله نه چې پیرنگي د سکهانو نه د صوبه سرحد د رات شوو ضلعو اختیار تر لاسه کړې و. د حکومت د ټولو نه زیاته توجه دې خبرې ته وه، چې د هند د سلطنت د حرې نقطه نظر نه د اهو برخو د پور ساتنې لارې چارې ولټوی، د دې کار د پاره دالاندې نقطې په ګوته شوې وې.

(الف): د پولې د هغه غاړې د قبیلو له خوا د پیرنگي په نیولو علاقه د بیا بیا حملو منځیو.

(ب): د حکومت خلاف د قبیلو په ګډه او منظم ډول د راپاڅېدلو مخنیو.

(ج): که چېرې د افغانستان سره جنګ ونښلې، نو چې د اقبیلې پکښې برخه وانه اخلی.

(د): د هند وګشتل لارې د روس له خوا د حملې وسپړه البته په نژدې وختونو کې ئې امکان کم و.

ولې د کله نه چې د کابل حکومت د پیرنگي د فشار (د باو) په مقابله کې ورو ورو سر اېښودلو او د شلمې پېړۍ په روميو کې د پیرنگي او روس ترمنځ روان رقابت مخ په کمېدلو راغی، نو د دې قبیلو په انتظامي چوکاټ کې د راوستو مسئله د حکومت د پاره د ټولو نه لویه مسئله پاتې شوه.

حکومت غوښتل چې په داسې طريقه په قبايلي علاقه خپل
اختيار قايم کړي. چې نه 'خړنځ' په نېغه انتظامي چارې په خپل
لاس کتې واخلي. اونه 'دغلت' په مستقل ډول فوځونه دېره
کړي. ددې مقصد د حاصلولو دپاره ضروري وه، چې پيرنگي
ددې ټولنې د کړو وړو سره ځان اشنا کړي او د ټولې دهغه
غارې د فېلوبيه سياست هم ځان پوه کړي، په دې وجه
د سرحد د پيرنگي افسرانو دپاره دا ضروري وه. چې د يونسنه
منتظم سره سره د بشر پوهنې علم هم ولري. او د کومو قبيلو
سره چې مخامخ دي دهغوې د تاريخ او بود دستور سره پوره
واقفيا پيدا کړي. هم په دې غرض د نورلسمې پېړۍ په آخرې
لودشلمې پېړۍ په پيل کښې حکومت د قبايلي ټولنې او تاريخ په
لړ کښې د معلوماتو يوه لويه ذخيره راغونډه کړله او د رپورتونو
په شکل کښې يې د سرحد د سرکاري افسرانو د استفادې د
پاره چاپ کړه. دا امکان شته چې دا رپورتونه د صحيح
معلوماتو حاصلولو په لړ کښې د ستونځو او د انتظامي وکړو
د محدوديت او تعصب له کبله د جانبداري ښکار شوې وي
ولې بيا هم دېر دلچسپ او په زړه پورې په دې دي، چې
په لومړي ځل پکښې د صوبه سرحد د قبايلي ټولنې په حقله
د معلوماتو وړاندې کولو هڅه شوې ده، او د تاريخ په يوه
اهمه برخه کښې د دې ټولنو په باره کښې د برخه لري. لنډه
دا چې د حکومت دا رپورتونه چې په اصل کښې د انتظامي

چارو په لږ کښې لیکلې شوی وو ، اوس هم د صوبه سرحد د قبايلي ټولنې د پېژندګلو او تاريخ په حقله د معلوماتو سرچينه ده . په داسې حال کښې چې د دې رپورټونو يو لويه برخه عام لویس ته نه ده رسېدلې او د يو کم شمېر پوهانو پرې محدود پاتې شوي ده .

د دير سوات او بلجوي په حقله د "مک مېهن" او - ريمزي د اړورتې په اول ځل په ننگلنه کښې د حکومتی راز په ډول چاپ شو . د څو کاله وړاندې پرې د دې قبيلو خاوره د پيرنگي افسرانو د پاره تقريباً بې ناستاوه ، د ننگلنه د امېلي د مهم نه بغير کوم چې د مذهبي وسله وال ګروپ (مجاهدين) ياد پيرنگي په ژبه د هندوستانی مذهبي جنون پرستو د ټکولو لپاره شوي وو . حکومت چرې هم دا مخه نه وه کړې - چې د پېښور په شمال کښې قبايلي علاقه لاس وراوړد کړي . خود دې مطلب دانه د دې چې ګڼې حکومت په هغه حالاتو نظر نه لرلو - کوم چې د پولې هغې غاړې ته موجود وو - په پېښور کې د حکومت اختلاس سره سم پيرنگي د مخبرانو او ليکوالو په ذريعه د خپل غرض پوره معلومات حاصل کړي وو - د عمر خان جندولي دا خبرې جلا وطني او د چترال مهم په نتيجه کښې ځينې واره ځانګړې څخه کاله وړاندې د عمر خان د لاسه شړونکي شوي وو ، بېرته په ځای شول ، او ځينې پکښې وټکول شول - او په دې ډول په ننگلنه کښې پيرنگي

د دې علاقې په سياست كېنې ځان وركړه كړو، د چترال د مهم دويمه نتيجه دا وه چې د ديراو سوات پوليتيكل ايجنسي پكېنې جوړه شوه، چې مقصد يې د چترال د لاري ساتنه وه كومه چې د حربي نقطه نظره ډېره اهمه بللې شوه، د دې نه راپه دېخوا چې په ايجنسي كېنې څه هم سياسي پېښې منځ ته راتلې، په خاص ډول كوي چې د پيرنكي دگتې يا تاوان سره تړلې وي، په هغوي كېنې حكومت د يو فيصله كړونكي عامل كردار اداء كولو.

دوه كاله پس يعني په ۱۹۷۱ كېنې د ايجنسي قبيلې او د صوبه سرحد يوه لويه برخه د حكومت خلاف راپورته شول، چې دا پاڅون د پيرنكي په دور كېنې د قبائلي علاقې د ټولونه لوي پاڅون و، دا چې د دې وجه څه وي؟ تر اوسه پورې په پوره ډول نه ده په ډاگه شوې دهغه وخت پيرنكي منتظينو داسې كېنله چې دا د افغاني افسرانو په ډاډ د مليانو د ديسو (سانډونو) نتيجه وه، وروسته بيا چې ليكوالو دا خيال جوړ شو، چې دا پاڅون په اصل كېنې يا خردقار وړه پاليسي په مقابل كېنې قبائلي عكس العمل و او بيا دا چې د بدلون كوم قوتونه د پيرنكي دراتلې سره منځ ته راغلي وو، د هغوي په مقابل كېنې دهغه خلكو پاڅون و، چا چې د روحاني تصوراتو په بنياد (اساس) په راتلونكي وخت كېنې په پرمخانه خړڅالي او سوکالي عقیده لرله. دا ټول خيالونه په خپل

حای وزن لری. ولې دابه هم بی حایه نه وی چې د تېرو
 څو کلونو واقعاتو د قبائلی ټولنې د روایتی جوړښت سیکولر
 طرز حکومت کمزور کړو، لومړی مشرانو ته یې دا
 موقع په لاس وکړله، چې که په مستقل ډول نه وی
 نو په عارضی ډول د هغه تحریک مشري په لاس کښي
 واخلي، د کوم مرام چې د قبائلی ازادی پرته حاصلول و.
 د مک میهن او ریمز رپورټ د هغه وخت نه
 لږ روسته لیکل شوي دي، کله چې د پښتني حکومت
 او د دیر سوات او باجوړ د قبیلو تر منځ رابطه جوخته
 شوه، او بیا د یو بل سره ونښته، په دې رپورټ کښي
 نه یوایي دا چې د سوات له واقعاتو ته اشارې شوې دي
 په دویمه برخه کښي یې د دې واقعاتو پوره تفصیل ورکړی
 دی ولې بیا هم د دې رپورټ هغه برخې د زیاتې دلچسپۍ
 وړ دي په کوم کښي چې د دې قبیلو د سماجی اوسیا
 تنظیم ذکر راغلی دی

مک میهن او ریمز د درې بنیادي قبیلو په حقله
 لیکل کړې دي .

۱- اکوړی یوسفزی: چې د دیر سوات په زرخېره
 حمله آباد دی.

۲- ترکلاخی (ترکاني) چې په باجوړ کښي مېشته دی.

۳- اتانخېل: چې د باجوړ په جنوب کښي په یوه غریز ه

پټۍ کښې اوسېږي .

د دې قبیلو جوړښت لکه د پښتنو د نورو قبیلو غوندې د پښتني څانگو په اصولو ولاړ دے ، یعنې د نسبونو یا خپلونو په بنیادی تقسیم شوي دي . په نظایاتی توګه دا جوړښت په مساواتو مبنی دے ، او ټول خپلونه یا افراد چې په شجره نسب کښې ځای لري د مساوی مقام لرونکي دي . د قبیلې د غړو د مساوی حیثیت عملي مظاهره په جرګه سیستم کښې کېږي . جرګې متنازعه مسئلې هواروي . اود اجتماعي مفادو په لړ کښې فیصلې کوي ، دا سیستم د پښتنو په ټوله قبایلي پټۍ کښې موجود دے ، په ډېرو قبیلو کښې جرګې عموماً په سپین ږيرو مشتملې وي . خو په نظایاتي ډول د یوې قبیلې ټول نارینه وګړي د کلی یا خیل په جرګه کښې عملي دخل لري . په لوړه سويه (level) د څو خپلونو یا د ټولې قبیلې ناییده جرګه راغوسټل کېږي . او که چېرې وړپېښه مسئله د زیات اهمیت وړ وي . نو د متعلقه خپلونو یا قبیلې ټول غړي په دې جرګه کښې شرکت کوي .

د دیر، سوات او باجوړ په قبیلو کښې چې ښوونکي وخت نه روسته د ځمکې د تقسیم کوم نا اشنا غوندي نظام موجود دے د هغې نه ډېر په ښه ډول د قبیلې د خپلونو او افرادو ترمنځ د مساوی حیثیت اظهار کېږي . د قبیلې د ټولې ځمکې نه هریو خپل یا نسب ته خپله برخه (د فتر) حواله کېږي او بیا ئې هر خپل د افرادو په حساب په خپلو کښې وېشي . دا د فترې د یو ټاکلي

وخت نه روسته بيا سردوباره تقسيمېږي. چې دې ته "وېش" يا "خسېښ" وايي. د حکمې د بيا بيا تقسيم نظام په "نوروحايونو" کې هم موجود ؤ.

په نولسمه پېړۍ کې د پيرنگي هند په حينو ضلعو کې د واکمنۍ د بدلون د نظام ښې ښاني معلوم شوي دي، هدا رنگه د (Tentonic Mark Temure) او دروس د نولسمې پېړۍ د کليو د سردوباره تقسيم د نظام سره پکې يوشان والي په نظر راځي. دا د حکمې د بيا بيا تقسيم نظام د پيرنگي افسرانو او د ملکيت د تکامل د ادارو د طالب علمانو د پاره د پېرې دلچسپۍ وړ ؤ. حکمې په دې کې هغوي ته د دې فکر په تائيد کې معلومات په لاس راتلل. د کوم په بنياد چې دا ويلي شي، چې د ملکيت هومبې شکل په هر ځاي کې اجتماعي ؤ. او بيا وروسته يې ښې شکل اختيار کړيدے. ولې بيا هم وېش هغه يواځينې نظام دے، چې د حکمې تقسيم پکې د نسبونو يا خپلونو په بنياد ځېږي.

د ملک ميهن او ريږي د رپورټ يو په زړه پورې اړخ دا ؤ چې د وېش بېخله په ليکلي ډول يو بشپړ تفصيل وړاندې کوي. البته دا په يقين سره گوښل کړان دي، چې د دوي دا دعوي تر کومه حده رښتياده، چې د نظام د دير، سوات او باجوړ په ټولو قبيلو کې موجود ؤ. حکمې چې اکثر شواهد صرف په يوسفر وکې د دې نظام ښې وکوي، خو په دې خبره کې

شك نشته چې د بنو د ضلعي د مروتو نه علاوه نور
چرته هم په پښتنو قبيلو كې د دې قسې نظام وجود نه
دے لرے، د نظام په مروتو كې د خولې وېش په نوم
يادېده، چې تقسيم به پكې د خاندانو ترمنځ د افرادو
د شمېر په حساب كېده. او لكه د يوسفزو غونډې د
نسب يا خېل په بنياد نه ؤ، كله چې مروت د پيرنگي د جغ
لاندې راغلل، نو خلكو ته په قانوني ډول د ذاتي حكمې د
لرلو او كانه كولو حق وركړے شو او د دې نه علاوه زور
ورو كورنو هم د تقسيم نه د سرايتلو هڅه كوله، نو
حكم د نولسمې پېړۍ په آخر كې د نظام ختم شو، د پېښور
د ضلعي په يوسفزو كې هم دوخت د تېرېدلو سره ورو
ورو د نظام د منځه لاړه. اگر چې د ۱۹۳۱ نه پورې د
دې نظام آثار موجود وو. پيرنگي افسرانو نه غوښتل چې
د نظام جاري پاتې شي. حكم چې دې سره جگړې پيدا
كېدلې، او په زراعت كې چا خپله بېسه نه لگوله، او هم
دا وجه وه. چې په رات شوو ضلعو كې هغوي د نظام په
مستقل تقسيم بدل كړو.

د پولې د هغې غاړې په يوسفزو كې "وېش" د ضلعي
پېړۍ تر ډېر وخته پورې ژوند ؤ پاتې شو. د شپاړسمې
پېړۍ په آخره كې چې كله يوسفزو د هغوي دا موجوده
علاقې ونيولې. نو د هغوي د مذهبي مشر شيخ ملي په

مشری کښې "وېش" منځ ته راغی. د دې تر شاه مقصد دا و، چې د دغې وخت د لویې معاشي ذریعې یعنې د ځمکې په حواله د قبیلې د ټولو خپلونو او افرادو تر منځ مساوات ورسايل شي. د پښتنو نورې اکثرې قبیلې په شاوخوا غزیزه علاقو کښې مېشته شوې او د څلورو ساتلو کار یې شروع کړو خو یو سفرو د سمې په علاقه قبضه وکړله، د دغه ځایو اصلی اوسېدونکي یې یا وځلول، او یا یې د ځان ماتحت کړل او پخپله یې کړکړونده شروع کړله، د څارو وساتلو په نسبت د کړکړوندي د پاره د ځمکې نه زیات کار اخستل کېږي ولې دا ضروري نه ده چې دیوې علاقې د کړکړوندي ټوله ځمکه دې یو لاس وي، هواره او د اوبو لاندې ځمکه ښه فصل کوي خواره ځمکه د غرو د لمني ځمکه او کاهیزه ځمکه د کړکړوندي له پاره کرانه پرېوځي. دیوې قبیلې د غرو د پاره د امکان نه وه. چې په یو وخت هر وګړی ښه او خرابه ځمکه په مساوي بنیادونو ولري. د دې کړکېچ د حل د پاره چې یو خپل یا فرد د تل د پاره د ښې یا خرابې ځمکې خاوند نه شي په ټاکلي وخت د ځمکې د تقسیم نظام وضع (جوړ) کېدو شو.

وېش که په اصولي ډول هر څو ښه نظام و، خو بیا هم پکښې یوڅه خامي موجودې وې، لکه دا چې د چا به یو ځل ښه ځمکه ورسېدل، نو کله چې به د وېش وخت راغی، نو هغوی به ورته غاړه نه اړېدل. او اکثر به خبره جګړې ته ورسېدل.

همدانکه د ځمکې په جوړولو او د ډېروخت د پاره د سنبه فصل په جوگه کولو ، چاڅيلې پيسې نه لگولې ، ځکه چې دا ځمکه به ديوټاکلي وخت نه روسته دهغه د لاس نه وتله ، د مک مېهن او رييزې په خيال دا نظام د قبايلي نظم و نسق په حواله يوسنه مثال دے ، او د پښتو د پاره په دې اهم دے ، چې هغوی د جنگ جگړې شوقيان دي او دا نظام يې د دې شوق د پوره کولو د پاره زمينه برابري ولې ترڅو پورې چې د بدن د پرمختلک تعلق دے نو دا د ځمکې د ټاکلي وخت نظام د انتها ئې ضروري نظام و د جملې نه يو نظام دے .

په دې وجه کېدے شي د قبيلو تر منځ د مساواتو ساتلو يوه نېټه ذريعه وه ، خو د نولسمې پېړۍ دا خبرې او شلمې پېړۍ د لومړۍ برخې د سماجی او معاشي ودې په معيار پورې ونه ځنله .

سرحدی پيرنگي افضل نو د پښتو سياسي او سماجی تنظيم ته په عمومي ډول جمهوري ويلي ، ولې دا ټکي هغوی په ډېرو مختلفو معنیو کېني استعمالولو . د يوې خزانې د قبايلي مساواتو ادارې لکه جرگه او وېش هغوی ته د قبايلي تړون او نظم و نسق اهم عوامل ښکارېدې . مثلاً مک مېهن او رييزې ليکي : چې هغه نظم و نسق چې د کلي ټول وگړي په قابو کېني ساتي او هغه

مؤثر اختیار چې د کلی د معاملو او شریک مفاد په لږ کښې جرړې ته حاصل دے ، پوره زړه راسنکون لری ، په دې کښې شک نه شته چې دا روحیه د اقتدار دهغه اوږد نظام پیداوارکي کوم چې د عام خلکو سره مربوط پاتې شوے دے ، او همدغه وجه ده ، چې دیو تاهلی وخت نه پس د ټولې قبیلې دحمکې د وېش پېچلے نظام تر اوسه پورې رواج لری .

د بلې خوانه افسرانو هغه ادارو ته هم په بنه سترګه نه کتل . د کوم په برکت کې یو طرفته د مساواتونظام قائم و ، نو بل طرفته د دې قبیلو په ځینو علاقو کې د قانون نه د سرغړونې او باچاګردۍ سبب ګرځېدلې وې . د قبائلي انتظام دنده چې د چاپه غاړه وه ، د هغوی د پاره د قبائلي جمهوریت په ځای اټوکرانیک مسستم زیات بهتر و . د دې خبرې د ثبوت د پاره دهغه رپورټ یو څو جملې ذکر کوو . کوم چې د پیرنګۍ د دور په اخر کې چاپ شوے دے « هغه اړه ګرې یا باچاګردۍ چې د وینو د سمنو او جمهوري تنظیم د کبله راپیدا شوے دے ، د ترقۍ په لار کې یو کلک خنډ دے ، سرکاری افسران نه شي کولې چې د جمهوریت ټولو غړو ته ځان ورسوی . »

په دیر سوات او بلخ کې جمهوریت ته د ځینو اړخونو په حواله تغیر ورکړې شوے و ، اول خو دا چې په جرګه کې د خبرو کولو حق هغه چاته حاصل و . چاپې په دفتر کې حصه لرله . د دې مطلب دادے چې د چاپې ځمکه نه وه ، هغوی د جرګې په

په معاملو کښې کار نه شولې، په دې ېې جايداده خلکو کښې
د غير پښتون قبيلو او کسب گرو نه علاوه هغه پښتانه هم شامل
وو، چاچې خپلې ځمکې خرڅې کړې وې، نو ځکه د دير، سوات او
باجوړ قبائلي ټولنه په دوه برخو تقسيم وه، يعنې ځمکه لرونکې
برخه او ځمکه نه لرونکې برخه، دا نقطه د مک ميهن او ريمزې
په نظر ثاني شوی ايد پښتني ذکر شوېده، چې کله هم د دې
علاقو د پښتني حکومت په لړ کښې د «جمهوری» ټکي استعمالېږي
نو بايد د اېه نظر کښې وساتل شي. چې اقتدار په بشپړ ډول
د ځمکه لرونکي پښتو په لاس کښې دے. ېې ځمکې (فقير) او کسب
گر د حکمراني په کارونو کښې د رايې حق نه لري. او په عملي توگه
ېې حيثيت د غلامانو دے .

اگر چې د اد سماجي او سياسي امتياز يو ځينې مشکل نه دے
په خصوصي ډول په يوسفرزي او ترکلانو قبيلو کښې د خانانو
(مشرانو) د حيثيت په حواله قبائلي جمهوريت يوبل خاص تغير لري.
د دير، سوات او باجوړ خانان د زيات سياسي قوت او ډېرې
ځمکې د لرلو له کبله زيات زور وړ و (تر دې پر حده اوس هم
دی) نو ځکه ېې د جاگيردار غوندې مقام موندلے و. د ډېرو
پکښې لويې لويې قلاگانې او ملاتړ وو. او خپل دولت به ېې د
خپلې ډلې د قري کولو او د خپل قوت د زياتولو د پاره استعمالو
په دې لحاظ په دير، سوات او باجوړ کښې دوه قسمه سماجي
پېرتونه موجود وو، يو د ځمکه لرونکو او ځمکه نه لرونکو ترمنځ

او بل د خاندان لود هغوی د دله ایزو تر منځ - په دې لپکنيې یوسفزې او تر کلاني قبیلې په دې لحاظ د نور وینبتي قبیلو په نسبت زیات ځانګړې شکل لري - چې د انورې قبیلې زیات مساویانه سماجی جوړښت لري . او د سیاسي پرتو نونه تر ډېره حده ازادې دي .

د مختلفو علاقه د خاندان زور او اثر هم یوشان نه و ، - کله چې مک مېهن او ریږي خپل رپورت لیکل ، - فحینې کسان لکه د دیر او ناوګه خانان پکښې تش په نوم د یوې لویې علاقې حکمرانان وو - او حینې لکه د سوات خانان پکښې تر خپلو د لو پړې محدود شوي وو - او په حقیقت کې یې حیثیت د یو با اثره ملک نه څه لر غوندې زیات و ، د سوات او دیر په زیاتو برخو کې یو خان هم داسې نه و ، چې بل یې مخې له نه راتلو ، د قبایلي سیاست عمومي شکل داسې و - چې په هر ځای کې د مخالفو خانانو د لوت تر منځ رقابت روان و - د دې رقابت په حقله د بشر پوهنې د عالمانو تر منځ اختلاف موجود دے . د نړوي د عالم فیدرک بارتېد په خیال د دې رقابت په برکت د خاندانو په زور کې توازن منځ ته راځي ، او یو خان هم د دې جوګه کېد لې نه شي - چې د تل د پاره په خپلو مخالفینو بڼه ومومي ، ځکه چې که چرې د هغه قوت ډېر زیاتېږي - نو بیا مخالف خانان په خپلو کې یو ځای کېږي - او په شریکه هغه ته ماتې ورکوي ، او همدارنګه یو کمزور خان د بل خان سره د زور وړ خان د مقابلې د پاره

یوحای کبې، اکبر ایس احمد د توازن د دې رجحان د فکر سره کلک اختلاف لری، هغه وائی چې د خانانو او دهغوئ د مخالفو د ترمینح د توازن هیڅ څه فطری رجحان موجود نه و. خانانو کولې شول، او که موقع په لاس ورغلي نو اکثرې کړې هم دی چې خپل مخالف د تل د پاره شړونکې کړی،

د مکمپهن او ریمزې رپورټ د دین سوات او باجوې د سیاسي رقابت په لړ کې د هر په زړه پورې معلومات وړاندې کوی. اگر چې حتی نه دی، له سستم د خانانو په بډیا (اسلی) ولاړ و. په اکثر کلیو کې موجود و. او په هر وخت کې به یوه یا بله له په اقتدار کې وه. خو په ځینو وختونو کې داسې هم شوې دی، چې د حکمرانی دې مخالفو دهغې د وفادارو یوه برخه د ځان سره ملګرې کړې ده، او په اقتدار کې قبضه اچولې ده، بیا هم د کلیو په سویه (Level) د مخالفو د لو ترمینح د اوبند وخت د پاره د توازن، درجې او امکان پاتې شوی ده، ځینو د پرو زور ورو خانانو نسبتاً د زیات وخت د پاره خپل غالب حیثیت برقرار ساتلې ده، چې د عمر خان جند ولی ژوند یې یوښه مثال ده. هغه د ۱۸۷۹ز او ۱۸۹۱ز په منځ کې د زور ورو مخالفو اتحاد وینو باوجود د دیر خان زغلوله ده. او د دیر او باجوې اقتدار یې په لاس کې اخیستې ده. دهغه زور هغه وخت مات شو چې که د پیرنګی مخالف شو او د ۱۹۱۵ز د جنرال ریلیف مهم په نتیجه کې شړونکې شو. د دیر خان په ځای شو.

او بلجور په وړو وړو خانو کښې تقسیم شو، دا باید ذکر شي چې د عمر خان قصه استثنائي بڼه (Feature) لري. یو څو نورو خانانو په خپلو علاقه کښې په دغه اندازه زور پیدا کړې دے، او پاتې لوی اکثریت د مخالفو دغښتو د پاره د نورو خانانو سره اتحادونه کړې دي، د کله نه چې پیرنگې په مقامی سیاست کښې د ګوتو وهلو جوړه شوي دے نو په عمومي ډول ئې د خانانو د رقابت چرچې کښې نږدې ده خانانو په دیر، سوات او باجوړ کښې د سیکولر سیاسي مشري نماینده ګان وو، البته یو بل قسم مشري هم موجوده وه - چې واک ئې د مذهبي کسانو په لاس کښې وې، د سرحد پیرنگي افسران په قبایلي علاقه کښې د مذهب د اثر او مذهبي جنوئیت د کبله ډېر په تشویش کښې وو. ځکه چې د ۱۹۷۷ په پاڅون کښې د لېونی فقیر یانورو د اقامت خلکو د کړنار او اثر یوه ترڅه تجربه ئې شوې وه، ولې بیا هم د ملک میهن او رېښې د بیانونو نه داپته لکې، چې په قبایلي ټولنه کښې د مذهب د اثر په حقله د یوې کوتلې راتې په جوړولو کښې هغوی د ستونځو سره مخامخ وو لکه هغوی لیکي چې :

”په لومړي نظر کښې سړي ته داسې ښکاري - چې دا خلک مذهبي تنګ نظره دي ولې په حقیقت کښې د مذهب اثر لږ دے - په مجموعي ډول دا خلک مذهبي لږ او وم

پرست زيات دى ، اولايان هم د دې وهمونوپه بنياد
داخلک د پرپه اسانه په خپل لاس کښې اخلى .

د خلکو رښتڼه مذهب پښتونولى ده دا ناقابل تعريف
نوم د ښې بدې يوې ناقابل فهم ضابطې ته ورکې شريده
«که چيرې ملا ترې يوطرفه شى ، نو د دې خلکو سره ډېر
په اسانه ژوند کېدلې شى . ولې کله چې د دوي اجتماعي جنونيت
راپار شى . نو بيا دې ترې خداى امان وکړي »

د مک ميهن او رېمزي دا تجزيه سرې ته ناشناغوندي
ښکاري ، چې د يوې خوانه داخل ژور مذهبي رجحانات نه
لري . او په انفرادي ډول جنونيان نه دي ، او د بلې خوانه مذهبي
مشران د دوي د وهمي فطرت په استفاده په دوي کښې
په اسانه اجتماعي مذهبي جنونيت پيدا کوي . خو کېدلې شى
چې دا په ظاهره پېچلې نتيجه کېږي د نويڅه نه علاوه د هغه
وېرې اظهار وي ، کومه چې د افسرانو په زېږ کښې د ۱۸۹۸
د واقعاتو د تکرارېدو په لړ کښې موجوده وه ، په قبائلي
ټولنه کښې د مذهب او مذهبي مشرانو په اهميت د پوره پورې
د پاره د يوې خصوصي تجزيې ضرورت دى .

په دې قبيلو کښې څو قسمه مذهبي عناصر موجود وو .
لومړى : د بزرگانو اولاد — د دوي د ژوند د ضرورياتو
دارومدار په مذهب نه ؤ . ولې خلکو ورته د قدر په سترگه
کتل . او د تالاشي د پاره به يې راغونښتل .

دويم - د کلي ملايان ۱- دوې ته ورځيني مذهبي چارې
لکه امامت، د قرآن درس او مذهبي رسمونو سرته رسول
ورپه غاړه وي. د کلي ملاته خلکو درناوي ورکاوه ،
ولې دېر لوړ امتيازى مقام ئې نه ليد، او د قبيلې په اهمو
مسئلو کښې ئې دېر اثر نه ؤ.

درېيم - هغه کسان وو چې مک مېن او ريږې ئې محض
مذهبي مهم جوگنې او والځې په دې علاقه کښې لکه د
ماشو، مېروگرځي او په تولو غلطو کارونو او زياتو جرمنو
کښې ککړ وي . په دومرو کښې شمېر کښې د مېرو موجوديت
او دهغوئ له خوا په لويه پيمانه اړي کړي او جرمنو ته
د خلکو لاسول مبالغه معلومېږي. په دې کښې شک نشته چې
د دې ډلې زيات کسان د پيرنگي حکومت سخت مخالف ؤ خو
په فعال ډول ئې په هره موقع مخالفت نه دے کړے. د
مثال په ډول پلم پايله دېر حساس بنياد پرست ؤ. او د چترال
ريليف په وخت کښې د دې د پاره د حکمي دننه په يوه
کوټه کښې چېله شړے ؤ، چې د کافرو بړي هم ورباندې
ورنډ شې. خوبيا هم مک مېن او ريږې دارا پورټ د ۱۸۹۶لنه
نه يوڅو کاله وروسته ليکله دے، نو دا امکان شته
چې تر دغه وخته مذهبي عناصرو د اړي کړي زيات توان
پيدا کړے وي .

د قبائلي بحران د دورې نه علاوه په عامو حالاتو

کښې کڅوکه د مذهبي طبقو اشرته د پېر زيات وائی نو
دابه لوستونکی يې لارې کوی. اگرچې ځنې مذهبي عناصر داسې
وو، چې شيم يا پوره سياسي اهميت يې ضرور حاصل کړې و. د
دوې په جمله کښې د سوات د اخون (سېدو بابا) نوم د ټولو
لومړي راځي. د دې د نولسمې پېړۍ په نيمايي کښې بزرگ
مشهور شوي و. او د سرحد په پورې غاړه قبيلو کښې يې
د پېر زيات مريدان پيدا کړي وو. اگرچې اخون تر دې پرمخه
ځان د قبائلي سياست نه يې طرف ته ساقلې و. او په سوات
کښې يې سيکولر سياست هم تر لاسه کړې نه و. ولې بيا هم
څلوېښت کاله د دې علاقې مؤثر شخصيت و. د هغه مذهبي
مقام هغه د دې جوگه کړې و. چې د دې لور تر منځ شخړې هولي
کړي، او پيرنگي حکومت له اړخه د مداخلت د خطرې په رڼا
کښې د سوات په خلکو کښې اتحاد پيدا کړي. د امپېري د
۱۹۱۳ز د مهم په دوران کښې هغه د حکومت خلاف نېغ
په نېغه قدم پورته کړو، او خپل مريدان يې د ډبرنې د خلکو
او د تش په نوم هندوستانۍ جنون پرستو په مرسته کښې و
جنګول، ولې اخون نه خو پخپله جنون پرست و، او نه د حکومت
سخت مخالف و، او تر څو پورې چې يې په سوات کښې د مشري
رول کاوه، نو پاليسي يې دا وه، چې د حکومت سره دانستي
نه ځان وساتي، پيرنگي ته هم هغه په سرحد د امن لواستحکام
يو علامت ښکارېده، اگرچې کله کله به د هغه د ژور مذهبي

اثر د وېرې په تشویش کېنې هم و .
په حیثیت د یو سلاکار او ثالث اخون د سوات په خلکو
کېنې د سیاسي اتحاد تېره کښېښودله په داسې حال کې چې
د هغه د سیاسي شهرت وجه د هغه بزرګی و ، نو د دې د پاره
چې روحاني مقام یې متاثره نه شي هغه د سیاسي مشرۍ
په قایمولو کې ډېر محتاط پاتې شو ، ولې بیا هغه دا هڅه
وکړله ، چې خلک د هغه څوې د سوات د حاکم په ډول قبول
کړي ، خو دا بېله خبره ده چې کامیاب نه شو . په ۱۸۷۸ کېنې
داخوند د وفات او موثرګدۍ نشین د نشتوالی له کبله د
سوات سیاست یو ځل بیا د سوات د خانانو د رقابت ښکار
شو ، د سوات د سیاست ا لا تر هغه کېدو عمل هغه وخت نور
هم مخ په وړاندې لاړ ، کله چې په ۱۸۷۸ کېنې د دیرخان
د سوات د ښي اړخ زیاته برخه ونيوله او د پېرنگی
حکومت خلاف قبایلي پاڅون د ماتې
سره مخامخ شو . د پېرۍ د بدلون
په وخت کېنې د ریاست حالت په یو سرکاری رپورټ
کېنې څه داسې ذکر شوی دی ، "ډله ایزې جګړې حسب معمول
رواښ دي او علاقه په داخلي ډول د ډېر خراب اړیکې
او باچاګردۍ ښکار ده ."
کله چې د ملک مېهن او ریمزې رپورټ چاپ کېدو ، نو
په هغه وخت کېنې داسې څه ښې په نظر نه را تلې ، چې کېنې

اخون چې څه حاصل کړی وو، هغه عارضی نه وو، او بیا په راتلونکي وخت کې به کار راتلې شول د هغه د خلورو لمسو "چې د احترام په توګه ورته خلکو میاں ګلان وویل " په حقله ویلې شول، چې هغوی د لوبو شوقیان دي، او د سماجی اثر په حواله یې د نیکه ګټه بایلي ده، اگر چې د میراث په ډول ورته دروحي اثر یو برخه پاتې ده، د ګلانه په پاڅون کې د هغوی ګډون په هغوی په ظاهري ډول بده اغېزه کړې وه، او داسې هېڅ څه امید نه و پاتې، چې د دوی پرتن یا دوی لامل په شریکه به چې هم په سوات کې سیاسي اهمیت پیدا کړي، خو بیا هم د میاں ګلانو د جملې نه دیو په مشرۍ کې په راروانو پنځه ویشټ کلونو کې د سرحد په هغه څاره قبیلو کې یو ډېر اهم بدلون مخ ته راغی، یعنې د باچاګردی او ډله ایزو جنګونو علاقه د سوات په یو مرکز لرونکي او پامدار ریاست بدله شوه.

د هغه سړي نوم چاچي د ابدلون راوستو، ګل شهزاده و. په دې لړ کې داخون دلمسی په حیثیت دروحي مقام لرلونه علاوه د هغه خپلې زیرکۍ یعنې د وخت په نبض د لاس اېښودلو صلاحیت هغه د دې جوګه کړ، چې په سوات کې خپل اقتدار قائم کړي. د دې د پارت هغه ته نه یواځې د نور سیاسي مشرانو سره، بلکې د خپلوزدې خپلوانو یعنې

میان گلانو سره هم مقابله کول وو، دهغه پوښه کار داو چې په خپله کورنۍ کې د رقابت امکانات ختم کړي، نوځکه ئې اول د خپل تره ځامن ووژل، د پښتنو په معاشه کې د تره ځامن روایتی رقیبان وې، د کل شهراده یو ورور و چې هغه ورپسره د څو کلونو پورې د تضاد او اختلاف په شکل کې روان و، هغه دانه غوښتل چې د سوات د یوسفزو مشري دخپل ورور سره شریکه کړي، صرف په هغه وخت کې به ئې ورپسره اتحاد کولو، کله چې به د یو شریک مقصد لپاره د شریک سیلې دښمن خصوصاً د دیر د نواب په مقابله کې ودرېدل وو. کله چې په ۱۹۱۹ کې د هغه ورور د دیر د نواب خلاف په جنگ کې مړ شو، نو هغه ته د سوات د یوځیني حکمران جوړېدو او ریاست د مستقل استحکام د یقیني کولو د پاره لاره هواره شوه، په ۱۹۲۲ کې کل شهراده د دیر نواب د تل د پټا د سوات ښوونځیو، او خپل پوزیشن ئې کلک کړو، د دې نه روستو هغه د هر په چټک ډول دیوساده خو د هر مؤثر حال په ذریعه د سوات ریاست ته پراختیا ورکړه.

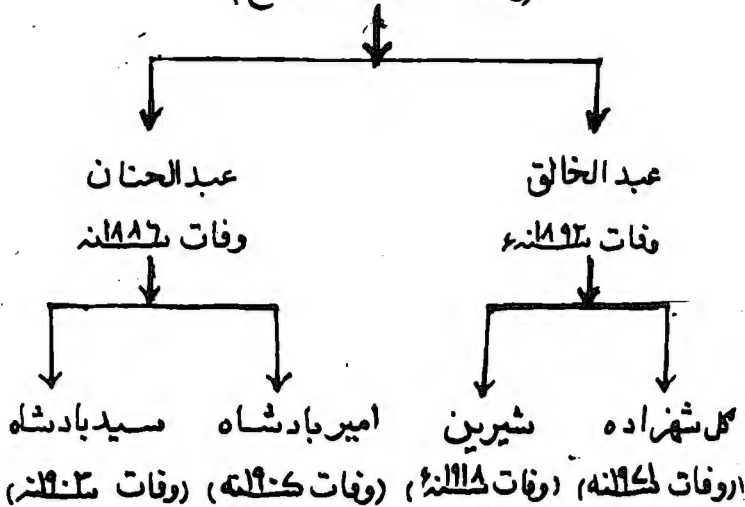
میان کل دېرې گټې د وسلې د زور په ځای په خبرو اترو حاصلې کړې. د له ایز احساسات چې په یوسفزو کې څومره دی دومره په بل چا کې نشته، او هدا خصلت و، چې یوسفزی ئې په اسانه د میان کل په جال

وئسبلول، میان گل پچنلہ د جرگی پہ معاملو اود مقامی شخرو
نه خانہ پہ گپہ ایستلوکني دومره ماهر و، چي پہ ټول
سرحد کني ئي سارے نه و، دهغه طریقه داو، چي کوي
علاقې ته به ئي سترگی خري کړي، نودهغي ديوي ډلي سره
به ئي خان ملگرے کړو، او ددي سره به دغه ډله دومره
زور ور شو، چي مد مقابل به ورته میدان په رضا پرېنود
لو بالاخره په دغه ځاي کني به ئي دخپلي ډلي په امداد،
چوڼی جري کړي او خپل کردار به ئي پکني کښول .

د میاں کل شجرۂ نسب

د سوات اڅوون

(وفات مسلمانان ۱۷۷۱ء)

په دې طريقه ګل شهراده د ډله ايزو مخالفونو په استفاده په سوات او خواو شاعلاقو کښې خپل سياسي مقصدونو حاصل کړي، او د يوداسې رياست د جوړولو جوړګه شو، چې د سرحد د پورې غاړه قبيلو د پاره ښې نا اشنا و، د دې کاميا به او د سرحد په يوه اهمه برخه کښې د استحکام قايمولو په نتيجه کښې پيرنگي حکومت هغه په رسمي ډول تسليم کړ، او په لالکنه کښې ئې د والي سوات خطاب وکړ و.

والې سوات يو جابر اصلاح کوونکې *Reformer* و. د هغه اقتدار د سوات په ټولنه او سياست کښې ژور بدلونونه روستل، هغه په ټول رياست کښې چوپړ جوړ کړي، او د ټېلېفون لوسړکونو په ذريعه ئې د يو بل سره وتړلې او انتظامي اداره ئې قايمه کړله، هغه د هغه علاقه د قبيلو نه وسله غوښته کړله کومې چې د هغه د اختيار لاندې وې، يو با قاعده فرج ئې جوړ کړو، او په ځنگ کښې ئې ورسره غير رسمي مليشيا ودروله، د دې اقداماتو سره ډله ايزې شخړې پاڼې ته ورسېدلې، او د خانانو زور کم شو، د وېش نظام ئې هم ختم کړو او د معاشي ودې سکولون او هسپتالونو جوړولو پروګرام ئې شروع کړ، په تېزۍ سره د سوات د رياست په وجود کښې راتلل او د والي سماجې، او سياسي اصلاحات دکاوندې قبيلو د تاريخ سره تړاو په تضا دکښې و. د دې قبيلو سياست او

سماجي ژوند په شلمه پېړۍ کې هم په هغه ډول پاتې شو
لکه څنګه چې په 'فرسمه پېړۍ کې و'، د دير نواب اگر چې
لکه د والي سوات تسليم شوی حکمران و، خود خپلو سرحدونو
په 'دنده قبيلو' قابو تش په نوم وه، او د يوې کومې انتظامي
د قايملو د پاره يې پوره هڅه ونه کړله، په باجوړ کې د
خانانو او دهغوئ د د لوت ترمنځ شخړې هم د غسې جاري
پاتې شوې، په دې لړ کې د خار د خان او د ناوګي اوبزده
د شمعې د ذکر وړ ده، چې په ننگرهار کې يې د خوږو
جنگونو شکل اختيار کړی، په دې دور کې اتما غېل د تنظي
نستوالی او خپل کلک جمهوري کردار په حواله د توجه وړ پاتې
شو.

د اقبلي چې د شلمې پېړۍ په پيل کې د دير، سوات
او باجوړ قبيلو په نوم يادېدې، نن د سياسي حالت په
حواله د يو بل سره توپير (فرق) لري، او وجه يې تر دې پورې
حده داده، چې د يوې د سماجی ودې د پاره بېلې بېلې لارې
اختيار کړې وې، کله چې د پاکستان حکومت په 'ننگرهار' کې
د پيرنګيانو نه د مالاکنده ايجنسۍ وال اختيار واخستلو، نو
يو څو بنيادي بدلونونه يې وکړل، د سوات رياست د پاکستان
سره الحاق وکړ، د والي په مشرۍ کې يې د پاکستان ائين
خپل ومنلو، او د وفاق مقننه ادارو ته يې دا اختيار ورکړ چې
که چېرې هغوئ غواړي، نو په سوات کې هغه قوانين عملي کولای

شې کوم چې د نور ملک د پاره جوړې وي
 په 'ملک' کې د سوات رياست ختم کېږي شول او د
 دې نه راپه دېخوا هم هغه انتظامي جوړښت لري، کوم چې د
 پاکستان په 'نورو ضلعو' کې موجود دى. البته د ولې اولاد
 خپل لوړ حيثيت برقرار وساتلو او سياسي قيادت يې په خپل
 موټى کې پاتې شول. د پير هم د 'ملک' نه وروسته د
 پاکستان سره الحاق کېږي، ولې د دغه حايي انتظامي کمزورۍ
 او عدم استحکام، او همدارنگه د نواب او د سياسي حکامو تر
 منځ خرابو تعلقو خبره دې ته ورسوله چې د شلې پېړۍ
 په 'مشرقي' لسيزه کې حکومت په تدريجي ډول د دغه حايي
 کنټرول په خپل لاس کې واخستلو، د باجوړ تر ګلاهي
 او اتمانځل په 'رسمي' (اداري) ډول د حکومت نه ازاد پاتې
 شول. په 'ملک' کې هغوي ته د ايجنسۍ شکل ورکړې شو،
 په دې ډول زړه مالکنه ايجنسۍ د لېوې وېشلې شوې، چې
 د پير او سوات په 'جزوي' ډول د رات ضلعي وګړو د لېوې
 چې په 'مالکنه' ډيويژن کې شاملې دي، او باجوړ ته ديوي
 بېلې ايجنسۍ شکل ورکړې شو.

د انتظامي بدلون سره سره معاشي بدلونونه هم منع ته
 راغلل. د رابطې د زياتېدو او د روزګار د موقعو د پرمختلې د اثر
 لاندې د اتومي قبيلې د قومي معيشت سره وتړلې شوې د هغوي
 د پرمختګ د پاکستان ښاري مرکزونو ته د روزګار د پاره لامل.

یا نې د کلف د ریاستونو په لور کوچ وکړو، ځینو پکې د تجارت یا ترانسپورت کار ته گوټې واچولې، د سیلانو د پاره سوات د ملک د ټولونه زیات د توحه وړ ځای جوړ شو، اود مارکېټ په حواله د کرکوندي د پارو سبه علاقه ومنلې شوه، حکومت په دې ځایونو کې په دې غرض د ترقی سکیمونه شروع کړل، چې دا قبیلې د سیاسي او معاشي تړون په ذریعه قومی وندریته راولي نو ویلې شو چې د ملک مېن او ریږي د رپورټ د وخت نه وروسته د دیر سوات او بلجور د قبیلو په ټولنو اوسیاستونو کې څو اهم بدلونونه راغلي دي. د ملکنه د قبایلي ټولني اود ننني ټولني د مقایسې په حواله دا رپورټ د پوره زړه رابنکون وړ دے. په دې رپورټ کې د سیاسي او سماجي جرئت په لړ کې داسې ارزښتناک معلومات وړاندې شوي دي، چې په څو لحاظه د هغه پښتنو قبیلوسره فرق لری کوي چې د پښتنو د قبایلي پټۍ په نورو برخو کې اوسېدلې، همدارنگه د هغه واقعاتو تفصیل هم لری کوم چې د شمال مغربي سجد په اهمو برخو کې د تاریخ په یوه نازکه مرحله کې شوی وو، د دې نه علاوه په همنی ډول د پېړۍ د بدلون په وخت کې د سجد د افسرانو روڼي او متعلقه مسئلې هم په گوته کوی، همدارنگه ده چې د ملک مېن او ریږي رپورټ اوس هم یوې د لومړي چاپ نه اتیا کاله پس د لوستلو د پاره د اهمیت وړ دے.

اوس هم چې کوم کتاب چاپ کېږي. دا به اصل کې د ملګېږن

اوريمزې درپورت هغه رومبې ايډېشن د دې کوم چې په 'د مللنه' کې چاپ شوي و. دويم ايډېشن لږښت کړل او ايل کيڼونيزه نظر ثاني او حينو اضافو سره په 'د مللنه' کې چاپ کړه و. دافصله شويده چې د نظر ثاني شوي او ترميم شوي رپورټ په 'خاي' اصلي رپورټ بيا چاپ شي. لکه چې دا ترميمونه او اضافي نه خود پرې ژورې دي او نه د ډېرې دلچسپې وړ دي. په 'د مللنه' کې زياتره د 'د مللنه' نه ترميمونه پورې ورځني قصې درپورت د تاريخي برخو سره تړلې شوي دي او پورې بيا په 'د مللنه' کې د فرعي قوت پخپله د دې، د 'د مللنه' درپورت يو خود دلچسپې وړ پاڼې، چې د 'د مللنه' په رپورټ کې شاملې نه وې په دې ايډېشن کې په مناسبو ځايونو کې ځاي کړل شوي دي، د هومي او دويم ايډېشن په منځ کې د تفصيل په لړ کې ډېر زيات فرقونه موجود دي خو که د دې ټولو تنقيدي جائزه واخلو نو دا ايډېشن به هرومرو ډېر زيات دروند شي.

د مک مېن او رېمزې درپورت په دويم چاپ کې د مدير مقصد دادې، چې څېره کېدې شي نو دا رپورټ دې د دې دور د لوستونکي د پاره روان او ساده وي، بابونه او وارې سرخونه يې د دويم تنظيم شوي دي، ځنې پاڼې پکې د نوي سر ترتيب شوي دي، او ځينې پکې د چاپ نه بېرته بېرته شوي دي، همدارنگه هغه اوبډې ضميمې چې په قبلي

شجره نسب مشتملې وی هم نه دی شاملې کړې شوي، د ادارې مداخلت یا په اصل متن کې سمون یا بدلون په قوسونو کې بند بنودل شوې دے، هغه لمن لیکونه (Foot Notes)، چې په اصل متن کې راغلي دي دستوري ډول نښې (Asterisk)، په ذریعہ په نښه کړې شوي دي، او کوم چې مدیر وړ اضافه کړې دي، هغه د هندسي په ذریعہ په گوته کړې شوي دي. په دې هیله چې د ادارې د خپلې رايې په وړاندې لیکونکي د ډېرې زیاتې اړادې او خپلې خوښې نه کار نه دے اخيسته. د دیر، سوات او باجوړ پخپله دمک میهن او ریزې ریږتې د صوبه سرحد د پښور د قبائلي چارو د تحقیقي سیل د سیوري لاندې دوبار چاپ ته وړاندې کېږي

زه غواړم چې د صوبه سرحد د قبائلي او کورنو چارو محکمې د د پټې سکتر محمود خان شکریه ادا د کړم چې د دې کار د پاره زه چمتو کړم، همدارنگه د قبائلي چارو د تحقیقي سیل د تحقیقي افسرانو غلام صابر او حاجی اکبر هم مننه کړم، چې زما سره تر ډېره حده مرسته او کمک وکړو.

(ار. او. کرستنس)

پښور خارج ۱۹۸۱هـ

سریزه

د هند د حکومت د خواست سره سم ما خان وکړولو چې د الماڅنلو په شمزل د دیر، سوات او باجوې د قبیلو په حقله رپورټ جوړ کړم، او د شمال مغربي سرحد د پولې د هغې غاړې د قبیلو د مفصل رپورټونو په سلسله کښې چې کوم کار روان دس هغه سرته ورسوم .

داڅه آسان کار نه و، ځکه چې د دیر، سوات او باجوې جغرافیائی شرایط (حالات) ننځون سبا د خاص قبیلو د حدودو تعیین کوی او نه د خاص ځایونو یا مقامی انتظامی تقسیم پولې جوړوی، هم په دې وجه په دې موضوع د دغه سرخطونو لاندې کار کول کران وو، دا هم مشکله وه چې هو قبيله لکه اکوژن یوسفزئ، ترکلاڼی وغیره په جدا جدا ډول وڅېړل شئ، دوی د کښې او تاریخ په حواله یی بل ته داسې وټی ننوتی دی، اوسماجی اقدار، ضابطې او رواجونه یی داسې پر شان دی، چې که چرې مونږ یی بېل بېل ذکر کړه و، نو د هغه چارو په لړ کښې به یی ځایه تکرارونه راغلي وو، کوی چې په دوی ټولو کښې په یی ډول موندل شئ .

دا رپورټ د جغرافیائی ډکشنري د یوې برخې د پوره کولو په غرض نه دس لیکل شوی په دې کښې معلومات په عمومي ډول ولاندې کړه شوی دی، او د قبیلو او افرادو د

تاریخ نه علاوه پکښې نورو وړو تفصیلاتو ته هم توجه نه ده
څرګړې شوې .

د ایجنسی د د فترې ریکارډ نه علاوه د دې رپورټ د پلا
د دې لاندې لیکونو نه استفاده شوې ده .

- 1 - *Hasting's Peshawar Gazetteer*
- 2 - *Bellew's notes on the Yusufzai*
- 3 - *Raverty's Notes on Afghanistan*
- 4 - *Peshawar district Annual Political reports . ۱۳۸۳هـ - ۱۳۸۴هـ*
- 5 - *Gazetteer of districts adjoining the routes followed by the Chitral relief expedition of 1895 .*
- 6 - *Paget and Mason's Frontier Expedition's .*
- 7 - *Punjab census Report 1881 .*
- 8 - *Akhund Darwezha baba's tawarikh and other vernacular works .*

۱. ایچ مک مېهن .

پولیتیکل ایجنسی دیر سوات او چترال .

مالاکوټ .

۲، اپریل ۱۳۸۵هـ .

د دیر، سوات او باجوړ محقله رپورټ چې
ورسره اتمان خېل او سمرانېزی هم شامل دی.

لومړۍ برخه

په دې رپورټ کې د چترال نه علاوه د نور و هغه
ټولو علاقه د پښتو قبیلو په 'حقله معلومات وړاندې کېږي
کومې چې نن سبا د دیر، سوات او چترال په ایجنسی کې
شمولې دي، چترال او دهغي غیر پښتون قبیلې د دې رپورټ
د ځادر نه بهر دي. خو بیا هم د ځینو غیر پښتون قبیلو لکه د
سوات، کوهرستان، د گاروې او ترموال او د دیر کوهرستان د
بشکري په حقله په لنډ ډول ذکر شوي دي.

هغه سیمې چې د دې لیک د پاره په نظر کې نیولې
شوي دي، دیر، سوات، باجوړ، د اتمان خېلو علاقه او
سمرانېزی دي، کومې قبیلې چې په دې علاقه کې مېشته
دي، هغه د اکوړی، یوسفزی، ترکلانی او اتمان خېلو نه عبارت
دي او د سمرانېزی ټولنه غیر متجانسه ده، په دې علاقه
کې غیر نسلونه لکه گوجر و غیره او مذهبي کورنۍ چې وروسته
به یې ذکر راشي، ځای په ځای خواره واره آباد دي.

دا ممکنه نه ده، چې په دیر، سوات او باجوړ د بېل

بېل سرخط لاندې بحث وښی، ځکه چې دانومونه نن سبا د یوې
خاص قبیلې یا ځانې یا انتظامي تقسیم د سرحدونو تعین نه
کوي. د مثال په ډول دیر لو سوات د یوې قبیلې یعنې اکوړي
یوسفزۍ په لاس کېږي دی، او باجوړ د ترکلانو وطن دے
اوس چې څه ته د دیرخانې والی هغه د دیرنه علاوه د
سوات یو برخه او د ترکلانو د خاورې جندول، برول او
میدان هم په بر کېږي نیسي .

جغرافیائی تفصیل

په دې رپورټ کې چې د کومې علاقې په حقله
بحث شوے دے دهغې رقبه (۴۰۰۰) مربع میل او -
ابادی یې ۲۴۰۰۰۰۰ دے .

د دې علاقې شمال خواته د دنگو غرونو سلسلې دی
کومې چې د چترال د سیند جنوبی لور (Watershed)
جوړوي . مشرق خواته یې د سوات او ابا سین د سیندونو
مینځ لور واقع ده ، جنوب مشرق ته یې بونیر دے، په جنوب
کې یې د پېښور ضلع ده ، جنوب مغرب ته یې د مهمندو علاقہ
ده او مغرب ته یې افغانستان پروت دے، چې د دې پولې په
ننټیبه د کونړ د سیند لور جوړوي . د ناوګه د یوې ورېب

برخي اوده اتما خپلو د سيمې لوبه په جنوب مشرقی گوټ
کښې دامبل سيند ته لوبېزی ، هدا رنگه که ددې علاقو
سره سمراښی هم شامله کړو کومه چې د غرونو په لمن کښې
د پېښور د هواري سيمې په غاړه يوه نری پټه ده ، نو د
پاتې ټولې علاقې اوبه درې سيندونو ته بهېزی . يعنې د
سوات د پنجکوري او د باجر سيند (رود) ته . دا سيندونه
په خپلو کښې يوځای کېزی لويو سيند (د سوات سيند)
جرړی ، کوم چې د آبزی په مقام د نرو نرو رودونو په
شکل کښې د پېښور هواري ته داخلېزی .

دا علاقو زياتره غريزه ده ، اوځای په ځای پکښې
زرخېزه سيمې موجودې دی ، چې ځينې يې ډېرې پراخې
دی ، لکه د کوز سوات پنجکوري او رود دخړې سيمې اوځنې
تنګې او چر دی ، لکه د سيندونو د پورتنیو څانګو ټوټه
(تنګی) ، ددې علاقې عمومي لوبواله چې د سوات او
پنجکوري د سيندونو د يوځای کېدو په مقام (۲۰۰۰)
فټه ده ، د شمال په لور په سمدستی ډول زياتېزی
چرته چې د غرونو څوکې د شمال مغرب د ۱۵۰۰۰۰ فټه نه
په شمال او شمال مشرق کښې ۲۰۰۰ فټو ته رسېزی .

سوات :-

د سوات سيند د هغه دنگو دنگو غرونو
د سلسلې نه راوځی کومه چې د چترال په ډول قرار لری .

ددې سیمې پورتنۍ برخه اودې سیند ته د رابېدونکو
خوړکیو علاقه مخ په کینسته ترالین دکلې پورې را
اوږده شوې ده ، چې په عام ډول د سوات کوهستان
په نوم یادېږي .

د الین دکلې نه اصل سوات شروع کېږي ، د دې ځای
نه تر لنډاکی پورې (د چکدرې نه پنځه میله بره) بر
سوات اولاندینی برخه د لنډاکی نه تر د قلنګی دکلې
پورې په کوز سوات یادېږي ، د سوات د سیند ټول اوږدوالی
د شروع کېدو د ځای نه تر د پنجګورې سره دیوځای
کېدو پورې (۱۲۰) میله ده ، باید د تلاش سیمه هم د
سوات سره حساب شي ، ځکه چې تردې وختونو پورې
داد سوات برخه وه ، او اوس د دیر د ټواب د اختیار
لاندې ده ، داسیمه د پنجګورې د سیند سره د رود اوینچ
ګورې د سیندونو دیوځای کېدو د مقام نه څلور میله
کښته تاس نیسي . که چېرې سیندونو ته د لو بوورګونکو
لوړو د سر نه حساب شي ، نو د خاص سوات د علاقې اوسط
پلنوالی د ولس میله جوړېږي ، چې د سیند په غاړه د زر
خېنه حوګې واړه او لوې وینلونه جوړوي ، په لویډوالی دا
علاقه خوا و شا او یا (۷۰) میله ده ، دې سیند ته ګلیشیر
لو واوړې اوبه ورکوي ، چې داوړې په موسم کې تر
ډېر حده بره راخېژي او په ژمي کې کښته کېږي . د

ژمی په منځ کښې پکښې سره تقریباً هرځای پورې وتلې
 شې . د اېرېل د پلاشتې په منځ کښې د اسیند خېږی، او بیا ور
 باندې څوک پورې وتل نه شې . او د ستمبر په منځ کښې نې
 اوبه بیا پرېوځی، د اسیند صرف یو پل لری یعنې د چکدرې
 هوای پل چې په ۱۹۵۸ لکه کښې د چترال ریلیف مهم په وخت
 کښې جوړ شوې و. په څار او بې خېله کښې خلک په کشتیو
 کښې پورېوځی راپورېوځی او په نورو ځایونو کښې په اوږدې
 کښې د شنارونو نه کار اخستل کېږی .

په بر سوات خصوصاً سوات کوهستان کښې د دیار
 دېر لوی لوی ځنگلونه دی . کرونده په بر لو کوز سوات
 کښې په لویه پیمانه کېږی، هغه ځمکه چې د سوات د سیند
 او د هغې دوهر ورو نالیو په ذریعه اوبه کېږی، د ویجو
 د پارو منل شوې ده، او دا وریجې په ځینو ځایونو
 کښې د پرې خونبولې شې . په لوړو ځمکو کښې بارانی فصلونه
 لکه په سپرلی کښې غنم، اوریښې او په منی کښې جوار سبه
 کېږی .

د سوات کوهستان اوسېدونکی توروال او ککړی دی
 چې پښتانه نه دی او تردې وخته مونږ د دوی په حلقه
 دېر لږ معلومات لرو، کهد مې شې چې دا د هغه نسلونو
 باقیات وی کوم چې په بشپړه پېړۍ کښې په سوات
 د یوسفزو د حملې نه وړاندې په کوز او بر سوات کښې

اباد وو، په 'عملي ډول' دوي 'ازاد دي'، خو بيا هم كله كله
د يامين او مستوح حكمراني كورنۍ كشرخت ته لږ غوندې
خراج وركوي .

اوس په 'كونړ او برسوات' كښې اگوزي يوسفري آباد
دي ، كوم چې د سيند په 'بنې غاړه' اوسيزي، هغوي موبز
د دير دنواب په 'لاس كښې وركوي دي' ، او هم هغه ته
خراج وركوي په 'داسې حال كښې چې د چپ اړخ اوسېدونكي
هيچاته خراج نه وركوي .

كه چېرې د 'چپې غاړې' (خندوي) نه شروع شو ، لومخ په
بره لار شو - نو د اگوزي يوسفرو نسبونه په 'لاندي ډول دي .
رانيزي او خانخېل په 'كونړ سوات' كښې مېشته دي ، او په 'بر
سوات' كښې كونړ سلوزي (اباخېل او موسي خېل) بابوزي او
بر سلوزي (متوريزي ، اذي خېل او جنكي خېل) آباد دي .
د رانيزو نه علاوه (پرته) دې نورو ټولو ته په 'يوخاي'
بايزي والي كه چېرې بنې خندې ته پورېځو ، لومخ په 'بنكته
لار شو ، نو د نسبونو تقسيم به 'څه' په 'دې ډول وي ، شاپري
سبوزي ، نېكې خېل ، او شموزي ، او په 'كونړ سوات' كښې اديزلي
ابازي ، خادكزي ، د دې دوه اخري نومونه علاوه د افغ ټول
په جمع په خوزوزو يادېږي .

په 'دې ټوله' علاقه كښې ابادي سبه 'كڼه ده' ، پورتي -
برخه يعني سوات كوستان په 'خاص ډول زياته ابادي (نفوس)

لری او د توروال او کاروی قبیلو شمېر ۲۰۰۰۰ ته رسی. د
کوزا پر خاځ سوات ابادی په 'اتکلی دُول' (۱۵۰۰۰) ده، چې
د ۲۰۰۰۰ نه تر ۳۰۰۰۰ پورې پکښې د جگ ورسری دی.
دا علاقه د کلیونه ډکه ده، چې ځینې پکښې کافی ډېره
ابادی لری. د کرن سوات بنیادی کلی تپانه اوله دنده دی
او په 'بر سوات کښې مینګوره چارباغ او منګور د ذکر وړ.
دی، مسیدو په 'بر سوات کښې د اخون (سیدو بابا) د مزار
د کبله د اهمیت وړ ځای دی، چې وروسته به ورباندې
بحث وشي.

دیر :-

دیر هغه علاقه ته ویلې شي د کومې اوبه
چې د پنځکوري سیند او د هغې جوړونکي نالیو ته عین تر هغه
ځای پورې پرتې، چرته چې دا سیند د باجوړ درود سره
یوځای کېږي. د پنځکوري د سیمې بری برخه مخ پر کښته
تر کشک د سیمې پورې د پنځکوره کوستان یا کوستانی ملیر
په نوم یادېږي. د دې کوستان بری برخې ته بشکر او
لاندی برخې ته شیرینکل ویلې شي.

تر نزدې وختونو پورې پنځکوره کوستان د غیر
پښتنو قبیلو بشکر په لاس کښې و، په دې کښې شک نشته
چې دوی هم لکه د سوات کوستان د توروال او کړوی
قبیلو غوندې د هغه قبیلو باقیات دی، کومې چې د پښتنو

د باقلا نه وړاندې په دیر کښې مېشته وې ، یوسفزی دېر
په قلاړه قلاړه (تد ریجې ډول) د دیر کوهستان په کوزه
برخه یعنې شپږیکل باندې قابض شوی دی او ددې ځای
اصلی قبیلې برکوهستان یعنې بشکرته غونډې شوې دی
د هغوی بنیادی کلی رشکوټ (پښتو، پټرک) بسکوټ (پښتو
بریکوټ) بیار او لاموټی دی . دوی به لومړې چترال ته
خراج ورکولو، او په نژدې وختونو کې یې چترال او دیر
دواړو ته خراج ورکړې دے ، خواوس صرف دیرته خراج
ورکوي، په بشکر او کشر سیمو کې د گوجرو ابادی
هم کافی ډېره ده .

د دیر نه شپږ میله لاندې د چتیان په مقام دیر
د کشر رود او دېرول سیند پخپل کورې ته لوېدیځ دی . د کشر
د سیمې په برنې برخه کې گوجر اباد دی ، په لاندینۍ
برخه کې یې چرتې چې د دیر کله واقع دے اخون خېل
اوسېږي ، اخون خېل د پانده خېل ، ملېزي ، یوسفزی
قبیلې یو خېل دے ، او د دیر دخان تعلق هم ددې
قبیلې سره دے ، دېرول سیمه چې اوس د دیر برخه ده ، د
ترکلانې قبیلې دیو نسب عیسی زی په یوه برخه مشتمله ده
د دیر علاقه د څه بن غونډې توپیر (فرق) سره لکه د سوات
غونډې په پورې ډول د اکوړې یوسفزی قبیلې په قبضه کې
ده ، د چتیان نه مخ په کښته په چپه ځنډه پانده خېل

اوپه 'بنی خنده' سلطان خېل اباد دی، بیا نور ښکته سلطان
خېل په 'دواړو خنده' ملېشته دی، د دې نه هم ښکته
دواړو خواوو ته نصیرالدین خېل اوبیا ورسې او ساخېل
پراته دی.

د میدان سیمه د پنجکوري د سیند په 'بنی غاره' دهغه
خای نه لس میله بری خواته واقع ده، چرته چې داسیند د
رود د سیند سره یوځای کېږي، او د ترکلاغی قبیلې د
امعیل زې نسب په 'قبضه کښې' ده، دا هم لکه د بړول
غونډې د دیر یوه برخه ده، د جندول سیمه هم دغې
ده، چې عیسی زې ترکلاغی پکښې اوسېږي، او د رود
د سیند سره په هغه خای کې تاس نېسي (یوځای کېږي) د
کوم خای نه لږ ښکته چې داسیند د پنجکوري د سیند
سره یوځای کېږي، داسیمه په 'شکند' کې د دیر د
نواب او د ناوګه د خان ترمنځ دیوې معاهدې په نتیجه
کې دیر ته ورکړې شوې وه. د پنجکوري او سوات د
سیند ونو په 'منح' کې د دوش خېلي سیمه او لکه څنګه چې
وړاندې ذکر شوه د دے د تالاش سیمه په اصل کې
د سوات برخې دی، خواوس د دیر په ولقه کې دی، په
شمول دهغه اضافی سیمو چې پورته ذکر شوې، د دېر قوله
علاقه د دیر د نواب داختر لاندې ده، او اوسېدونکي ګډ
لې یوسفزی دی او ګډ ترکلاغی دی، یا خو نواب ته خراج

ورکوی اویادهغه خانانوته . ابادی ئې په اتهکلی ډول -
(۱۰۰۰۰ ده) لکه څنگه چې وړاندې ذکرشو ، د سوات
سیند د بنی څنډې قبیلې حکومت د دیر نواب ته حواله کړې
دې ، اوهم هغه ته باج (خراج ، جزیه) ورکوی .

د ژمې په میاشتو کې د پنځوړې په سیند په بی شمې
ځایونو کې سره پورې تړلې شې ، د سوات د سیند په شان
دې سیند ته هم د واورې اوبه راجی د سپر په لورې
ورجو کې په تېزۍ سره خېژی او د منی ترآخه پورې
حرته هم د پورې تړلونه وی . د سوات د سیند په نسبت
دې سیند کې اوبه هم ډېرې وی او چې ئې هم زیات
دے ، اوهمدا وجه ده چې د لوړو ناوونو نه د لرگیدو لورې
د پاره ډېر موزون دے ، د چټیا تن نه بره په دې سیند
خلک په ځانګو ګانو کې پورې تړلې راپورې تړلې ، په چټیا تن -
کې یو معلق پل دے ، اوبل درود او پنځوړې د سیند
د یو ځای کېدو د مقام نه لږ نیکه جوړ کړې شوي دے
چې پنځوړه پل ورته والی . د ایل په څلورلکه کې حکومت
جوړ کړې ؤ ، اوهم حکومت ئې ساتی ، د پنځوړې د پل او
ابازۍ په منځ کې څلور پلونه موجود دی یعنې مېشته ، ډېر
غندۍ او بهکام چې د اتما نخلو په حدودو کې راجی .

د پنځوړې سیمه په یو ځای کې هم د سوات د سیمې
غوندې پراخه نه ده او د خړې زرخړه ځمکه پکې هم ډېر لږ

ده . د ابادۍ زياته برخه په هغه بې شماره درو (ناوړنو)
 كښې اوسېږي كړې چې د بنيادۍ سيمې سره جگړې دى
 دا ټولې ځمكې زښته زرخيزه دى ، او د پورتنۍ برخې غونډۍ د ټولو
 ځايونه يې د اوسېدلو د پاره ډېر زړه راښكون لري ، د غرونو
 پورتنۍ مخ لورې ځايونه كښې وني لري ، او په ' پنجكوره كوستانه'
 كښې د ديار قيهټې ځمكې موجودې دى . په ' دير كښې' په مجمعي
 ډول د سوات په نسبت زيات باران كېږي - د پورتنيو سيمو موسم
 په ' اورې كښې' په ' زړه پورې' او يخ وى ، خو د پنجكوره بڼكتنۍ
 سيمه لكه د كوز سوات په ' اورې كښې' ډېره گرمه وى ، او په
 مني كښې غير صحي (unhealthy) وى .

باجور :-

د باجور محله په دې لړ كښې پوره معلومات نه
 شته ، چې دانوم كله او ولې دې علاقې كېښودل شوي زما
 خپل خيال داسه ، چې كېدل شي دانوم د فارسي (د باج ، او
 اورېدن) نه اخستل شوي وي ، دا خبره په ' روايتي ډول داسې
 راغلې ده ، چې د پښتنو د اتلونه وړاندې باجور د عرب نومي پوي
 قبيلې علاقه وه ، او د دې قبيلې مشر وړاندې حكمرانې كوله ، امكان
 شته ، چې دانوم هغه علاقې ته وركول شوي وي ، كومې چې دغه
 مشر ته خراج وركولو ، او يا د كومې د اړخه چې دغه مشر د هند
 حكمرانې كورنه ته د باج وركولو ذمه اخستې وه ، په بلځه كښې اته
 سيمې شاملې دى . يعنې سور كهر ، رود ، چهار منگ ، وټلى

بابو کره ، جندول ، میدان او برول ، په دې سیمو تر کلاښي
قبيله اباد ده ، د دې خلکو خوږې خصلت د دیر او سوات د
یوسفزو غونډې دے ، دوږې د شپاړسمې پېړۍ په آخر کېنې
دې علاقې ته راغلی دی .

دا قبيله د یوې حکمرانې کورنۍ دا اختیار لاندې وه چې د
شجرې په حساب د ناوګو خان همدرخان د دغه کورنۍ
په پښت کېنې راځي ، په دې قبيله کېنې د کورنۍ زیرې د اوږې لږ
کبله د وخت سره سره د حکمران مشر په پخواني زور کېنې کله
راغله دے ، د علخان وړاندې راتلل (معتبر کېدل) هم د اکمزو
په گوته کوي ، په موجوده وخت کېنې نه یواځې داچې د برول
میدان او جندول سیمې د دیرخان قبضه کړې دي او په دیر کېنې
شاملې دي ، بلکې په باقي پاتې باجوې کېنې هم په ځینو ځایونو
کېنې د خان حکمرانې تش په نوم ده .

په نننۍ باجوې کېنې پنځه سیمې شاملې دي ، سورکمر
چهارمېنگ ، وتلی ، بابو کره او رود . د سورکمر نه علاوه
(پرته) د دې نورو ټولو سیمو اوږه د رود سیند ته لوېږي
کوم چې د سلو په خوا کېنې د پنجکوري د سیند سره یوځای
کېنې ، سورکمر او ناوګو د واه په ټیو ونډ کېنې واقع دي .
ناوګو ، چمرکنډ او سوران الله په خپلو کېنې یوځای کېږي او
پیل جوړوي ، او بالاخره د امبار سیند ترې منځ ته راځي چې
د پنجکوري او سوات د سیندونو سره د هغه ځای نه لږ ښکته

يو خاې كېږي، چرته چې دوي د يوبل سره تماس نيسي.
په چارمنگ كښې سالارزي تركلاڼي اباد دي او پوتلي
كښې ماموند تركلاڼي دي، ماموند وپه شورتين، هندو راج
او صوره كښې هم ښه پوره سيمه نيولې ده، دا ونډونه دهغه
لورې (watershed) شمالي مخ خوري جوړوي، كوي
چې د كڼې علاقه د باجوې نه بېله كړې ده، دا ونډونه اوس د
افغانستان په علاقه كښې شامل دي، او د كابل امير دعوي
لري، چې دا ماموند دهغه په رعايا كښې راځي، ولې هغوي نه خړ
تراوسه پورې امير ته باج وركوي، او نه دهغه افسرانوته
دا اجازت نشته، چې د هغوي په علاقه كښې كار ولري، درود
علاقه د باجوې بنيادي او اومه علاقه ده، د دې ابادي يو
رنگي (متجانس) نه ده، يعنې تركلاڼي، مهمند، صافي، اتماخېل
او داسې نور پكښې اوسېږي. دا ټوله علاقه د ناوگي د خان
سره تړلې ده، او هغه دخپل ورو صفدرخان (خارخان) د
تره د حوې ولايت خان (جارخان) او حوې احمدجان (چې
اوس اوس درود د خان مقام وركړې شويدي) ترمنځ وېشلي
ده، د بابو كړې علاقه هم اوس د ناوگي د خان په قبضه كښې
ده، او هغه خپل د تره حوې ولايت خان (جارخان) د پشت خان
مقرر كړې دي.

دوتلي، ماموند او چارمنگ سالارزي هسې په نوم خو
د ناوگي خان ته د تركلانو مشر وايي، ولې په حقيقت كښې د

هغه د حکم نه په مسلسل ډول سرغړونه کوي، د دوی ترمنځ په پرله پسې ډول جنګونه کېږي، او دا ویل گران دی، چې نن د دې قبیلو کومې برخې د هغه ځای په عارضی ډول مني او د دې علاقې کومې برخې خراج ورکوي همدارنګه د سباهم څه پته نه لگي.

د میټي علاقې چې د سور کمر سره پیوست پرتې ده، د موسی خېلو مهمندو علاقې ده، دا علاقې د ناوګی خان څو واري نیولې ده، ولې هر ځل ورته مهمندو په خپلو ګڼې اتحاد کړې د، او بیا یې مجبوراً پرېښي ده.

د افغانستان او باجوړ ترمنځ برید کړنې د ګنډ سیند د مشرقی لورې سره تللي ده، د جنوب په لور د اکرنې د چارمنګ د علاقې د سرینې د لږ څه وړاندې پورې په واضح ډول بنودل شوې ده، د ۱۹۳۳ لږ څه د ډیرنډ د معاهدې مطابق د اکرنې د همدې لورې سره د سلالادس پورې غزیدلې ده، خود ابرخه اوس هم د افغان حکومت له خوا متنازع ده.

د باجوړ ټوله آبادی د یوې اندازې مطابق ۱۰۰,۰۰۰ ده. د رود زیاتره علاقې زرخېزه او پیداواری ده، د جنګل او میدان علاقې چې اوس د ډیر سره شاملې دي هم ډېرې زرخېزه دي. د بابوکړې ځمکه ډېره پیداواری نه ده، او د چارمنګ او وتلی علاقې په دې لږ ګڼې نورې هم پاتې دي.

د دیر په نسبت په بلجور کښې باران کم کېږي، او هدا وجه ده، چې په غرونو کښې ئې ونې کمې دي، د چرته نه چې د رود د سیند خوړگه راوځي، دهغه غریزې سلسلې لوړواله کم دے، نوځکه ورباندې واوره کمه کېږي، د سوات او پنجکوري د سیندونو برعکس داسیند د واورې اوبه نه لري نوځکه ئې اوبه په اوړي کې کمې اوبه ژمی او سپړلې کښې زتابي وی.

د اتما نخلو علاقه :-

دا غریزه سیه د رود او امبار د سیندونو په منځ کې واقع ده، اوبیا د مشرق خواته د رانېزې او سمرانېزې تر پولې پورې د سوات د سیند اود پېښور د ضلعې په منځ کې غزیدلې ده، په دې سیه کې اتما نخل قبيله اباد ده، داسې ښکاری چې دا قبيله د کرلاڼي قبیلې د کورنۍ څانگې سره تعلق ساتي، کله چې یوسفزي او منډېن قبیلو د ایماڼي سلسلې د شمال مغرب نه کوچ وکړو نو دا قبيله ورسره سترگې شوه، او په ښپار لسمه پېړۍ کې چې کله یوسفزو سوات او ترکلانو بلجور ونيولو، نو دې قبیلې هم داخله موجوده سواته قبضه کړه.

دا یوه لویه قبيله ده، چې شمار ئې څلور شا (۴۰,۰۰۰) دے د دوی تل په پوره ډول ازاد پاتې شوې دي، او هیڅا ته ئې خراج نه دے ورکړه، د دوی علاقه په لوڅو غونو او کنډوکړو

مشملة ده اوکه درود د سیند د جنوبی اړخ د خړې سیمه
نری یو طرفته شی، نو د دې علاقې حکم خواره او غیر میدلوری
ده .

د اقبیل په دېرو خېلونو او ورو ورو برخو کې تقسیم
شوې ده، چې د یو بل سره د ولیداره بدې لری او په مجموعی
دول پکې یوواله په نظر نه راځی، دوی د خپلو کارونو یا نو
نه لځان جدا ساتی، البته د قومې خلک چې په یوه ورو غونډه
سیمه د سمرانزې سره په پوله اباد دی، د سمرانزې د
خلکو سره نری رشتې لری .

د اتمانخېلو علاقې یوه ورو برخه د پېښور د ضلعې دانظاف
لاندې ده، د دې برخې مشرق ته هوقی شمال اړخ ته یی متر
بازارګی پورې د سوات د سیند جنوبی لور (Water shed)
او د بازارګی نه ښکته مغرب خواته یی د سوات سیند بهېری
د دې سیمې خلکو ته لمن یا د امان اتمانخېل وائی .

په دې غرونو کې د مېشته کېدونه وړاندې دې
قبیلې د لوید خوړ د خوا و شاه علاقې نېولې وه، کومه چې
اوس د پېښور په ضلع کې شامله ده، د دې قبیلې یوه
برخه چې د کښې په حساب د سانزې، بمبرې او پېغزې
سره تړون لری (د انښونه لوس په هوقی کې اباد دی) اوس
هم په دې سیمه کې مېشته دی، لود نری قبیلې نر رابېل
شوی دی. د سنگارو، کوهی، میاں خېل، خرکی، برمول

او پیل زیاتره ابادی اوس هم په دې نسبونو مشتمله ده،
چېله لوند خوړ اوس تقریباً ټول په دلتۀ اباد شو وختکو
مشمول دے .

سموانېزې :-

د انوم د غر رانېزې نه د فرق کولو په خاطر
د رانېزې هوارو سیمو ته ورکړې شوي دے، دا علاقۀ
یو ایزده نړۍ پټۍ ده، چې د سوات د جنوبی پولې د غرونو
او د پیرنګی د هند د سلطنت د هغه سرحد ترمنځ واقع ده کوم
چې په هوارو سیمو کې د غره د لمن نه په یوڅۀ فاصلۀ
غزیدلے دے، د اتر نژدې وختونو پورې د کونډ سوات د
رانېزو د علاقې یو برخه وه، د دې علاقې سویه د کاونډۍ
سوات په نسبت ټیټه ده، کرمې پکې ډېره ده، بهې ویکې او به
پکې نشته، او باران پکې کم کیږي، هم په دې وجه رانېزو
د اوسېدلو د پاره د دې سیمې په حای سوات غورو کړې و.
او سمه ئې کروندګرو او غیو محتاجو کسانو ته پرېښې وه.
خواو شاه (۳۰)، کاله وړاندې داله ډنډ د خان شېردل خان
چې په دغه وخت کې په عارضی ډول شرونکے و، په ډاډ
په دې علاقۀ ابادو کروندګرو د خپلې ازادۍ اعلان وکړو
او د هغوئ د سرکوبه د پاره چې رانېزو خومره حملې وکړې
هغه ټول ئې نا کامیاب کړل، او د دغه وخت نه راپدې خوا
د هغه حکومالکان دی، کومې چې دوی په اجاره خوړلې، دوی

ته سمرانیزي وائی ، خوځانته بېله قبیله نه لری ، لکه چې
دا خلک په سواتو ، بېبزو ، خټکو او اتماغېلو مشتمل یو غیر
متجانس مخلوط دے ، دلته اته لوی کلي موجود دی ، د
ټولو مشرق خواته هریانکوټ دے ، چې ټوله آبادی یې په اتماغېلو
مشتمله ده . دانوریاتی اووه کلي دپورته ذکر شویو څلورو
قبیلو په مخلوط مشتمل دی ، د کلیو کندی په اکثر وختونو
کښې هغه زار په نومونه لری ، کوم چې د رانېزو د پخوانو مالکانو
د نسبونو په بنیاد ورکړے شوی وو .

سمرانیزي د نسل په حواله یو مخلوط دے ، ولې خلک
یې د ضرورت له مخې دېر متحد دی ، او د خپلو حقوقو د پوره
په ټینګه دفاع کوی ، دا خلک په ځوږې شریفان او د صحت نه
مضبوط او مېرمنې دی .

دا علاقه یوه وچه پټۍ ده چې هیڅ سیند یا نهرنه
لری ، د کرکوندې د پاره یې بلان ته سترګې وی ، قدرت
ته ګور چې د دې علاقې په نسبت په غریبانېزي زیات
بلان کېږی ، په باران دا انحصار د کبله په دې علاقه
کښې د فصل نه کېدل څه نلاره خبره نه ده . البته چې
موسم مهربانه شی نو فصل دېر ښه کېږی . په تېرو پخوا
کلونو کښې د پشکي پیسو وړکولو په ذریعه دا کوشش شو
نښه چې د خلکو سره دکو هیانو د ولستلو (کېندلو) په لړ
کښې لاس وښی ، لوس په دې علاقه کښې دکو هیانو نه اوبه

کېدونکې حُکمکه مخ په زياتوالی ده .

دهغه مخصوصو حالاتو په کومو کې چې د سمرانېزې
خلکو دا علاقہ نېولې ده "له کبله په دې کې هيڅ د حيرانيتا
خبره نشته ، چې دلتہ د حُکمې دوخت نظام د دير ، سوات
او باجوړ په بنيادی توپير لري ، د يو خاص وخت نږدې
د حُکمې د وېش نظام چې نور په هرحاي کې شته ،
دلتہ وجود نه لري .

د نسلونو په حقله

۱: پښتانه نسلونه:

هغه پښتني قبيلې چې په دې رپورټ كې ورباندې بحث كېږي، د ژوند د طور طريقو كړنې مذهب او ژبې د نظره يو بل ته دومره نژدې دي، چې داسانتيا په خاطر دا خلك ټول يو خلك او د دوي علاقې يوه علاقه تصور كېد ل شي.

د دې علاقې ټول پښتانه نسلونه ځانته بني اسرائيل وائي، داددې رپورټ موضوع نه ده، چې دهغوي د كښني د دې دعوي پخپله بحث وشي، صرف دومره به ووايو، چې دوي ځان ته د قالوت (د اسرائيلو بادشاه) پښت وائي. په دې علاقه كې آبادې قبيلې اكوزي يوسفزي تركلاني او اتما نجيل دي، چې دا ټول ځانته د شريكې كښني خلك وائي، داروايت راروان دے. چې دوي د خراسان د غوره مورگه (Gwara Murgha) نه راغلي دي دلته چې كوم خراسان ته اشاره ده، داهم هغه ځاي دے چې اوس هم د خراسان په نوم يادېږي، او د بلوچستان د صوبي د ژوب په ضلع كې واقع دے. داسې ښكاري لكه چې لومړي اتما نجيل د دغه ځاي نه راروان شوي وي، ځكه

چې داسې ويليې کېږي ، چې کله يوسفزې او ترکلاځي د خراسان نه شمال خواته په لارې وو ، نو اتمانخېل په دغه وخت کېږي د گومل سيند په غاړه آباد وو ، او هم د دغه شاي نه د دوی سره يوځای شول .

د بلوچ افغان سرحد کمېشن د فعاليتونو په دوران کېږي د کونړ د سيند په برو (دا سيند د خراسان نه تر گومل غېږه دے) د کستونې په مقام د کيمپ د پاره د ځمکې پاکولو په وخت کېږي دانا اشنا حقيقت راڅرگند شو ، چې د دېوالونو د يوې سلسلې باقيات رانېکاره شول ، کومو چې په دېوالونو کې بند ديو لويې پړاو ځای نېږي نښانې وکولې ، کله چې د مقامی خلکو نه معلومات وشول ، نو پته ولگېدله ، چې دايو روايت راروان دے ، چې ډېر پخوا يوه قبيله چې يوسفزې يادېدلې د دې علاقې نه تېره شوېده ، چې د کستونې په مقام کې دخه وخت د پاره ډېره اچولې وه ، او د دې وجې د هغوی د پړاو لځای اوس هم د هغوی په نوم يادېږي .

د دير ، سوات او بلجور بېگانه (غیر پښتون) نسلونه

تور وال اوگړوۍ :-

په سوات کوهستان کېږي چې کوم بېگانه ، نسلونه اوسېږي د هغوی ذکر وړ ندې شوے دے دوې نه تور وال اوگړوۍ والي ، چې دا دواړه نسلونه بېلې بېلې

ژبې لري، گمان دادے، چې داخله دهغه نسلونو باقيات دي
کوم چې په دیر اوسوات کې هغه وخت مېشته وو، کله
چې پښتنو دا علاقې نه وې نیولې، تراوسه پورې د دوی
په باره کې په ثبوت رسېدلی معلومات نشته .
بشکري :-

د پنجکوره کوستان په لړ کې د بشکريانو
هم ذکر شوی دے، چې په یقیني ډول د پورته ذکر شوو
نسلونو سره مشابهت (یونیکواله) لري. د بېدللف —
(Biddulph)، مطابق دوی په درې برخو وېشل شوي
دي. ملاقر، کچنور، او گوغیور، د دوی ژبه که گروي
نه ده، فرمايهت ورسره ضرور لري .

نور بېگانه نسلونه چې په دې علاقه کې خواره دي.
په لاندې ډول دي
مشواخي :-

دوی زیاتره په جندول کې او یوه وړه-
برخه یې په میدان کې اوسېږي، د دوی د کتنې او د
باجوړته راتلو په باره کې ریکارډ نشته، البته د نوم نه
یې داسې ښکاري چې د دوی او د کابل خواته د ابادي مشواخي
قبیلې بنسټ (بلياد) يودے، د دوی خپله ځمکه نشته خو
دهغه قبیلو ځمکه په برخه خوري کومې چې په دې علاقه کې
ابادي دي، د دې نه وړاندې چې د دې علاقه د نفوسو د

شماره په لړ کېنې کومه اندازه ورکړې شوې ده ، په هغې کېنې مشواتي هم شامل دی ، نورې بېګانه قبیلې شېخ خېل ، - مندېزی ، سینزې او خواره زی دی ، چې په جندول کېنې اوسی . لو په میدان کېنې حرامزې او سپېزې آباد دی . وېلي شي ، چې داد کافرو اولاد دے - ولې اوس اوس اسلام ته رالوړېدلی دی ، او پښتانه حسابېزې . البته شېخ خېل د دې نه مستثنی دی ، او دومره اهم نه دی ، چې بحث ورباندې وشي . هم په دې ډول په ډیر کېنې روغاني ، کتنې او ګورو دی ، په باجوړ کېنې په لږه اندازه مهمند او آتامخېل او سواتي خواره واره اوسېزې ، سواتي د سوات - اصل اوسېدونکي وو ، چې بیا یوسفزو د سوات نه شړلي وو . او اوس یې اکثریت د هزارې د ضلعي په پکلي کېنې مېشته دے .

د جندول صاحب زادگان دعوی لري ، چې دوی د عربو اولاد دے ، خود سیدانو غوندې حیثیت ورکړې شوی دے ، د دوی مشرنیکه چې میاں امر رحمت نومېده ، په باجوړ کېنې مېشته شوی و .

د خال اخوند زادگان غالباً د یوسفزو د نسله نه دی خراوس ورته سلطامخېل ملېزې وېلي شي ، باید دوی د اخون خېلوسو ګډوډ نه کړو . اخون خېل د پابنده خېل نسب یوه څانګه ده ، اود ډیر نواب هم د دې خېل سر تعلق لري .

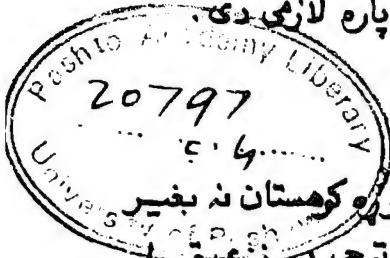
په دې ټوله علاقه کېنې زښت زيات سيدان ، ميانگان ، ملان
طالبان او داسې نورې مذهبي طبقې موجودې دي .

يوکڼې شمېره او هرځای موجود نسل د ګوچرو د
چې په دې ټوله علاقه کېنې خواره دي ، د دوی کښه د
هندوستان نه ده ، چې غالباً چې دي ، يا راجپوت ، د دوی
ژبه د پنجابي سره مشابهت لري ، ولې دوی ټول پښتوهم والي
دوی په لوېو غرونو څاروي ساتي ، د پاونډکلوې ژوند
کوي او لاندې وادي ته کله کله لاکوزينې ، د شمار پوره
اندازه ئې نه لگي ، البته په زرګونو کې ضرور دي ، په
مجموعي ډول دوی خاموشه تېري نه کونکي او خلک
خلک دي (دا غلطه ده چې ګوچر تېري کونکي نه دي
دوی ډېر تجربه کار غله دي - ار - او کرسټنس) ټوپک
د خپلو ګوارو او رمود حفاظت د پاره ساتي ، او ډېر کله
کله په قبيلوي جنگونو کې برخه اخلي ، د چاپه ځمکو چې
دوی څاروي ساتي ، هغوی ته د غرو په شکل کې
اړه وېرکوي ، دوی ډېر زورور او وحشي سپي ساتي
او د ګواړي سره چې کوم تران سپي ګرځي ، هغه اکثر وحشي
وي .

په دې علاقه د کروخېل غلزي دوه واړه واړه ټولي
آباد دي ، چې په عام ډول ورته کوچي ويلې شي ، د دوی
شمېرخواو شاه دوه سوه دے ، او په عمومي ډول په لانديني

سوات کښې دېره دی، دوی د افغانی واکمنوسره د اختلاف
راځي لرلو په بنیاد اتلس کاله وړاندې افغانستان پرېښه و.
هندوان :-

هندو بنیادگان د دیر سوات او چترال په ټولو
لویدو وړو کلیو کښې موجود دی، د دوی اکث خلک د څو نسلونو
راسې د لته مېشته دی. د بلجر په میان کلی کښې د نورو ټولو
کلیو نه زیات هندوان آباد دی، ولې د هغوی ټي شمار
کورنۍ په 'قمبر'، مایار، دیر، ناوگه او جابر کښې هم
اوسېږي د سوات په 'علاقه' کښې دوی زیاتره په تاپه
مینګور، بریکوت، بېخېله او څار کښې مېشته دی، پښتانه
د دوی سره ښه سلوک کوي، ولې د ودونو په موقعه ترې
توره (ټیکس) اخلي او د زوړ روایت د مخې په پرانده د کلی
د مشر مجري ته تېل او تمباکو وړي، او هدا رنگه د اختر په لم
د اتانیز خرابه راوړل هم د دوی د پاره لازمي دی.

ژبه

د سوات کوستان د دیر یا پېچکوره کوستان نه بغیر
د دې علاقې ژبه پښتوده، کومه پښتوچې یوسفزی قبیلې
وای، د اددي ژبې د ټولونه پاک او سوچه شکل دے، د
اتما نځلو پښتو د دوی نه لږه غوندې بدله ده، د باجوړ خلک
هم دېره پاکه پښتو وای، خود هغوی د خپلې لهجې رنگ پکښې

هغه خلک چې په 'سوات کوهستان او د پنجکوره کوهستان په برخه
 برخه کې اوسېږي، په 'حقيقت کې د هغه خلکو باقيات دی
 څو چې د دې علاقې اصل مالکان وو، او د پښتنو د فتوحاتو
 په 'نتيجه کې پورتنیو علاقو ته شړل شوي وو، د سوات -
 کوهستان اوسېدونکي دوه ژبي والي: توراني او گروي، د
 پنجکوره کوهستان د پورتني برخې خلک د بشکرو په 'نوم يادېږي
 او ژبه يې بشکري ده، د دې ژبې محمله وييلې شي، چې دا
 په 'حقيقت کې گروي ده، هيله ده چې په 'نزدې وخت کې
 لينگوېسټک سروې آف انډيا په 'دې لړ کې معلومات وکړي.
 گوج چې په 'دې علاقو کې په 'زيات شمېر کې موجود
 دی، په 'يعيني ډول د لرغوني هندو ابادي باقيات دی، دوي
 اوس د دې علاقې په 'اکثرو برخو کې پښتو والي، خودا يو،
 عجيبه حقيقت ده، چې د دېر او اسمار په پوله پراته گوجر په
 خپلو کې اوس هم د هندی ژبې په 'يو شکل کې خبرې کوي.
 کوم چې پنجابي ته نژدې دے.

مذهب

د کومو علاقو د خلکو په 'باره کې چې دا رېپورټ ليکلی
 کېږي هغوی سني مسلمانان دی.
 په 'لومړي نظر کې دا خلک عقيده پرست معلومېږي، ولي

په حقيقت كېنې د مذهب اثر ډېر كم دے . دوي موخونه او د مسلمانې رسمونه ډېر په باقاعده ډول اداء كوي ، د ملا او مذهبي پېشتوا كار دادے ، چې دوي په دې رسمونو كېنې خت وساتي ، دا خلك د مذهبي نه زيات وهم پرست دي ، او هم د دې وهمونو په استفاده ملايان دا خلك ډېر په آسانه او مؤثر ډول په خپله قابو كېنې ساتي . كه چرې ديو مذهبي شخصيت د خوب يا تطل په شكل كېنې دوي ته يوه ډېره د عقل نه لرې او نا ممكنه خبره هم وشي نو دوي ورباندې يقين كوي .

ملايان او مذهبي كورنۍ په دې ټوله علاقه كېنې په گڼ شمېر كېنې موجودې دي ، په دير سوات او باجوړ كېنې چچا اكلن حرمه زيات دي ، شايد كه اچيونه د خلكي په مخ بل خاي داسې وي ، د دې وجه داده ، چې دلته ډېر زيات زيارتونه دي ، او وهم پرستي د دې خلكو كمزوري ده ، نو خلكه چې خلك د دې زيارتونو ته راجي . نو د دې خلكو د مادگي نه فائده اوچتوي ، او دلته پاتې كېدلو ته رغبه كېنې .

د دوي رېښتني مذهب پښتونولي ده ، چې د دوي ټوله فعاليتونه احاطه كوي ، دا ناقابل تعريف نوم ، د بني بدې يوې ناقابل فهم ضابطې ته وركېږي شوي دے ، د دې ضابطې لاندې مېلمستيا د يو سري مقدسه فريضه ده ، هر هغه عمل چې په بل ډېري د پاره وشي جائز دے ، خواه كه اراده او بنياد يې هرڅه وي ، د سنجې دې عرقه بدله د زنا كړونكي مرگ دے ، البته يو

څو روپۍ او يوه بله سبخه د دې په ځاي په آسانه قبلېدلې
شې، د يو سړي د پاره دا لازم ده، چې د خپلو خپلوانو مرسته
او ځمک وکړي، ولې د دې سره دا هم ده، چې د تروڼو ځامن
په هر ځاي کيږي د يو بل سره په دښمنيونښت دی. د دې
قسمه اخلاقي گڼلو دې بې شمېره مثالونه په اسانه پيدا
کېږي. د دې د پاره چې قرآن او حديث د دوي په ژوند
او د کارونو يانې سره په سبه تعلق کيږي څومره عمل دخل
لري، د دوي پر څو متلونه راټول کوم.

— پښتون نيم قرآن مني نيم نه مني. — د پښتون يوه
پښه په جنت او بله په دوزخ کيږي ده، — د دوزخ ژبه
به په دغه ځای کيږي د پښتو دزيات شمېر دکبله اړو.
مرو پښتو وي، — شريعت سبه دے خود ځوان او په
خته روغ سړي سره نه جوړېږي.

پښتو ليونوالي کله قانون دے، او دېره پراخه ترجماني يې
کېدلې شې، دا قانون د دېرو فعاليتونو د لازمو لود عادلانه
حق ثابتولو او يا د هغوي نه د ځان رغولو د پاره په کار
راوستلې شې. ولې بيا هم په مقامی او قبيلوي سويه رائج
رواج د دې تعين کوي.

سره د دې چې په دې علاقه کيږي د ملاشر موجو د
دے، ولې په انفرادي ډول دا خلک لکه داکړو او دځيني
نورو جنوبي پښتني قبيلو غوندې جنون پرست نه دی، که

چرې ملا پکښې مداخلت ونه کړې، نو د دې خلکو سره ژوند کول اسان دي، ولې کله چې د دوی اجتماعي جنونیت را وپارول شي، نو بیا دې ترې خدای آمان درکړي، دا امکان شته، چې د دې علاقې د پورتنيو او د ډېرو بڼو سیمو لکه د سوات او دیرکوستان او د کانا غوړبند، اباسین کوستان، خلک نسبتاً په 'نزدې وختونو کې مسلمانان شوي وي. لکه څنګه چې عموماً نړۍ نړۍ مذهب بدلونکې وي، نو دا خلک د هغه خلکو په نسبت چې پنځو مسلمانان شوي دي زیات جنونیان او عقیده پرست دي، همدغسې صورتحال د کجرو هم دے، چې دلرغوني هنډوانو باقیات دي، او اوس انتهای جاړل او عقیده پرست مسلمانان دي (د کجرو عقیده پرستی د حقیقت سره سمون نه خوري) (ژباړونکي)

مذهبي طبقې

د دې علاقې د مذهبي درجه بندۍ او د مذهبي کورنیو په منځ کې د توپیر د وضاحت د پاره باید شرحې ولیکل شي .

دا طبقې په 'بیلابېلو دوو ډلو کې وېشلې شو ، لومړۍ ډلې ته د مذهبي نسلونو غړي وئیل پکار دي، دا د تېروخت د مذهبي یا پاکو شخصیتونو اولاد دے، چې د

هغوی د بزګر او اھیت د برکت وړته مذهبي مقام حاصل
دے، د دوی درجه بندی د سیدانو، میانګانو، اخونزادگانو
او صاحبزادگانو په ډول کېږي. د پښتنو او یایلیو شوی
چې په 'عمومي ډول' د مسلمانانو د سوچ (فکر) مطابق درو حالي
اھیت په 'حوالہ' د دوی ترتیب په 'لاندې ډول' دے:

۱:- سیدان:-

سیدان د رسول الله ﷺ اولاد ته ویلي شوي، د دوی
د زیات شمېر او مختلفو حالاتو له کبله د اضروړي نه ده، چې
په 'دې حیثیت هغوی' ته په 'نورو روحاني فرقو فوقیت ورکړه
شي. ولې یو سید چې کله د مذهبي شخصیت په 'حوالہ' ښکاره
مقام حاصل کړي، نو په 'نورو مذهبي فرقو فوقیت مومي.

II - میانګان:-

دا د هغه بزګرانو او مذهبي مشرانو اولاد
دے، چې شهرت یې یوازې په 'مقامي ډول' نه، بلکې په 'ډېرو
قبیلو کې تر لرې لرې پورې شوی وي. میانګان د هغه بزګرانو
پښت ته ویلي شوي، څوک چې په تېرو پېړیو کې تېر شوي
دی، د جدیدو بزګرانو اولاد ته میان نه ویل کېږي، د سیدانو
په 'حقله' شوې تبصرو په 'میانګانو' هم صدق کوي. الف د
سوات اخون په 'دې طبقه کې نه راځي، د هغه اولاد ته
میانګان محض د احترام د پاره ویلي شوي، هغوی په اصلي
معنوکې صرف اخونزادگان دي، که چېرې دا خاندان خپل روحاني

ریکاره وساتی، نوامکان نشته چې د راتلونکي وخت اولاد یې میانگان
جوړې شي (ب)، قریشیان د میانگان په زمره کې راځي،
(ار-او-کرستینسن)

III. اخون زادگان :-

خیني وخت دوي ته پيرزادگان هم ويلي شي
دادهغه بزگراف اولاد دے، چې په مقامی ډول، یا د یوې قبیلې
ترجده یې شهرت حاصل کړے وی، نوځکه دلته د خال اخون زادگان
(دیر) د مایارو اخونزادگان (جندول) د مجبوله اخونزادگان —
(ادینزی سوات) اوداسې نور موجود دی، د مشکی عالم اولاد
ته هم اخون زادگان وائی، ځکه چې ملا مشکی عالم پنځپله اخونزاده
و. که چېرې داسې نه وے، نهغويې به محض صاحب زادگان
وو.

IV. صاحب زادگان :-

دادهغه ملیانو اولاد دے، چا
چې د علم یا بزگرۍ په حواله شهرت موندلے و. په دې
جمله کېنې دکوټي ملا، د مانکي ملا، د هډې ملا، کربوغه ملا
اوداسې نورو پښت شامل دے

د دې مذهبي طبقو د پاره ضروري نه ده، چې دوي
دې دکاروبار په لړ کېنې د مذهبي چاروسره تړلي وي، د
دوي د هرکم شمېر په ټولنیز ژوند کېنې د مذهبي معاملوسره
تعلق ساتي. دهغويې پېشه (وظیفه)، کاروبار یا کردار دخلکو

په نظر کېني د هغوي مذهبي مقام ډېر په لږه اندازه تاثره کوي .

دويم ډول مذهبي خلک هغه دي، چاچې مذهب خپله پېشه او د ژوند تېرولو ذريعه (وسيله) جوړه کړې ده . په دې ډله کېني ټولې تبليغي طبقې شاملې دي، چې په بېل بېل ډول څه دارنگې جوړېږي .

الف: د کلي ملا :- څوک چې ساده ژوند تېروي .
ب :- پېش امام :- څوک چې د يو خاص جماعت سره تړلي وي .
ج :- د علاج معالجي ډپاره . د مشهور زيارت مالدار منجور .
د :- د کراماتو خاوند بزگري :- څوک چې په زرگونو مريدان لري .

د ضروري نه ده، چې د دې کسانو تعلق دې ډيو مذهبي نسل يا ذات سره وي، د دوي اثر د دوي دکار په حواله زياتېږي، خود دې طبقې ځيني ډېر زيات کامياب کسان د عام اولس د صفونو نه راوتلي دي، د سوات لوي اخون يو کوجر و . (اولف کپرو په خيال اخون په خټه صافي و . ژباړونکي) او مست ملا (سرتور فقير) د يوبونېر وال . ملک څوي و .

د لومړي قسم مذهبي خلک يعنې د مذهبي نسل يا ذات سره تړلي کسان په دې ټوله علاقه کېني د د نيوکومنيو په شکل کېني اباد دي، د دوي د زياتره کسانو سره سيوري

دی، چې مشرانو ته یې خلکو د نذر په توګه ورکړی وې،
دوې د خپل مذهبي مقام په برکت چې څومره کېدله شې،
د خپلو ګاونډیانو نه بده کوی، ولې په نورو حوالو د علاقې
د خلکو نه پر کم قریب لری.

دویم قسم خلک یعنې د تبلیغ یا وعظ نصیحت والا خلک
په دې علاقو کې په زینت زیات شمېر کې موجود دی
په دوې کې اوبیا په خاص ډول د کلی په ملیانو لوقا ضیا
کې پر شمېر صحیح مذهبي اود سبه ژوند خاوندان شته
خو اکثریت یې مذهبي مهمجودی، چې د خلکو دوهم پرستی
نه استفاده کوی او د هغوې په خیراتونو سرپېزی (چاقېزی)،
طالبان د لویو سرونه هم بدتر دی، د اکسان اکثر
ځوانان دی، چې د مذهبي پېشې د خپلولو سوچ لری. دوې
د دې علاقې زیارتونو ته راغونډ پزی. او په ظاهر د مذهبي
تعلیم د حاصلولو د پاره دیو یا بل مذهبي مشر سره ځان
تړی، د دوې شمېر په کلیو کې د ملائیت د پاره د خالی
محایونو (اسامیو) یا متعلقه نورو مذهبي چارو په تناسب
د پرزیات دے، اودوې مجبور دی چې د ژوند تېرولو د پاره
نورې لارې چارې ولټوی، په علاقو کې چې څه ورانګاری پکې
په هغې کې دوې اهم رول لری، دوې په دېرو جرمونو
کې د لمسوونکي یا پخپله کارکوونکي رول لوبی. د مذهبي
مقام د برکتو دوې د عامو خلکو نه خوري ځینې، او خلک دوه

وهم پرست دی چې دوی شری نه، حتی چې خپل کورنۍ
امن هم ورباندې په دلو لگوي .

په علاقه کښې چې زموږ اثر خوره زیاتېږي، دومره
ددې مهمجو خلکو (که لوی دی که واده) اثر کمېږي.
ددې د پاره چې خپل اثر لور سوځ برقرار وساتي، دوی چې
په کومو خلکو کې اوسېږي دهغوې د ذهني، سماجي او مالي
پروختګ مخالفت کوي. په دې وجه موږ ددوی دښمني
په سراخستې ده، دوی هر وخت د حکومت او سرکاري کارونو
غندنه کوي، او کله چې موقع په لاس ورشي نو د جنوني
جهاد په شکل کې بهر هم راوړي

مذهبي مشران

ددې علاقې ټول خلک د یو یا بل لوی مذهبي مشر
روحاني مشري تسلیموي، ددې روحاني مشرانو ترمنځ رقابت
خپل وخت د پرتېز او نه پچلا کېدونکې وی، دوی په وړوکی
اختلاف هم یو بل ته په کافر وئیلو سرفه نه کوي. دوی چې
د یو بل مریدانوته په هغه جهان کې د کوم دردناک انجمن خبرتار
وړکوي، که چېرې په هغه یقین وشي، نو ددې علاقې صرف یو
جوړښتانه د جنت طمع لري شي. ددوی مریدان کوم چې ددې
علاقې عام خلک دی ددوی په رقابت کې دوختی دلچسپي نه

پورته نور زيات د خپل نه لری ولې ملا د و له مريدان ئې خاوند
د دوي په مشهور کي وگرځوي او که شمېر ئې دومره زيات وي
چې د کتبي امکان ئې وي نو د تشدد لار هم اختياروي دا اهم
مذهبي مشران په لاندې ډول دي .

۱- هري ملا (نجم الدين) :- ده ته هري ملا حاکم والي - چې دده کړ
د جلال اباد ضلعي په هره قومي خاې کتبي دے - اوس هغه د
باچي په چمر کنډ کتبي اوسېږي - دے د سوات داخوند مريد و چې
د مانکي ملا سره سخت رقابت لري - د دوي په منځ کتبي اوس په دې
مسئله شخړه روانه ده چې په لمانځه کتبي د لومړي سجدې نه دراپاڅېږي
په وخت کتبي مسا که گوت او چترل شته او که نه ؟ (مسئله په اصل کتبي
دا وه چې د قاعدې په دوران کتبي د "اشهد ان لا اله الا الله" د ويلو
سره مسا که گوت او چترل ېکاړدی او که نه ؟ "وايو کتبي" د دې
مسئله په افغانستان لومړۍ ځايونه کتبي د کلک عقیده پر بنسټ مسلمانو توجه
خان ته راگرځولې ده - د ده د اثر په حلقه کتبي باچي ، جندول ، امار
د جلال اباد ضلعي يوه برخه ، ماموند او اتمان خېل شامل دي ، په پيښور
ضلع کتبي ئې هم ډېر مريدان شته - د سردار حبيب الله خان پحقله
وييلې شي - چې هغه د ده تينلېک منونکي دے خو داسې شواهد موجود
دي - چې امير په پورته ذکر شوي چکر کتبي د مانکي ملا
طرف اخيستې و - د سال ۱۸۸۶ په جېله کتبي د هري ملا
بنيادی لاس و - ولې وروسته ئې بيا خان د حکومت په
مرستيالو کتبي واچول .

۲- مانکی ملا:-

ده ته مانکې ملا حکه والې چې کورې د -
نوبار خواته په مانکې نومې کلی کې دے ، دے هم د سوات د
اخوند مرید و - اود هغه د مرید نه پس ئې د هغه د پیر و .
کارو یوه لویه برخه په 'خان پسي کړله ، اود هغه مذهبي اثر
ئې خپل کړو ، د هغه مریدان د پېښور په ضلع اوسېدونکي
کې دې دې دی ، همدارنگه شاوخوا نیم اتا تخېل په هغه پسي
دی . د دې نه علاوه په 'کور سوات کې دې دې دې
کې لږ دی ، ده د حکومت د دېمنې په کارونو کې چې
هم په 'اګر برخه نه ده اخستې اود سکاټلنډ په 'اړی
کړې کې ورته د غلې پاتې کېدو شرف حاصل دے .

۳- د سوات اخون :- ده ته په 'تېرو وختونو کې د پورت
ذکر شوې دوه مذهبي مشرانو په نسبت زینت زیات -
اهمیت حاصل و . دے په 'سکاټلنډ کې په 'بر سوات یا
بونېر کې (خپې خلک والې چې د بر سوات په 'جېری اوخې
والې چې د بونېر په اسم کې) په 'یوه کوچه کورنۍ کې پیدا
شوی و ، د ده اصل نوم عبدالغفور و - ده خپل ژوند
د شپونکي په ډول شروع کړی و ، د خپلو څارو و سره
به گرځېدلو . روژې به ئې نېولې ، او عبادت او مطالعه
به ئې کوله - دے بیا د اباسین په 'غار د بېکا کلی ته لاړ
چې اوس دا علاقه د بریتیش یوسفزی په 'نوم یادېږي ، او

په دې ځای کېنې ئې د بزګر او پلکوالی غږ خپور شو. او د
 اخون لقب ئې وگټلو. د بېګانه بیا سلیم خان ته لاړو، او د
 هند خان (خادی خان چې د سید احمد شاه د لاسه ورکړه شوی
 و) د مرلې په تور کړې شو، سید احمد شاه د هندوستانی جنو
 پرستو یا مجاهدینو د ډلې بانی و. د دې واقې له کبله اخون بې
 وخته سلیم خان پرېښود. او د څه وخت د پاره په کوچرګرۍ
 کېنې دېره شو. او بیا ورسته د اکوړې خواته توره هېری ته
 لاړو. په دې دوران کېنې د هغه شهرت او اثر تر لرې
 لرې پورې خور شو. او د بزګر اضافی لقب هم ورته ورکړه شو
 په ۱۸۲۹ ل. کېنې امیر دوست محمد خان د هغه نه د سکمانو
 خلاف کک وغوښتلو. او اخون د یوسفزو د یو لوی لښکر
 سره د باجوړ خواته په شېخان نومی کلی کېنې د هغه سره یو
 ځای شو، خو د دې باوجود هم سکمان پریای شول، او
 اخون باجوړ ته وتښتېدو. د دغه ځای نه بیا د سمرانېزې
 یو وېوکی کلی قللې ته لاړو. او هلته ئې څو کاله د ګوښه نشینۍ
 ژوند تېر کړې. بیا ټیڅپلې ته لاړ. او د دغه ځای نه سپږو
 ته منتقل شو. او هلته د ۲۳ کلونو په ۱۸۴۰ ل. کېنې په مستقل
 ډول دېره شو. په سپږو کېنې ئې د یوې نهکېڅپلې نښې
 سره واده وکړ. او دوه ځامن ئې ترې پیدا شول، چې د دې
 موجوده میان ګلان پلرونه وو. هغه په ۱۸۴۱ ل. کېنې
 د ۹۳ کلونو په عمر کېنې حق ورسېد. سید و ته درالو

نه واخله ترمرکه پورې اخون د سوات دیوسفزو د سر سره و.
 داخون اختیار کړ هرڅو ډېر و، ولې بیا هم مطلق نه و
 لوداسې ډېر مثالونه شته چې دهغه خواشانو او حتی
 ښکاره حکومونه هم درناوې نه دے وکړې شوي. او
 خصوصاً کله چې د دې حکومونو په منلو کې د لوټ یا نورو ګټو
 نه لاس ونيول پریوتل، بیا هم داخون په حقله ویلي شول
 چې دا هغه واحد مشر دے، چې یوسفزو د سوات په سیمه
 او خوار شاه د قبضې نه وروسته په کلم ډول منل دے.
 داخون دوه حامن عبدالحسن او شیرین مړه دی
 او څلور لمسی یې چې میان گلان ورته والی او مشر غږ
 سید باد شاه دے اوس په سید وکې اوسېږي. او داخون
 د مزار ساتونکی دی. دوی داخون د روحاني شهرت د حاصلو
 دپاره ډېره هڅه نه ده کړې، په خنداخو شمالي او لوېدیځي
 خپل ژوند تېروي. ولې مذهبي عبادتونه دخپل نیکه پاجات
 کې سرته رسوي. داخون د پښت اثر په دې وجه زیات
 دے، چې هغوې داخون د مزار سره تړلی دی. او دې مزار
 ته د دې علاقې د ټولو برخو او هند نه په ډلو ډلو خلک
 راځي. دوی دخپل نیکه د نیوی قوت پایله دے، خو په
 دې علاقه کې دهغه د روحاني اثر یوه برخه یې په میراث
 کې رسېدلې ده. د دې قوت یوه برخه په بر سوات کې
 سرتورم فقیر او په کوز سوات او نورو علاقو کې مانکی

ملا او هډې ملا قبضه کړېده. په هند کې د هغوی ډېر زیات پیروګر موجود دی. او د یو ټاکلي وخت نه روسته د هغوی نه غټه چنده راغونډولې شې. د دې قلنگونو او په سیدو کې په مزار د شکرانو اچولو نه د میاں گلانو په پور امدن دے. د دیر، سوات، باجوړ او سمرانډ په ډېرو برخو کې د هغوی سپری دی.

د ۱۸۹۶ز په سپرلي کې د حکومت خلاف د یو جنوبي پاڅون د پاره میاں گلانو د هډې ملا سره فعاله برخه اخستې وه. دا پاڅون په دې موقعه په عارضی توګه وځپل شو. ولې د دغه کال په مني کې په پور ډول رابکاره شو. او دوی پکې فعال ګډون وکړ. د دغې وخت نه را په دې خوا دوی ته د حکومت سره د تعلق ساتلو احساس شوی دے. او اوس د دوی سره زمونږ تعلقات دوستانه لویږي پورې دی. دوی خړخړه د ملاکنډ پولیټیکل ایجنټ ته د خپلو کورنو او قبیلوی شخړو د هوارولو د پاره مرجع ګرځېد.

د اهمیت له نظره په اخون پسي لېونې فقیر راجی، چې لېونې ملا یا ملاستان ورته ویلې شې. په عام ډول ده ته په بر سوات کې سرتور فقیر وائی. د ده خپل نوم سعد الله خان دے. او د یو بونې وال ملک خوی دے. د خوانې په وخت کې یو زبردست کبې مار او لوېغاړی

و. وائی چې ده د خپل سرور سره جگړه کړېوه ، او هغه یې وژله و (خینې خلک وائی چې دامرک اتفاق و). په دې وجه د دې د بونېر نه و تېنېده او هند ته لاړو. خه موده په اجمیر او د هند په خینو نورو ځایونو کې پاتې شو. په ۱۹۵۷ کښې بېرته بونېر ته راغی. او دېر ژر یې د بزرگه اوقوی تېس لاړو. په سوات او اباسین کو هستان کښې تر لرې لرې پورې وپېژندل شو. د دې د لارې سره د دې د سیاسي چالونو سینه نه لرې. د دې د جنون تر حده د پښتني حکومت مخالف د دې. نو ځکه ورته ملاستان یا لېونې ملا وائی .

د دې په ۱۹۶۷ کښې په لاندې کښې دېر شو او د کراماتو د لولو غږ یې خور شو. په دې دوران کښې په سوات او د نورو ځایونو په سجدونو د نارامۍ وخت و. دا خبره اوس په ثبوت رسېدلې ده، چې د دې کل په پسرلي کښې د هډې ملا ، د سوات د میاں گلانو او د تیراد سید اکبر له خوا د اټینګه هڅه شوې وه، چې د چترال د کلیریلیف په وخت کښې په شریکه په یو وخت خلک راپاڅي، خو په دغه موقعه داسې ونه شول. ځکه چې د مشرانو تر منځ معاهده په وخت و نه شوله. د نورو مشرانو د جهاد په پیل کولو کښې ناکامۍ سرته فقیر یې مېړه کي. او دې کار ته یې پخپله په یو اوجي ځان ملا وېرله. هغه د جهاد اعلان وکړ. او په مالاکند ورنه. دا خود.

سرانه عمل په اصل کښې زمونږ سره ښېکښه وه، حکم چې قبيلو ورته تيار نه وکړه، او په ځای د دې چې مونږ په شمال مغربي سجد د يو عمومي او په يو وخت شروع شوی تحريک سره مخامخ شو. بې ربطه او يواځې پلخون خداي په لاس راکړو. بيا هم لکه چې د مالاکند د اړي کړي تاريخ به په په ډاگه کړي سرتور فقير داسې کلک او سخت جنگ وکړو چې د شمال مغربي سرحدونو په جنگونو کښې سار نه لري، فقير ماتي وخورله. زخمی شو او کوستان ته ستون شو. د اوس نه دغه وخت وړاندې پورې هغه د پتو خواته په مياندم کښې اوسېده.

هغه د جهاد په نيت په مسلسل ډول د خلکو دراپاڅولو کوشش وکړو، خو صرف يو ځل په شانې کښې په خپله دې هڅه کښې کامياب شو. ده د دير په نواب د حملې نه شروع وکړه. طمعه يې ډاوه، چې د دير د قبيلو په مرسته به په مالاکند تېرې وکړي. ولې د رباط د عبدالله خان په منځ کښې د دې قبيلو غير متوقع مخالفت د هغه منصوبه برباوه کړه.

همدا رنگه په سوات کښې د گړندې پلټنې موجوديت او د دې سيمې تر بري برخې پورې تلې هغه مجبور کړ، چې خپله اراده ترک کړي. او پرته کوستان ته لاړ شي. د دې نه وروسته داسې ښکاري لکه چې هغه د خپلو جنوني هلوځو پورې محسوس

کړې دے، حکم چې د پيرنکي حکامو سره ئې د رابطې هڅه کړې ده. او د دوي سره ئې د دوستۍ پېشنهاد وړاندې کړې دے.

۵- په دیر کښې په دې وروسته وختونو کښې بنیادک مشر شیو باباؤ. هغه غالباً په سلالة کښې حق ورسېد. او د دیر په یوه بلنډه هریانکوټ کښې خاورو ته وسپارل شو. د هغه مزار له دېر خلک راغی. د دیر نواب هم چې کله نلجور شى نو دده په مزار حاضرى کوى.

۶- په دیر کښې داوخت د ټولو نه اهم مذهبی شخصیت پلم بابا دے، چې د داروړې خواته په پلم کښې اوسېږي د خټې په حساب هغه د افغانستان دے. د هدی ملا پروکار دے. او د ماتکي ملا سخت مخالف دے، د پيرنکي د حکومت سخت دښمن دے. او په پيرنکيانو او دهغوئ په کارونو د بدوئيلو يوه موقعه هم د لاسه نه ورکوى. هغه دېر حساس او ټينگ عقیده پرست دے او د چترال ريليف په وخت کښې ئې د دې د پلوه خان د حکمې دننه په يوه کوټکې کښې بند کړې و. چې د کافرو بړئ هم وړاندې ورته شى په سلالة کښې هغه په دې وجه دروژې مياشت د لېونى فقير سره په سوات کښې تېره کړې و. چې د هغه په خيال په دیر کښې دیندارى نه وه. وروسته بیا هغه پوه شو چې د هغه خپل وگوتوب د هغه د شهرت په لاره کښې خنډ دے.

اوس هغه نسبتاً غلې د مې ولي بيا هم زهريله د مې
 ۷- په دېر کښې يو بل اهم مذهبي مشر د سدو خواته
 د تېمرگرې خواجه د مې . هغه د پر کلک عقیده پرست د مې
 خراوس بره اشو د مې . په 'مکملنه' کښې هغه زمونږ
 خلاف د پر فعل رول کړې و . هغه د پر زيرک سره د مې
 لوک د چرې حالات د پر مناسب نه وې ، نو د هغه د اذير کتيا
 به هغه زمونږ سره د دښمنانه رولې د اظهار نه منع کوي
 هغه نه د هېڅ ملا ملگر د مې اونه د مانکي ملا مرستيال د
 اثرې په ملېرو کښې د مې .

د پورته ذکر شويو مشرانو نه علاوه نور د پر کسان
 په 'مقامي ډول' د مذهبي پاکوالي شهرت او اثر لري ، خو په
 عمومي توگه د اهميت وړ نه دي . د 'مکملنه' د جنوبي پاڅون
 د بيلا بيلو کبله هغه مذهبي مشران د خلکو د نظرونو غورځېدلي
 دي . چاچې د دې پاڅون تابيا کړې . د پر پکښې په دې
 هڅه کښې دې چې فوري هلي ځلي وکړي ، او خپل بايللي مقام
 پورته حاصل کړي . سره په يقين سره نه شي ويلې ، چې
 د دوي په کراماتو د خلکو تکړه شوې يقين به پرته
 جوړ شي او که نه . که چېرې يونو سره رامنځته شي .
 نو د جهاد د لاره د خلکو د پاڅولو په لړ کښې نسبتاً زيات ،
 موثر ثابتېدې شي . البته په دې سلسله کښې به هغه لومړې د
 موجوده ملي شوي مذهبي مشرانو د پېشه وړاندو (مسلکي) حسد

سره مخامخ کېږي .

زیارتونه

په دیر، سوات او باجوړ کېنې د بېلابېل اهمیت زیارتونه په دریځو دی. په دې ټولو کېنې زیات مشهور او د ګڼې ګوڼې زیارت د پیر بابا دے، چې د سوات د سرحد نه بهر په بونېر کېنې واقع دے. په دې پسې داهیت له نظره د سوات داخون زیارت راځي، چې د برسوات په سید وګڼې واقع دے. د اسلامی نړۍ د ټولو برخو نه ډېر زیات خلک چې دینداره او عام اوسنې پکښې شامل دي دې زیارتونه راغونډېږي. او د شمال مغربي سرحد د نوي ملاشوی سړي تعلیم تر هغه وخته بشپړنه ګڼل کېږي ترڅو چې ئې د دې زیارتونو سلام نه وي کړی. واره زیارتونه په سوډو دي. چې هریو ئې دیوې یا بلې ټولنې په نظر کېنې خاص اهمیت لري. ځنې پکښې داسې دي، چې د ځینې خاص ناروغیو د علاج په لټ کېنې مؤثر مشهور شوي دي .

کردار

د یو اړخ نه پرته (علاوه) نور داسې ښکاري، چې د دې خلکو کردار د نورو پښتنو نه ډېر کم توپیر لري، کوم

عليکونه چې په نورو پښتنو نسلونو کې دې هغه په دوی کې هم شته. او په غرور، مینه، بدل اخستلو او ټکي (درغلي) کې د هغوې نه روسته نه دی. د ټکي په حواله شاید دا خلک په پښتنو کې لومړی مقام ولري. د دوی سپېڅلتیا هم یوشان ده، په مېړانه، بهادري، او مېلمه پالنه کې د نورو پښتنو سیال دی. د دوی وهم پرستی شاید د نورو نسلونو نه زیاته وي. په خپلو کې هم دا خلک د یو بل نه توپیر لري. خو د هر یو د باجوړ د ترکلای قبیلې خلک امکان لري چې د دیر اوسوات د خلکو نه زیات مېړني او زړه وری څه وخت وړاندې د سوات د خلکو مېړني او جنګي صلاحیت ته اهمیت نه ورکول کېده. ولې د ۱۹۱۵ز او ۱۹۱۶ز کلونو موندنه دا سبق راکړ چې په دې لحاظ د سوات د خلکو صحیح اندازه نه وه اخسته شوې.

آتما خېل د دیر، سوات او باجوړ د خلکو په نسبت د بدل اخستلو په سلسله کې زیات سخت دی او د ښمې نې دېرې خطرناکې وي.

په مجموعي ډول د دیر اوسوات خلک چې کله د نور وختونو د پښتنو سره مقایسه کوو. نو په یو لحاظ دوی د خپلو ګاونډیانو نه توپیر لري، او هغه دا چې په دې خلکو کې د نظم و نسق روحیه موجوده ده، تر یو څه حده داروحيه د باجوړ خلکو ته هم ورپورې وې ده، خو په کمه سويه، او بیا د دې نه هم

په 'کمه اندازه' په اتمانځېلو کښې موندلې شې ، هغه نظم ونسق چې د کلي وگړي د قابو لاندې ساتي ، او هغه مؤثر اختيار چې جرگه يې د کلي د معاملو او قبيلوي مفادو په لږ کښې لري د توجه وړ دی . په دې کښې شک نشته چې دا روحیه د پخوانه راروان دخلکو سره د مربوط حکومت د نظام له کبله پيدا شوې ده ، اوله همدې وجې نه ديورتاکلي وخت نه روسته د حکمي د وېش پېچله نظام تر اوسه پورې مروج دے . که چرې دې خلکو په 'پيدا ايښي ډول' د نظم ونسقي روحیه نه لرله نو په دې نظامونو کښې ديرونه هم داسې کار اخستل ممکن نه وو لکه څنگه چې ترې اخستل کېږي .

دا خلک هم پرست دي . او په دې وجه يې مذهبي طبقې په اسانه د وړانگاريو د پارو راپاڅوي . که چرې داسې نه وے ، نو د دین سولت او حتی باجوړ خلک ډېر په اسانه په قابو کښې راتلې شې او حکومت ورباندې کېدلې شې

لکه څنگه چې ورباندې د مذهب د سرخط لاندې ذکر وشو دا خلک په انفرادي ډول جنونيان بڼې نه دي . د غايتوب وځان په دې علاقه کښې په عمومي ډول وجود نه لري ، په دې خبره کښې هغه وخت زيات زړه راگبون پيداشي . کله چې موږ دې مسئلې ته په دې علاقه کښې د ملايانود شمار او زمونږ نه د هغو دکرکې په تناظر کښې وگورو . اجتماعي جنونيت کوم چې دراپارېدو په صورت ، کښې دا خلک لري . د دوی ډکړدار يود توجه وړ اړخ

دے، دا خبره يقينی ده چې داهم د دوي د نظم و نسق د پيدايش
روحې، کومې ته چې پورته اشاره وشوه په وجه دے، او
هغه جنونيت چې د مشرانو د مانغوته وړ داخل کړې شوي وي
په ټوله ټولنه اثر کوي. سر له دې چې په بېلابېلو غړو کښې
انفرادي جنونيت موجود نه وي.

د حکومت نظام - قبيلوي او د عام خلکو سره مربوط

په لومړي نظر کښې سړي ته د حقيقت واضح شي، چې
په دې علاقه کښې د اقتدار خړ منفذ شکلونه وجود لري چې
د يوبل نه نه يوازي دا چې د قبيلو په سويه توپير لري
بلکې د يوې قبيلې په بېلابېلو برخو کښې هم فرق لري، د
دير د خلان او د ناوگي د خان د حکمراني شکل بادشاهي او يا
حتي مطلق العنانيت (Autocracy) ته ورته ښکاري.
د دير او باجوړ د وړو خانانو حکمراني د اشرافي نظام نمونې
وړاندې کوي. په داسې حال کښې چې په ټول اتما غځېل
د سوات په يوه لويه برخه او زياتره باجوړ کښې سپېڅله
جمهوريت موجود دے. بيا هم د ژورې مطالعې په نتيجه
کښې سر په دې حقيقت ته رسي، چې د الوپيرونه هسې خوږه
ظاهري ډول ډېر ښکاري، ولې په حقيقت کښې داسې نه دی
هدغه د خلکو سره مربوط جمهوري نظام په دې ټوله علاقه

کښې موجود دے، او په حقیقی شکل کښې دے، خړبیا هم لږ غونډې اثر ورباندې د پورته ذکر شوو څوکسانو د حکومت (Oligarchy) د مختلفو شکلونو موجود دے په دې خبره د پوره پوهېدلو د پاره ضروری ده چې په هغه مشترک او دخلکوسو مربوط نظام یو نظر واچوو، کوم چې په لرغوني وختونو کښې د دې علاقې په ټولو اوسېدونکو قبیلو کښې موجود و. لکه څنګه چې د حکمې د میعاد په تېره کښې واضح شوې ده، دا ټوله علاقه چې د پښتنو په قبضه کښې وه. د هغه قبیلو په منځ کښې وېشلي شوې وه، چا چې فتح کړېوه، یعنې اکوړه یوسفزی، ترکلای او اتماغېل قبیلو ترمنځ. یوسفزی قبیلې دیر او سوات نیولې و، د حېنول په شمول بالجوړ ترکلایو نیولې و. او اتماغېلو هغه علاقه قبضه کړېوه، کوم چې اوس د هغوې د قبیلې په نوم — یادېږي. دا علاقې د پخواني رواج مطابق د قبیلو دخلونو او بیا د عزیزولیسو ترمنځ بیا بیا تقسیم شوی دی، بیا هر فدرته د هغه دخل د حکمې (دفتر) نه مساوی حصه ورکړېه. شوې ده دې حصه لرونکي قدر دفتري وائی، ترڅو پورې چې دے دا خپله حصه برقراره ساتي، نو پښتون بللے مئی او د قبیلې یا کلي په جرګه کښې خبری کولے مئی.

(د سلالند په ایدېشن کښې د اوضاحت شویده)

چې په دې علاقو کښې د پښتنو د حکومت د پاره د جمهوري تګ

په دې لحاظ په محدودو معنوكې استعمال شوي دې چې
د لټه اټدار په پوره توگه د دفتري پښتنو په لاس كې د
كسب كړ، فقير، كړونده كړي، ملاتړ، دم وغيره د ووت،
حق نه لري او په عملي ډول د غلامانو غوندې ژوند تېروي
د هرې قبيلې د خپل په حكمه باندې د هر كلی اباد وي
د قبيلې د خپلواكه حكومت حكم نه يواځې دا چې په نسبونو او
خپلونو كې چې پېرې بلكې په هر يو كلی كې هم منلې شي.
د كلې ټولې معاملې د كلې جرگه سرته رسوي، د هر كلی
نماینده كان د خپل په جرگه كې. د خپل نماینده كان، د
نسب په جرگه كې د نسب نماینده كان د ټولې قبيلې په جرگه
كې موجود وي.

په پښتنو كې په يوه مسئله د اتفاق امكن د هر كمر وي
نوحكه د لټه د ډلې د حكومت نظام په وجود كې راغلي د
په هر كلی كې دوه ډلې وي، چې د هرې ډلې خپله جرگه وي
كومې ډله چې د شمېر يا اثر په حواله مضبوطه وي، نو د خټه وخت
د پاره د دغه ډلې حكومت وي (دې ته باندې ډله والي) د كلې په
ټولو معاملو كې اختيار لري، فيصلې كوي، او د كلې گټه وټه په
خپل قابو كې ساتي. د مخالفې ډلې (لاندې ډله) جرگه تر هغه
وخته د بر سر اقتدار ډلې په مرضي چلېږي، ترڅو چې ډلې
خپل شمار دومره زيات شوي نه وي، چې حكومت چيلسېج
كړي. د يو څو وړو مسابقه (Match) چې عموماً د جگړې په

شکل کښې وی، معامله دیو یا بل فریق په حق کښې فیصله کړی
اوگټونکې ډله د اقتدار واگی په لاس کښې واخلي - دا ډله اسیز
نظام په ټوله قبیله کښې موجود وی، او د کلیو د دې پارلیامانی
مسابقو په نتیجه کښې چې کومې جرگې جوړې شي، د هغوی
په بنیاد بیا قبیلې په لویه جرگه کښې دیوې یا بلې ډلې د قوت
تعیین کوي.

[د ملالنه؛ اېله پشن زیاته کړېده چې په بر سوات کې
لاندې ډلې شتون کې وې - مطلب دا د هې چې دا ډلې ترهغې د کلي نه
بهر وی ترڅو چې مخالف ډله په اقتدار کښې وی - شتون کې لاندې
ډلوته په حیثې ځایونو کښې اجزه وکول کېږي، چې خپلې ځمکې د
د حقان یا فقیر په ذریعه وکړي او حاصل یې واخلي، او په ځینو
ځایونو کښې د هغوی دفتر باندې ډله قبضه کوي، او په خپل
کار یې راوړي.

بېشکه چې په دې نظام کښې څکونه ډېر کېږي په بر سوات
کښې د اقتدار بدلون یې د جگ نه سر ته نه رسی. هدا وجه
ده چې سره له دې چې د ډله ایز حکومت نظام اوس هم په
کونړ سوات کښې جاری دے، ولې هغه زموږ طریقې چې لاندې
ډله به پکښې د کلي نه شل کېدله، له منځه تللې دے.]

دا ټولې چارې دیونا لیکلې ولې په پراخه توگه منلې
شوی بنیادی قانون لاندې سرته رسول کېږي. که چېرې د
یوې ډلې جرگه په غیر ائینې طریقو اقتدار واخلي، یا د اقتدار

په وخت کېنې دا اختیار اټو نلجايز استعمال وکړي ، نو چې کله اقلیت ته لاره شي ، نو بیا ورته په لنډه سترګه نه ګڼل کېږي .

دا پورتنۍ دخلکوسره مربوط ډله ایز نظام په هغه ټوله علاقه کې موجود دے ، کومه چې ددې رېوړت په برکني راجي . البته لکه چې لنډې به ذکر شي په حینو ځایونو کېنې دا اشرافي حکومت رامنځ ته کېدلو له کبله په دې نظام کېنې لږ لږ بدلونونه شوي دي .

اگر چې د ګڼې لږتظاف د هر دفترې په جرګه کې برابر حیثیت وي . ولې حینې کان د ذاتی قابلیت ، بزرګۍ ، لیاقت یا چل دسیسې په برکت د نورو په نسبت زیات اثر پیدا کوي او د ټولنې د خدمت په ضلعه کېنې هغو ته سېري ورکولې شي . په حینې واقعاتو کېنې دا اثر نه یواځې دا چې د هغو لولاد ته ولوړي بلکې په هغو کېنې لا اضلعه وشي . او بالاخره د حینې کورنیو غړي جدی ځانان جوړ شي . دا ځانان د اهمیت له نظره بیلابېلي ډېرې لري ، حینې جدی ځانان داسې وي ، چې د حکمراني کورنۍ نمایندګي کوي یا داسې ویلې شو ، چې د ټولې قبیلې ، حینې د قبیلې د یوې برخې او حینې صرف د یو کلی ځانان وي . دخلکوسره مربوط ډله ایز حکومتی نظام د کم اهمیت لرونکو ځانانو اختیار په دې لحاظ کم کړې دے ، چې د دوی د پاره یې د اضروړې کړنې ، چې دوی به خپل ځانونه د یوې یا بلې ډلې سره تړي ، د هرې کورنۍ په تاریخ کېنې ددې کورنۍ یو غړي ، چې دخان ځوې یا وروزی ، دمخالفي ډلې

مشری کړېده. او بیا د وخت تېرېدو سره سره د هغوی اولاد د دغې ډلې جدی مشران جوړ شوی دی.

دا قسمه واقعات په 'سوات کښې' په خصوصیت سره — موجود دی. ځکه چې دلته جمهوري احساسات نسبتاً زیات ژور دی. په 'سوات کښې' چې چرته هم خان په 'نظ راجی' نوم مخالف خان یې هم د دغه ځای وی. مثالونه یې د مېنګوري، اله ډنډ، و غیره مخالف خانان دی. له دې کبله دې خانانو خپل حیثیتونه محض د خپلو سیاسي ډلو د مشرانو مقام ته راغورځولی دی. په 'تانه کښې' یو بل د توجه وړ کیس موجود ده چې د جمهوري احساساتو د شدت څرګندونه کوی. د تانې د خانخېلو جرګه په 'اښی ډول' ډېر په 'کوټلی شکل کښې' د حکومت ډله ایز نظام پېش کوی. د دې جرګې ټول غړي خانان دی. چې په 'دوې کښې' دوه د دوو مخالفو ډلو جدی مشران دی.

د سوات بنیادی (اساسی) خانان په حقیقت کښې د بااثره ملکونو نه لږ څه لوړ مقام لري، او ذاتی اثر یې د هغه حیثیت نه زیات نه وی، کوم چې دوې ته د خپلې ډلې جرګه ورکوي. نو داسې وئیلې شو، چې په 'سوات کښې' د حکومت یو پال جمهوري شکل موجود ده. او همدغه حال د سمرانېزې او اتانخېلو هم دی. د باجوړ په زیاتره علاقو کښې هم د انظام په خپل اصلي شکل کښې موجود ده. او صرف په هغه برخو کښې یې وخت په

وخت بدلونونه راوستل شوي دي. کومې چې د ناوگي د خان ،
صنډرخان د اختيار لاندې پاتې شوي دي . په دې برخو کې
هم د له ايز دخلکو سره مربوط نظام په خپل حال پاتې دے ، خو
د بادار يعني د ناوگي د خان د کنترول سره مشروط دے . د
ناوگي د خان مطلق العنان حکومت په بيلابيلو سيمو کې د هغه
د فوجي قوت په تناسب په بيلابيل ډول موجود دے . د ترکلانو
د قبيلې د مشرې کورنۍ (ابراهيم خېل) د مشر په هېڅ د ناوگي خان
هسې خړد ټول باجرې مشر بللے شي . خو د هغه په برخه يوه
هنگامه خېزه (ياغي) علاقه رسېدلې ده . اوله دې کبله د هغه
اختيار وخت په وخت د تغير سره مخامخ شوی دے . که رښتيا
شي نو هغه په مستقل ډول د باجرې د ماموندو ، سلانزو او
نورو قبيلو سره د جنگ په حالت کې دے . د اقبيلې کله کله هغه
خپل مشر ومني ، ولې اکثر ترې انکاري وي . د هند حکومت
هغه د باجرې ستر مشر منلے دے . او لسټونز په روپي سالانه
ماحب وړه ورکوي .

هغه دخپل اختيار لاندې علاقه په اتو وېرو وېرو خانينو
کېنې وېشلې ده ، هريو خان په خپله سيمه کې دخلکو
نه دهغوئ د پيداوار لسمه برخه د عشر په ډول اخلي . د دې نه
علاوه دا خانان جبري فوجي خدمات (ملاتړ) هم ورکوي ، په
دې دوه حوالو دا خانان د هغه داخلي جمهوري طرز حکومت سره
توپير لري ، د کوم ذکر چې وړاندې شوی دے .

په خلص دیر یعنی په هغه سیمه کېنې کومه چې د پنځو کړې
د سیند پورې غزیږې لې دوه هدا دخلکوسره مربوط *Communal*
حکومتی نظام موجود دے. ولې بیا هم دلته یو مطلق العنان
حکومت وجود لری، چې د زیر رپورټ علاقې د نورو برخو په
نسبت زیات منلې شوې او واضح دے.

د دیر نواب محمد شریف خان د هغه کورنۍ میراثی مشر دے،
کورې ته چې د دې د بانی «اخون بابا» د بزرګۍ له کبله لخوا غنېل
واي. او په دې علاقه کېنې حکمرانه کورنۍ جوړه شوې ده، هغه د
دیر جدي مشر دے او د دې ځای ټولو قبیلو په دې حیث منل
دے. د خان داخل تیر لاندې په بنیادی علاقه کېنې د جندول -
اضافه شوې ده. جندول د ناوګۍ د خان او د سوات د سیند د
بنی غاړې د قبیلو (چې د هند حکومت نواب ته حواله کړې وې) سره د
پورې معاهدې لاندې د دیر نواب ته وکړې شوې دے.

هغه ته د حکومت له خوا پنځه لکس زره روپۍ واجب ورکړل
کېنې. اولس زره روپۍ سالانه د هغه چوټګۍ په عوض کېنې
ورکوي. کوم چې به د دیر خانانو د دې علاقې نه د تېرېدونکي
تجارتی مال په سر اخستلو. حکومت د لېوې د هغه پېرې
خرچې هم مني، کومه چې د دیر نه تر حېڅال پورې د سړک د
سللو د پاره مقرر شوې ده.

د دیر د جدي مشر او د حکومت د مالی او اخلاقی
مرستی له کبله د دیر د نواب په حکمرانۍ کېنې په لومړۍ نظر د

مطلق العنانیت رنلې په تظر رائي. ولې په حقيقت کښې داسې نه ده
د خلکو سره مربوط او جمهوري نظام حکومت د دیر په ټولو
قبیلو او هم د جندول او سوات په هغه قبیلو چې اوس اوس
په دیر کښې شاملې شوې دي کښې په خپل اصل شکل کښې
جاری دے، د دې قبیلو نه د پیداوار د لسمې حصې یعنې
عشر داخستلو نه خوا (پرت) د نواب نور مراغت په حقيقت کښې لږ
لو په ظاهره زیات دي.

د دیر علاقه په ډېرو وېرو وېرو خلیو کښې وېشلې
شوې ده، چې یا وړاندې د مقامی جدی خانانو اختیار دے
او یا د دیر نواب د خپلو خپلوانو، چاته چې هغه د دې علاقې
خپلې سیمې حواله کړې دي. دوی د دې ځایونو عشر اخلي، ولې
د دې سیمو د حکمرانه هغه نظام چې د خلکو سره مربوط د
نه متاثره کوي.

د جندول او دیر د خلیو په حواله یوه د توجه وړې بڼه
کومه چې په دې علاقه کښې د فیوډلی عنصر اظهار کوي داد
چې د دې سیمو خانان په خپلو نومونو د پرکم بللې شې او اکثر
د خپلو خلیو په نومونو یادېږي. دا خانان په خلکو کښې
د شېر محمد خان، امیر محمد خان، مجاهد خان، یا سید احمد خان
په ځای، د اتې خان، بېیاور خان، بتل خان، بارو خان
وغیره نومونو سره یادېږي. دا رواج تر دې حده زیات
دے، چې د خان نزدې خپلوان هم کله کله په دې نوم یادېږي.

د مثال په ډول د مجاهد خان (څوک چې اصل بهل خان دى) نه علاوه درې کسان نور هم په بهل خان مشهور دي .

دا رواج د توجه وړ دى ، ځکه چې دا په مجموع ډول د خلکو د جمهوري غاړتيز جيت خلاف دى لود پښتو په علاقو کېنې بل تقريباً چرته هم نشته ، خو مثالونه يې په باجوړ کېنې هم شته ، چې د خارخان ، جارخان او ناوگه خان نه عبارت دي . همدارنگه په برسوات کېنې هم کله کله خلک پټي خان او شين خان يادوي .

په دې لړ کېنې ښه پوره بحث وشو ، چې د ظاهري توپيرونو باوجود په دې ټوله علاقه کېنې طرز حکومت شوې جمهوري دى ، او د مقامى مطلق العنانيت ورباندې ډېر کم اثر شوى دى ، د دې ثبوت دا دى ، چې که چېرې د لويو خانانو په شکل کېنې موجود مطلق العنانيت ختم هم کړى شى نو په موجوده د خلکو سره مربوط حکومتى نظام باندې به يې هيڅ اثر هم پرې نه وى . د وړو خانانو د خاتمي په شکل کېنې دا امکان شته چې دا نظام متاثره شى . خو صرف په دې وجه چې دوي پخپله د دې جمهوريت غړي دى .

د کابل سره د دیر، سوات او باجوړ د قبیلو تعلق

د ۱۸۹۵ز. یعنی دې علاقه زموږ د راتلونو وړاندې داد پرمشرانو طریقو، چې کابل ته به تلل. د امیر په دربار کې به یې حاضری ورکوله او دهغه نه به یې د پیسو په شکل کېنې وظيفه اخستله، ځینې خاص قبیلې او افرادو ته به د امیر له خوا سالانه مآجب ورکپه کېدلې. داپه یقین سره وویل کړان دی، چې داپه خه وو داسې ښکاری چې مآجبونه به د اتمآخېلو ځینو نسبونو ته ورکپه کېدل، د ناوکه خان ته به (۱۳۰۰) روپۍ سالانه ورکپه کېدلې، دکور او بر سوات یو زیات شمېر مشرانو په ناکاکی ډول واره واره مآجبونه اخستل.

د هندوستان او افغانستان د پولې په حواله د ۱۸۹۳ز. د هند افغان معاهدې نه روسته داسې ښکاری لکه چې امیر پرم مآجبونه بند کړی وی، البته ځینو کسانو ته یې جاری ساتلی دی. په خاص ډول حاجی امیر زمان خان چې شموزي اوتمآخېل ملک دے، او مآجب یې د (۲۰۰) نه تر (۳۵۰) - افغانیو پورې سالانه دے. او فتح محمد خان چې د جارد خان ولایت خان ورور دے او سالانه مآجب یې (۲۰۰) افغانه دے. آدم خان او ارباب خان چې اتمآخېل ملکان دی، اوس اوس یې امیر ته دخپلو زرمآجبونو د تجدید دپاره درخواست

ورکړې دے ، او د دې نه داسې معلومېږي ، چې دوې هم
 ماحب خواره وو . د پورته ذکر شوو کسانو نه علاوه ځينې
 افراد داسې دي ، چې د کورنيو جگړو يا نورو اسبابو له کبله
 يې په 'افغانستان کښې پناه اخستې ده ، امير ورسره مېنه
 ملوک کړې دے . او د ژوند تېرولو د سامان تليا يې
 ورله کړې ده . په دې سلسله کښې د زياتو اهمو کسانو د جملې
 نه د جنرال عمر خان او غايت الله خان دي . عنايت الله خان
 د دير د قزاق ورور دے ، چې په کابل کښې اوسېږي
 او وييلي شي ، چې سالانه (۶۰۰) روپه د امير له خوا د ده د
 پاره مقرر دي .

د دې پورته ذکر شوو ماحب خورو نه علاوه په ټول
 دير ، سوات ، او باجوړ کښې د هر کسان داسې شته چې
 د افغانستان د پاره د مخبري او خبر رسالې په کار مقرر
 شوي دي . په دوې کښې د ځينو تفري په کورنۍ کښې
 افغاني افسرانو او د ځينو په پېښور کښې د امير ايجمنانو
 کړې ده .

د مذهب او ملائيت سره تړلي طبقې په دې علاقه کښې
 د پېريات شمېر لري . ولې د هغوی د هغه بنيادي ايجمنۍ پته
 لاتر اوسه نه ده لگېدلې کومه چې د سياسي او جنوني پرسته
 دسيسو د جوړولو او وړاندې کولو دنده تر سره کوي ، د
 ملانې د واقعاتو د تاريخ نه دا معلومېږي ، چې د دې

ایجنسی نه د افغانی پولې افسرانو خومره په 'لویه پیمانه کراخست و'. په باجوړ کې د افغانانو له خوا جوړې شوې د سیسې تل پیمانه وې په جلال آباد او کونړ کې په 'پل پسرې د ډول د گوزرانو (والیانو) دا پالیسی پاتې شوې ده چې په باجوړ کې معاملې په 'خاموشه سره سر ته ونه رسی. د ناوګی د خان خلاف د ماموندو لوسلارزو د را پاڅولو یوه موقعه یې هم د لاسه نه ده ورکړې، او تل یې دا هڅه کړې ده چې د خان او دهغه د قبیلو تر منځ روغه رانه شي. همدغې حال د مېټې د موسی خېل مهمندو هم دے.

په دیر، سوات او باجوړ کې د حکومت لخوا مالی مرسته او ماحېو نه

د هند د حکومت له خوا هر کال (۵۶,۰۱۰) روپۍ د دیر سوات او باجوړ قبیلو او مشرانو ته د مالی مرستې په ډول ورکول کېږي (ددې نه (۱۵,۰۰۰) روپۍ د دیر نواب ته ۱۰,۰۰۰ روپۍ د ناوګی خان ته (۸۰۰۰) د دیر قبیلو لوفري پاتې بیلا بیلو خانانو او ملکانو ته ورکول کېږي)

د ۱۹۹۵ع په دې علاقې ته زموږ د راتلونکو په دیر او سوات کې د تجارت په مال چوڼګی اخستل کېدو دا چوڼګی به هغه قبیلو او خلکو اخستو، د چا د حدودو نه چې به دا مال تېرېدلې. ددې د پارچې په دیر او سوات کې

د شوکې مخنيوې وشي او تجارت په ازاد مټ وده وکړي، د حکومت له خوا د هغه چاد پاره سالانه مارجونه مقرر شو، چاچې دا چونکي د خپلې گټې وټي ذريعه (وسيله) گرځولې وه، لوبه دې طريقه د راتلونکي وخت د پاره چونکي ختم کړي شو (د چونکي د معلوضې په ټول چې کومې پيسې ورکول کېږي، هغه مشل زړه سالانه دي، چې لس زره پکښې د دير نواب اخلي)

زراعت

په دې علاقه کښې پر پکښه کړنده کېږي، د وېش د نظام له کبله چې ټوله ځمکه پکښې د يو ټاکلي وخت نه روسته بيا تقسيمېږي. دا د يو کړنده گري د پاره ناممکنه خبره ده چې دخپل ضرورت نه د زيات حاصل داخستلو د پاره په ځمکه زياته خواري وکړي او زياته توجه ورکړي، ولې بيا هم ځمکه دومره زرخيزه ده، چې په لږه خواري هم مېنه فصل کوي .

د دې علاقې بنيادي فصل وريجې دي. دا فصل په هغه ټولو ځمکو باندې کرلې شي، چې نهرې وي، او يا د غرونو د خورونو نه اوبه کېږي. د برسوات په ځينو علائقو لکه غاليکې او مانيار کښې چې د وريجو کوم قسم پيدا کېږي هغه په ټول پنجاب کښې شهرت لري، لږ وېشلي شي چې د پلېټو

د بارا وريچونه ئې هم نمبر وپه دے. د مني د وريچو د فصل نه وړاندې په سپرلي کښې په نهري، ځمکو د څارو د گيا د پارو شفتل کرلے شي په باراني ځمکو د سپرلي د فصل په توگه زياده د غنمو، اوريشو او دالو کر کښي، جوار او بدن هم د مني فصلونه دي. د زيات باران په وجه د سمرانيزي نه پرته نور د دې علاقې په ټولو ځايونو کښې سبه کښي. او د پر کله کله خطا کښي.

د ځمکې د ټاکلي وخت نظام

د ځمکې د ټاکلي وخت نظام په دیر، سوات، باجوړ او د اتمانخېلو په علاقو کښې په یو ټول موجود دے، د کله نه چې د دې علاقې موجوده مالکان د جنوب مغرب نه راغلي دي، نو د دغه وخت نه تر اوسه پورې په دې نظام کښې هېڅ بدلون نه دے راغلے، او که راغلے هم دے نو د نېشت برابر دے. په دې لړ کښې که په تفصیل سره بحث وشي نو دلچسپ به وي. لکه څنگه چې د دې نظام د اصلي لرغوني شکل نه څرگندېږي د پښتو د ځمکې د انتظام په پخوانو وختونو کښې په هغه ټولو قبیلو کښې موجود و. کومې چې د سلیماني سلسلې د مغربي علاقې نه هند ته راغلې وې، اوس په پنجاب او نورو علاقو د دې نظام لرغونے شکل د منځه تللے دے، او نو په پرمختللي

شکل ټي اخسته دے .

داعلاقه چې کله پښتو ونيوله . نو ټوله ځمکه دهرې قبيلې
د نسبونو په 'منځ' کښې ووېشل شوه ، دهرنسب برخې (دفتې)
ته به تپه ويلې شوه ، هره تپه بيا د نسب د عزيز وليو
په 'منځ' کښې ووېشل شوه او دهرې عزيز ولي د دفتر بيا
د دوي د غړو په 'منځ' کښې په وړو حصو يا برخو وه
وېشل شو .

هر هغه کس چې په دفتر کښې ټي برخه لرله (که لږ هم
وه) هغه ته دفتري ويلې شو . د دفتري اهميت دومره ډېر
و چې که چرې چا به د ځمکې خپله نيکني برخه له لاسه ورکړله
نو هغه به دفتري نه پاتې کېدلو ، اوله دې نه پس به
ورته چاپښتون نه ويل ، يعنې فقير به شو او دکلي يا قبيلې
د جرگې نه به بهر شو .

ددې د پاڅ چې هر دفتري ته دارزښت له نظره مساوي
ځمکه په لاس ورشي . د خپل ځمکه به د ښې يا بدې او د
لوېه خوړ د اسانتياو په وړنا کښې په ونډونو کښې تقسيمېدل
چې هر ونډه ځانته خپل ځانگړې نوم درلود . د ځمکې کچ به د
ځينو منلي شوي وحدتونو په حساب کېدو (دې وحدتونو
له به په هر ځاي کښې بيلابيل نومونه وکړي شوي وو
لکه بچه ، روڼي ، پېسه ، تور ، غولڅ ، نيحکي ، تيرلو ، پاړ
وغیره) - دهر دفتري ځمکه به په يو ځاي کښې يوه تړنه وه ، بلکې

اکثر به د پلاټونو په 'شکل کښې وو، چې دیو بل نه به مختلف هم وو. او په 'خو ونه ونو کښې 'خوار' واره هم.

هر خپل به په 'خپله 'حکمه کله چې ورول، 'خني وخت یو کله او 'خني وخت 'خو کله. 'خني کسان به داسې وو، چې د هغوی خدمت به د جنگ جگړې یا د عباداتو په 'لر کښې د ارزښت وړ وو. نو د 'خني یو توتیه به د هغوی سره داسې امداد په 'خاطر د عمومي وېش نه پرېښودلې شوه، او هغوی ته به سپارل شوه، دا پرېښودلې شوې 'حکمه به 'خني وخت د کلي زور ور خان یا د کلي یا د قبیلې جرگې ته ورکړې کدل. خو اکثر به د کلي ملا، سید، میا، اخون زاده، صاحبزاده یا بلې د مذهب سره تړلې طبقې ته مخکې کدل.

دې 'حکمي ته سپری وائی، د سپری ورکولو وجه تل دانه وه چې کښې د خلکو بې غرضه سخین وو. 'حکمه چې د 'حکمې به اکثر یا خو د دوو ټولنو (Communities) په منځ کښې واقع وې یا به متنازع وې او د دې دخوړلو دپاره به د داسې کسانو ضرورت و چې یا به زورور و او یا به ورته مذهبي امتیاز حاصل و. د زور او یا مذهبي امتیاز په 'برکت به دې کسانو د 'حکمې په خپل استعمال کښې راوسته او د پاتې ټولنې دپاره به یې د 'حکمې کار هم ورکړ. دا د 'حکمې یوېش پورتنی نظام ترننه پورې موجود و، په دې حاله دا نظام پېچلې په 'نظر راجی، چې د هر فترې

حکمکه په پرله پسې ډول د وراثت و غیره په ذریعہ د بدلون سره مخامخ کېږي .

د قبیلې د حکمو د بیا وپلورن نظام د معامله نړۍ هم پېچلې ده ، د دې وېش مقصد دا ؤ چې د حکمو په برخو کې مساوات قائم کړي شي ، او د کومو کسانو یا نسبونو یا خپلوانو چې دخپلو کالونډیانو په نسبت خرابه حکم رسېدلې وي هغوی ته د اموقع په لاس ورشي چې د یو ټاکلي وخت د پاره د نېي حکمي خاوندان شي .

د اد تقسیم نظام چې خسنی یا وېش ورته وايي په ټول سوات ، دیر او باجوړ او د اتما غځېلو په علاقہ کې موجود دے (صرف په سمرانېزي کېنې د منځه تللے د وېش یا خسنې په واریز ډول د هرې علاقې د رواج مطابق ۵ ، ۱۰ ، ۱۵ ، یا شل کاله پس کېږي ، دا وېش یواځې د افرادو ترمنځ نه وي . بلکې لکه څنګه چې وړاندې ذکر وشو د نسبونو او خپلوانو ترمنځ هم کېږي ، حتی چې ټپې هم د قبیلې د نسبونو ترمنځ سره بدلولے شي ، خود ټولې ټپې بدلون عام نه دے او دخپل او افرادو د دفتر خسنی هرځای موجود دے . د حکمي سره د دې کلي کورونه ، جاتونه او ټولې ابادۍ هم جی . د ټولنې هر یو غړي ته د نوي حکمي کلیو کورونو و غیره نه برخه ورکول کېږي صرف د سپري حکم د وېش نه بهر سائلے شي .

څرګنده خبره ده چې د انظام د جنگ جګړې د پاره د —

حالاتو د پيدا کولو يو نه وسيله ثابتېد لې شې، که چرې يوې قبيلې يونسب يا خېل ته داسې حکم په لاس ورغلي وي چې د هغوي په خيال د کاونو يا نر د حکمې او کليون نه مننه وي، نو د هغوي کوشش دا وي، چې د خرابي حکمې په بدل کې ورته خپله د قبضي لاندې مننه حکم لاره نه شې نو د دې مقصد د پاره د وېش د خنډولو د پاره بهانې لټوي. دا معامله اکثر نور آزمائش ته رسې، او خستې په دزو کې بدلېږي، نن سبا د برسوات د بابونې قبيلې د ټپي په خستې جنگ روان دے، هغه نسب چې د نورو کليون علاوه يې د مينگوي اهم اوسنېال کله په قبضه کې دے او په تجارتی لاره د اختيار لرلو لکبله د چوڼکي نه مننه پورې گټه و نه لري، دې ته تيار نه دے چې دا ونه پرېږدي، او په بدل کې يې په بل حاي کې خواړه او کم امدنه حکم واخلې. هغوي وايي چې مونږ (۲۵)، کاله په دې حاي پاتې شو او خوږ چې (۲۵)، کاله په کوم حاي پاتې شې نو هغوي مستقل تصور کېږي. دويم فريق وايي: چې دا د خرابي حکمې نه د خلن بچ کولو د پاره بهانې لټول دي دوې خپل تيار کړې دے او په زور خستې عملي کوي.

د لويو د فترود تقسيم لاجې لاسه کړې چې د افرادو په منځ کې د وېرې برخو تقسيم هم د پر خوندونکې او جنهالي کار دے. او دا کار چې کله هم سر ته ورسي نو د توجه وړ وي، دا که يوې

خواته د هنر څرگندونه کوي، کوم چې د دې نظام کارکوونکي
 حاصلوي نو بلې خواته هغه نظم و نسق په گوته کوي د کوم په
 برکت چې وېش غي تر د افرادو د برخې پرې سرته رسول کېږي.
 د دې کار د پوره وضاحت د پاره بايد يو مثال وړاندې
 شي، په دې لړ کېني کد هر چا مثال واخلو نو دا مقصد به پوره
 کړي، مثلاً جنګي ځېل چې د اکوړي يوسفزي د طائفې برسلوړي
 يو ځېل دے، په 'پنځه' وړو ځېلونو کېني تقسيم شوي دے يعنې
 اصف ځېل، عيسی ځېل، مدن ځېل، ماني ځېل او علي ځېل په دوي
 کېني د هريو شپږ کلي دي د وېش په 'ذريعه' علي ځېل ته
 د عيسی ځېل ځمکه سره د شپږ وکليو ورکړه شوه د علي ځېل
 ځانګي ټول غړي به اوس دا د عيسی ځېلو ټول ځمکه په 'ځېلو'
 کېني د افرادو د برخې مطابق په 'پنځه' تقسيموي .
 متعلقه ځمکه د دې قسمه ده، هغه ځمکه چې وريچې کوي
 اود سيند نه اوبه کېږي، هغه ځمکه چې باراني ده، او په کال
 کېني دوه فصله کوي او هغه ځمکه چې باراني ده او په کال کېني يو
 فصل کوي، هدا وجه ده چې د جنګي ځېلو د ټول دفتر د اروان
 خسني تر وخته پورې د دې ځېل خلک په 'ځېلو' کېني بيا بيا
 واريږي تقسيم کوي. د دې طريقه کار په 'لاندي' ټول دے:
 د لومړي کال په آخر کېني ټول علي ځېل د وريچو په ځمکه د
 دوباره تقسيم د پاره پنځه اچوي، د دويم کال په پاي کېني داغل
 سره دوباره کېږي، په دريم کال د وريچو د ځمکې سره سره په

دوه فصله وركونكې باراني حُكمه باندې هم بچپه اچولې شى. د
خلورم كال په اخره كېنې د وريجو د حُكمې نه علاوه به يو فصل
وركونكې باراني حُكمه هم خسنې كېږي او د شپږم كال په پاڼې
كېنې د جنكې خپلو ټوله حُكمه بيا تقسيمېږي او علي خپل ټول به
ټوله د يوځاي نه بل ځاي ته حُكي او د جنكې خپلو د پنځو خپلونو
د جملې نه د يو ځاي اشغالوي، او په دې ډول دانه ختمېدونكې
لوبه جاري ساتي.

د قبيلوي او ټولنيز نظم ونسټ د يو مثال په ډول كه دا
نظام هرڅومره زړه راكېنون لري. او د اختلاف او وينه -
تويولو د يوې دوامداره سرچينې په حيث كه د يوې پښتني
قبيلې د پاره هرڅومره په زړه پورې وي. ولې ترڅو پورې
چې د تمدن د ودې تعلق دى. نو د ان نظام د حُكمې د تهاكلى
وخت د ناوړه نظامونو د جملې نه يو داسې نظام دى چې
سپه يې په مشكله تصور كولاى شي. په دې نظام كېنې دهر
سړي هڅه داوي، چې څومره كولاى شي د تهاكلى وخت په
دوران كېنې د خپلې حُكمې خواږه واخلي، هغه څه لېږي نه
دې، چې حُكمه يې څرېږي، ونه به پكېنې كړي، او يا د -
ولاندې نه د ولاړې ولې ساتنه به كوي، او يا به د بل
د پاره بن جوړوي، همدارنگه د اوسېدلو د پاره د يوې
عارضې كوډلې او يا كېنې نه علاوه او يا د كړه يا كلى د
داسې ډېوالونو نه اخراجې كولاى وي باندې اثر نه كوي، په -

نورڅه ځان کړول او يا پيسې لگول بې وقوفۍ گڼلې شي ، د
دې نظام ناخوښه نتيجې په هر ځای کېنې په نظر راځي ، نه
چرتې بن شته ، نه باغ شته ، د زيارتونو د مقدسو ځايونو
نه بغير وفي چرتې يوه نيمه په نظر راځي ، حتی چې جاتونه يې هم
که خټه ارزانه پرېوځي ، نو د خټې اوکړه په چانه کم خرڅ راځي
نود چاغي محض چټونه دي ، چې درېوؤ اړخونو ته يې د خټې
يا گټې شاړد پالونه دي . او په څلورم اړخ د غولي نه هم راتاو
شوې دي . هغه ځمکه چې د پښتو د دور نه د ډېر وړاندې راهسې
د سيندونو د نفرونو نه اوبه کېدله ، اوس هم د اوبو لاندې
ده . او نور ټوله ځمکه د فصل د پان په باران پورې اړه لري
سره د دې چې لوږې او پراخه سيمې په اسانه د اوبو لاندې
راتلې شي ، خو په دې شلو چې په شريکه وړاندې کار وشي
ولې په اصل کېنې خبره داده چې يوه ټولنه د بلې د گټې د پاره
ولې ځان وکړي .

صرف د سپرۍ ځمکې بيا بيا نه وېشل کېږي ، نو ځکه
سپرۍ وينې چې هم يې تر يو جده پورې فصل ته د جوړولو
کوښش کېږي لومړي وړاندې د ايا دۍ کولو د پاره زيار
ويستل کېږي ، خو دا ځمکې هم عموماً د داسې طبقو سره دي
چې کرکړونده يې پېشه نه ده . ارام طالب دي . او د پرمختگ
خواشمنده دي .

د ځمکې د وېش نظام په سمرانيزۍ کېنې د منځه تللي دے

دا علاقه تر نژدې وختونو پورې درانېزو د خاورې برخه وه، او د هغوی اجاره دار و. تش پانې او ملاتړ به خوږه، دوی په فری ډول د ازادۍ اعلان وکړ، او په خپل مقصد کې کامیاب شول. د چارسو چې کومه حکمونه، هغه هم هغه وینوله، د دغه وخت نه راپدېخوا نه خړیا وېش شویدې او نه یې پدراولونکي وخت کې امکان شته.

د پښتنو د حکمې د وېش په نظام کې یو اجاره دار ته هم، خوله که د کروندې سره یې تعلق وي یا د ټوپک ماری سره، او یا د بلڅه سره د حکمې د خپلولو حق نه دے حاصل.

د تللنه ایدېشن زیاته کرپه چې ددې بحث په اخر کې سې دې نتیجې ته رسی، چې څومره د اقبیلې د ځای په ځای کېدلو د اثر لاندې راځي، نو د وېش د نظام د پرېښودلو چټک به پکې زیاتېږي. داسې به پېښه چې لومړې د باراني ځمکو په لږکې کېږي او اخري ته به د سورت د سیند د ورچېو حکم پاتې کېږي. کومې چې د ټوکني یا احتکال (Erosion) د عمل سره مخامخ دي.

د کټې وټې یا عاید اوقنظام (The Revenue System)

د کټې وټې نظام په بیلا بیلو ځایونو کې په بیلابیل ډول دے. د ټولنې ټوله ځمکه په برخو مشتمله ده او د جدې

حق په حساب مالکان لری . د حکمې د ملکیت په حواله په حکمکې هېڅ ټیکس نشته . البته د قانون همدې ۴ له رویه د پیداوړ لسمه حصه د عشر په ډول ورکوی .

عشر په دې ټوله علاقه کې رواج نه لری ، د ډېرې قبیلې لکه اتمانخل ، د سوات د سیند د ډېرې غارې د کونړ او برسات اکثرې قبیلې او د سمرانېزې خلک هیچاته هم عشر نه ورکوی . بیا هم که چېرې مقامی خان دومره زور وړ وی ، چې د عشر - اختلو توان لری ، نو چېنې کسان عشر ورکوی ، د سوات د سیند د ښې غارې د ډیر او سوات قبیلې یاد ډیر خان ته او یا د هغه مقرر کړو مقامی خانانو ته عشر ورکوی .

د سوات د سیند د ښې غارې سواتو قبیلو د دې د پاره چې د محاصل (Revenue Collector) د موجودیت نه ځان خلاص کړی ، د ډیر د نواب سره معاهده کړې ده ، او د هغې مطابق دوی د خپلو خانانو په لاس نواب ته په کال کې یو ځل د عشر په ځای ټاکلې پیسې ورکوی .

په باجوړ کې عشر یاد ناوگې خان اخی او یا هغواړه خانان چاته چې هغه د دغه سیمو عائدات حواله کړی وی . دا وارې خانان لکه د خارخان ، د جارخان ، د پشت خان او داسې نور د قبیلو د هغه برخونه عشر راټولی ، چې په یو یا بل څه کې د هغوی د اختیار لاندې پاتې شوي دي . هغه حکم چې د فقیر و طبقوسه ده ، یعنی د اجاره دارو

یا تش پانړ سره د دې د پیداوار یوه ټاکلې شوې برخه د جنس په شکل کېنې د حکمې مالک ته ورکوي. د مالک د برخې تعین په بېلابېلو سیمو کېنې د یو بل سره توپیر لري. د کلي کب گر لکه اهنګر، ملاتړ لوداسې نور چې کومې حکمې خوري، هغوی ته د هغوی د خدماتو د صلي په ډول اجاره معاف وي.

تجارت

د دیر اوسولت بنیادی پیداوار غوړي، صیږې، دالونه څرمې، غم، لورېښې، غوزان، گدې، بيزې، وېرې، لو مصالحي دي، د باجوړ پیداوار هم دغه ښایندی. البته وریږې پکېنې د دیر اوسولت نه کمې پیدا کېږي. د اوتا نڅېلو په علاقې کېنې نسبتاً په کمه اندازه کېنې غوړي، څرمې، څلروي او د لرگو سکرو پیدا کېږي.

په دې علاقې کېنې چې څومره خوراکی مواد پیدا کېږي زیاتره ئې هم په دې علاقې کېنې په مصرف رسېږي، ولې بیا هم د معای ضرورت نه کافی مقدار اضافي پاتې کېږي، تجارت هم د هند نه دراوړلو او هم هند ته د وېرلو په شکل کېنې کال په کال پراختیا مومي. لویکه ځنګر چې د لاندې اعدادو شمار نه څرګندېږي، تر دې وخته په دې لې کېنې پوره زیات پرمختګ شوی دی. په تېرو کلونو کېنې د هند بدخشان او مرکزي

ايشيا ترمنځ د تجارت د مال يوه لويه برخه په دې علاقه تېرېدلې ولې په بدخشان او ولخان کښې د کابل د امير لخوا د لگول شوی قدغن له کبله اوس د تجارت په عمومي توگه وجود نه لري .

هغه لوی لوی توکي چې د دیر سوات او باجوړ نه هند ته خپلې ، خټه په دې ډول دی . غوري چې تېر کال (۱۸۹۹-۱۹۰۰) یې ارزښت (۱۷ ۱/۲ لکه و ، ورپې ۱۶ لکه ، دالونه ۲ ، لکه ، خړې (۲ ۱/۲ لکه ، غنم ، لورېشي ، غوزان ، گدې ، بڼې ، وړې لومړي تېر کال د ټول لېږل شوی مال ارزښت (۴۰۵۰۰۰ ۱۸۹۸ ر ۲۰۰) - روپۍ و . چې په دې کښې لږکې نه دی شامل . د سوات او پنجوړي د سیندونو په ذریعې هر کال د لرگړو لوی مقدار هند ته خپل کوم شيان چې د هند نه دې علاقې ته راځي ، هغه په لاندې ډول دی ، د مالوچ سامان (چې ارزښت یې تېر کال د (۲۶) لکه نه زیات و .) ، تار او خام مالوچ (۷ لکه) ، مالګه لس لکه ، رنگونه ، چینی او تمباکو ، چای ، اوسپنه ، د خاورو تېل ، مصالحه اسونه او قیر . تېر کال چې کوم مال راغلی و . د هغې ارزښت خواوښه (۲۱۳ ر ۳۵) روپۍ و .

تېر کال (۱۸۹۹-۱۹۰۰) د راغلي او تللي ټول تجارتی مال ارزښت (۸۲۸ ر ۳۳) روپۍ جوړېږي . په کال ۱۸۹۳ نه ۱۸۹۴ نه کښې د ټول تجارتی مال ارزښت (۶۵۹ ر ۸۹) (۲۵ روپۍ و . د دې موازې نه دا پته لگي ، چې په دې لړکښې خومره زیات ترمنځک شوی . بېشکه چې د دې زیاتوالي یوه برخه

د حقیقي نه زیاته ظاهري ده، ځکه چې په تېرو وختونو کې به په اندراج کېنې دومره زیات احتیاط نه کېدو، لکه څومره چې اوس کېږي، خو بیا هم د تېرو څو کلونو اعدادو شمار د بشپړې پراختیا د څرګندولو د پکار وړ دے، د دې وجه یواځې دا نه ده چې زموږ د انتظام لاندې د تجارتی لارو د ساتنې په لړ کېښې ښه والې راغلې دے. بلکې د چرګي ختمول هم پکښې لږې لاس لري. دا چرګي به په دیر او سوات کې هر هغه چا اختلاو چې زور به یې لرلو، په راروانو وختونو کې د دې تجارت په دوامدار ډول د لاپرځنګ قوي امید شته. په دې وختونو کې د فوښار نه تر ډرګې پورې دریل د تېرې د خوړولو په برکت به دا تجارت په تېزۍ سره مخ په وړاندې لاړ شي.

د وړونکو راوړونکو څیزو ټول ارزښت	د هغه څیزونو ارزښت چې دیر، سوات او پنجاب ته یې راوړل شوي	د هغه څیزونو ارزښت چې دیر، سوات او پنجاب ته یې راوړل شوي	کال
ټول	ټول	ټول	ټول
۲۵,۸۹,۶۵۹	۲۱,۱۹,۹۹۷	۱۳,۶۹,۹۶۲	۱۸۹۳-۸۴
۴۹,۹۰,۵۷۰	۲۷,۷۲,۲۱۰	۱۹,۱۸,۳۶۰	۱۸۹۳-۹۵
۳۵,۲۱,۱۲	۲۲,۱۳,۰۰۷	۱۳,۲۹,۱۰۵	۱۸۹۵-۹۶
۸۴,۴۳,۳۴۷	۴۶,۱۶,۵۷۵	۳۸,۲۸,۷۷۲	۱۸۹۶-۹۷
۵۷,۱۱,۳۱۸	۳۲,۲۲,۳۸۳	۲۳,۷۸,۹۳۵	۱۸۹۷-۹۸
۷۳,۶۳,۴۶۷	۴۲,۶۳,۷۵۰	۳۶,۰۰,۷۱۷	۱۸۹۸-۹۹
۱,۱۲,۲۳,۸۲۸	۷۵,۳۵,۴۲۳	۶۷,۹۸,۴۵۵	۱۸۹۹-۱۹۰۰

د تجارت ملا عموماً خټک او پراچکان وړي راوړي، خټک د کوهات د ملاګي د درنګونو نه مالګه راوړي او د مقامی پيداوار په خټروني کښې ئې بدلوي. او دلخېزونو نه بېرته هند ته وړي، هغه څلروي چي په دې لړ کښې استعمالېږي، غوايان او خړه، او کله کله لومنان وي. پراچه ټکي په عام ډول د بنجاري يا وړوګي تبار د پاره استعمالېږي. لودانوم دهغه پېشه وړ وېر وټکو (Carrier) طبقې ته ورکړې شوې دے، خو لچي په بنيادی ډول د هزارې نه راغلي دي او دلته په دې علاقه کښې مېشته شوي دي. دوی اکثر چر استعمالوي چي په زيات شمېر کښې ئې ساتي. او دېر پکښې د اعلي قسم هم وي. لکه څنگه چي وړاندې ذکر وشو په دې تجارت کېسته وټه کښې د هغه لږګي ارزښت نه دے شامل، کوم چي د دې علاقې نه ووځي. په دیر او سوات کښې د لږګو تجارت دېر پراخه دے. په دیر او سوات کوھستان کښې د لږګو لويې لويې ځنګلي دي. د الږګي د سوات او پڅکوري د سيندونو په ذريعه دګرمي د موسم د سيلابونو په وخت کښې ابازي او نوبار ته په لوبو کښې لاهو کېږي.

په پخوانو وختونو کښې دا تجارت د نوبلر سره خواته دزيارت کا کا صاحب د کا خېلو په لاس کښې و. دخپلې مذهبي رتبې په برکت دوي په دې علاقه کښې په ازاد مټ گرځېد لے شول، او په آسانه ئې د دې غيزو وهي خلکو سره ګټوره تجارتی راکړه

ورکړه کولې شوه. د بله مرغه دوی په دې دومره لویه کټه هم قانع نه وو، او غوښتل چې نور اضافه پکښې هم وکړي، لږکې بهنې بهې پليو حاصل کړي. د دې مقصد د پاره هغوی د سیاسي دسیسو او اثر نه د کار اخستلو کوښښ کولو. د دې علاقې یا اختیاره کسان به یې دې ته راضي کول چې یا خړلرگی د ډالۍ په توګه ورکړي او یا په 'تش' په 'نرم قیمت' لکه په 'یوه روپۍ یوه وېلې وینه ترې واخلي، دا وېلې به د غره په پورته برخو کې په 'اوسېدونکو' کسانو باندې د زور د مخې وهلې شوې. د هرې وېلې به د غره نه لاندې خوړونو ته راغړول کېدلي. او بالاخره لوبو ته رارسولې شوې. چې پېښور ضلعي ته به راوړسېدلي، نو د هرې ګرانې به خرڅېدلي حتی چې ځینې به پکښې په '۱۵۰' یا '۶۰' روپۍ وینه تلله. لوبه دې انداز د دې تجارت کټه دېره زیاته وه.

د کاکا خېلو تجارتی طریقو خبره دې ته ورسوله چې دخلکو سره د هغوې د لږکې په راکړه ورکړه باندې بندیز ولګولې شو. او د هغوې په سولت کېنې پخې کارو بلنه شې کولې او په دیر کېنې د لږکیو اختل یې د سګارۍ اجازې (الجازت) سره مشروط دی.

ځناور او وېلې بوټي

د سوات او دیرپور ټټي سیمې د ونو د نظره دېره

غني دی، او د ديار دېرې قيمتي ځنگلي لري، د باجوې او تامنځلو
د سيمې د غرونو پرته مخ ځوړې يا د دې (Slopes) هم
وې لري خو په 'لږه اندازه' د واورې د کرنې نه ښکته سږه
لومړۍ د خزانو او شورو سره مخامخ کېږي په (۱۰,۰۰۰) فټه
او ښکته خواته د يار، نېټر، د زلفوزې وې Rhododendron
شاه بلوط او Hazel موجود دی د (۱۰,۰۰۰) فټو نه لاندې
زقم (چېرې، ځنگلي زیتون، چنار، توت، املوک، لوکات،
غوز او نورې ځنگلي مېوه دارې (باري) وې په 'نظر راحي' په معتدل
او چترالې ښې (رېوند چيني) ستبرې او کروړې هم په زیاته
اندازه موندلې شي. په 'کور سوات' او د پنجکوپړ په سيمو د غرونو
مخ ځوړې رنگي ځنگلي لري او په 'نهرې سيمو کې فقط يو څو
چنارونه، تيان او د ولو وې په 'نظر راحي'.

میلابل قسم ځنگلي گلایونه، بنفشه (چونیا) او نور
دېر ځنگلي گلان په 'برو سيمو کې موندلې شي. او په 'کورزو
سيمو کې د غنبرگل د غاټول مختلف قسمونه او گل رنگس په زیاته
اندازه موجود دی.

د دیر او چترال د پولې د غرونو په 'سرونو د پسر پنجال
د قسم يو څو ماغور موندلې شي (Beech)، (د غومونک)
او د واورې پراگان امکان شته چې د سوات د سیند د
سرچینو په 'غرونو کې موجود وي. وې تردې وخته لاسه
ريکاره نه دی راغلی.

هغه لوی ځانور چې په دې ټوله علاقه کې موندل شى
د تورېن، پرانلي، خنځير، چرخ (لکړېکړ) شرمېن او کيدېر
نه عبارت دى. لومړى، مشکونان، گشکې اوسوي هم په
زيات شمېر کې موجودې دى. د مشکو هوسى په ديرکوستان
کې پيدا کېږي. شادوگان په ديرکې عموميت لري او د
کور سوات نه چاپېره غرونو کې هم د دوې رې گرځي. د سوات
د سيند په جنوبي علاقه کې (Goral) او د کابلي قسم
مارخور پيدا کېږي، لوتې د شتي چرگان د دير او سوات
په غرونو کې ډېر دى او د کور سوات د تاڼې د جنوب
په غرونو کې هم موندل شى. خړې او تورې زړکې په
معتدل او چټوالى هر ځاى ليدل شى. چکړ او سيسي
هم ډېرې دى. په دير او سوات کې بيلابيل قسم ورېږ
مرغې ډېرې زياتې دى. ډېر قسمه هيلې او چوروک، تارو
گان او مړزان دې علاقې ته د سپرې او خزان په موسم
کې هند ته د تلو راتلو په وخت راځي.

سيندونه د ماهيانو نه ډک دى. چې زياتره يې د ولورې
تراوټ (Trout) دى. په سپرې کې ماشير په زيات
شمېر کې د سوات او پېچکوري په سيندونو کې موجود وى خو
د خزان نه روستو يې ډېر لږ شمېر پاتې کېږي. حکه چې دوې د
پېښور د علاقې تودو اوبو ته کوزېږي.

لرغونی خیزونه (Antiquities)

سوات اودیر لرغونی اریایي د صوفي یوحصه ده چې ددې صوفي حدود په لاندې ډول اټکل کېږي. شمال خواته یې د غرونو سلسله وه (چې چيني سيلاني هوانه چيانګ څو لړ چې په ۱۳۴۴م ق م کې دلته راغلې و ورته څنګنګا وبلل) چې اوس دیراوسوات د چترال او کلکت نه پیلوي مشرق خواته یې د پنجګوري سیند و، جنوب خواته یې دهغه غرونو اوبه — پیلوونکې لوري وې کومې چې د پیښور علاقه د سوات نه پیلوي دې غرونو اریانا د خپلې کاونډۍ صوفي ګندهار نه بېله کړې وه. مغرب خواته یې اباسین و. د دې صوفي دار الخلافه د MAGALI وه. نوځکه موجوده منګور دغه ځای ګڼل شوی.

د پنځواکي چين د سيلاند وينا مطابق اريانا يوه متمدنه او پرمختللي صوبه وه چې قوم يې د (پارک) معنی لري. او دا پنځله ددې صوفي د زرخيزۍ تصديق کوي. لکه څنګه چې پکار ده دا علاقه د کنډراتو نه ډکه پرتله ده. په خاص ډول د سوات ادينيزي اوتالاش. ددې نه اخو مشق طوفه د لرغوني باقياتو ښې فنډانې په لکمه انداز موندلې شې. د لرغوني کنډراتو اکثریت په بره سوات کې دی. چته چې د بېله مرغه تراوسه پورې دا ممکنه نه دمر چې هغه په پوره ډول وپلټولې شي. په کون سوات کې هم د غرونو

د دې په هر ځای کې د پخوانو ابادو، کورونو، چوڼو، گېډونو
د باقیاتو نښې لرې .

داسې ښکاري چې د بده مت منونکو دا غلاقه په دریمه
پېړۍ قبل مسیح کې ښوې وه او زموږ د دور تر اوومې پېړۍ
پورې دلته پاتې شوي دي . حکاکي (کینډې) ، تړو لیکنې او بتان
د هغوی د موجودیت د نښې په ډول په دې علاقه په هر
ځای کې موجود دي . دا خبره د دلچسپۍ وړ ده ، چې
زموږ د مالاکند موجوده چېغه په هغه ځای جوړه ده
چېرته چې د بده مت د منونکو چوڼۍ وه . د لرغون پېژندنې
(Archeology) په لړ کې کربل ایچ . اے . دیني چې
که دلته پولیتیکل ایجنټ و . دېره څېړنه کړې ده او د بده مت
د بتانو وغیره قیمتي ذخیرې یې د کلکتې او لاهور میوزیمونو
ته لېږلي دي .

په هند کې لرغونې یادگارونو ته د تگ راتلې ازادي
وه . نوځکه یې مهارته کسانو د خزانو د لټون د پاره کیندې
کړې دي . او دېر په بې رحمۍ طریقه یې لرغونې کنډرلټ او ځایونه
تباه کړې دي . اوس د دې عمل د مخنیوي د پاره هڅه شوې
ده . او یوڅه کیمیاوي هم پکې لاس ته راغلې ده . په دې
علاقه کې د لرغون پېژندنې په ساحه کې د پلټنې او څېړنې
یو لوی او د دلچسپۍ وړ میدان پرانستې شوی دے ، او -
هیله ده چې یو وړوځ به په ساینسي او جامع شکل په کار کوونکي پورې

کړی .

بې شماره کنډرات چې د غونډه اوچتو برخو او-
(NULLAH) کښې قرار لري. اوس تر دې پورې فاصلي پورې
اوبه نه لري. او همدارنگه د یو بل د پاسه د جړو شوو پټو
د موجودیت نه داسې معلومېږي، چې پخوا دې پورې چينې
داسې وې چې اوس وجود نه لري. او باران هم په لرغونې
وختونو کې د اوس په نسبت زیات کېدلو.

دویمه برخه

د هغه وخت تاریخ چې د پېښور ادارې چارې لادیرنګی لاس ته نه وې تللې

څلورمه پېړۍ قبل مسیح :-

داریا ئی (Arian) لیکونک
داسې څرګندېږي چې په ۳۲۶ ق م کې سکندر اعظم پخپله
د خپل لښکر سره د کنې، سوات، باجوړ او بونېر نه تېر شوی
و، هغه په لار کې د پنجګوري یا (Ghazni) او
سوات یا (Swat) د سیندونو نه اوږدې و، او د
مساګا (Massaga) ښار چې د لوسنی تلاش په علاقه
کې واقع و، ته محاصره کړې و. هم په دې پېړۍ کې
خواو شاه شل کاله وروسته چنډر ګوپتا په ۳۰۳ ق م کې
د کابل جاگیر چې دا علاقې پکې هم شاملې وې د سکندر د جنرال
(Seleucus) نه په زور اخستې و.

د ریمه پېړۍ قبل مسیح :

د چندرا گپتا نېسي اشوکا چې په ۲۶۳ ق.م کې په تخت ناست و، د بده مت د عقیدې هغه حکومته چاپ کړه کوم چې د دې علاقې په بېلابېلو برخو کې په تېر وکېدله شوي وو .

د دویمې پېړۍ ق.م نه تر اوومې میلادې پېړۍ پورې:

د (۲۰۰ ق.م) په خوا و شاه کېنې د پشامترا - Pusha (metra). د سیوري لاندې په دې منطقه کې برهمنېزم دېر تېر کامونه واخستل ولې په دې کېنې کامیاب نه شو چې د بده مت مناسه شوي عقیده شاه ته وغورځوي . منندر - (The Bactrian King) په ۱۶۵ ع کې منځ ته راغی اود پېښور او خوا و شاه په علاقو کې حکومت وکړ . د هغه نه وروسته بیا ساکوس یو (Saceo) را منځ کېنې شو. د Scythian کورنۍ نه وروسته هندي شاهان د دې علاقې حکمرانان جوړ شو او تر اوومې پېړۍ پورې په اقتدار کېنې پاتې شول په پنځمه پېړۍ کېنې د چین سیلاني فاهین (Fahien) سوات ته راغلو او دې ته ئې (سواد) نوم کېږدولو، چې په سنسکرت کېنې د اډیانا، په چیني کېنې د "اوجانلې" او په انگرېزي کېنې د "پارک" د معنی سره سمون خوري. هغه د سوات سیند د (SU - PO - ۱۵) (SU - ۱۵ + ۱۵) په نوم یاد کړ، لوی وېل چې دا خلک چې کومه

ژبه واي هغه د مركزي هند د خلكو د ژبې سره سره خوري
هغه دا ذكر هم وكړ، چې بده مت د لته سبه په جوش كې د
دهغه نه وروسته درې نور چيني سيلاني د لته راغلي دي
هوى سنگ او سنگيون په (۵۱۸) كې او هوان خيان په
۶۴۴ عيسوي كې. د مؤخر الذكر د مشاهدې مطابق بده مت
مخ په نوال او برهمنيزم مخ په وده و.
د اتومي نه تر څوارلسمې پېړۍ پورې :-

په دې دور كې د
كابل او په كابل پورې تړلو علاقه حكمرانان هندوان وو او تر
لسمې پېړۍ پورې په اقتدار كې پاتې شوي وو. او بيا د تاكر
سېكښن د لاسه د تحت نه وغورځول شول. او بيا دهغه
خوې محمود غزنوي د اباسين نه پورې ونيستل. او د اباسين د
افغان غاړې د هوارو علاقه له دېرهن عقيدې ته خاتمه
وگرځېد، ولي بونېر، دېر او باجوړ د هندي قبيلو په لاس كې
پاتې شول. او سوات خاڼه خپله حكمران لرلو چې سلطان به ورته
وئيل شو.

د محمود نه وروسته چنگيز خان او تېمور لنگ چې په عام
دول وخته (TAMER LANE) وئيل شى راغلل، چې
د پېښور هوارې علاقه او مسلمانان او سېدونكى له تېاه او
برباد كړل. د ژوند او مال د تحفظ د نشتوالى له كبله د هوارو
علاقو ابادى د ديالسمې او څوارلسمې پېړۍ پورې رڼې پاتې شوه

او بيا په تدريجي ډول دلازاك دلته اباد شول . بيا هغوی هم
مغلو د پېښور دخا او شاه د زرخيزې ځمكې نه اوچت كړه
په دې ټول وخت كښې د غرونو قبيلې بې خلله پاتې شوې .
پنځلسمه پېړۍ :-

د پنځلسمې پېړۍ په دويمه نيماي كښې
يوسفزي او اتما غېل منظر ته راغلل . بايد دلته دهغوی د تېر
تاريخ لنه ذكر وشي ، د يوې قبيلې دوه څانگې چې يوه د خاخي لو
بله د غوري په نوم يادېدله ، د قندهار خواته اوسېدلې (داسې
روايت راغلي ده ، چې هغوی د خراسان په غوره مورگه :

(Ghwarra murga) دغې سيمه كښې اوسېدل (په دې
كښې شك نشته چې دا خراسان هغه علاقه ده ، كومه چې اوس
هم په دغه نوم يادېږي او د ژوب په شمال كښې واقع ده)
د دوی ترمنځه په چراكاه باندې جگړه وشوه ، خاخي ماتې وخوړله
او په دې مجبوره شوه چې كابل خواته كوچ وكړي ، په لار
كښې د دوی سره اتما غېل ، د چاپقوله چې ويلي شي چې د ټانك
(TANK) ، او گومل (Gomal) نه راغلي دي ، او همدري
ملگري شو . د پنځلسمې پېړۍ په دويمه نيماي كښې د تېمور د
نمسي اولغبيگ تر دورې پورې دوی په كابل كښې شته شول
او شمېر يې زيات شو ، تر دې وخته پورې خاخي په درې
څانگو كښې تقسيم شوې وه ، يوسفزي ، گلپان او تركلاني . د
خپلې زياتېدونكې سوكال په نشه كښې هغوی بالاخره د اولغبيگ

نه په داکه د کلې بغاوت وکړ، اولغېېک دا قبيله په زور
رام نه کړې شوه، نو حکه ئې ټکې ته کډې واچولې او په يو
دعوت کېنې ئې د ملک سلطان شاه اود هغه د وراره ملک احمد
نه علاوه ددې قبيلې نور ټول د سر سړي مړه کړل، ملک احمد
په راتلونکي وخت کېنې د يوسفزو په خاوره کېنې د پراهم
رول ولوبولو. اود هغه قبر اوس هم د کوز سوات په الودند
نومې حاي کېنې موجود دی. ددې تباھي نه وروسته خاخي
قبيله د کابل نه وتښتېدله، يوسفزي په تنګرهار کېنې مېشته
شول، گلپاني په بسول او ترکلائي په لغمان کېنې. مؤخرالذکر
يوه غیر مؤثره هڅه وکړله چې باجوړ د هغه قبيلې نه واخلې
کومه چې په دغه وخت کېنې په دې خاوره کېنې اوسېدله، او
د عرب په نوم يادېده. بيا د خاخي په خپلو کېنې اختلاف پيدا
شو چې په نتيجه کېنې ئې جګړه وشوه، يوسفزو د محمدزو په
مرسته د هساراک (Hissarak) په جنګ کېنې ترکلايو ته
ماتې وکړه، په دې دواړو اتحاديانو کېنې محمدزي رور او رور
نوحکه ئې غورم علاقه پخپله واخستله او يوسفزي ئې بسول ته
وېشل، چرته چې گلپاني اباد و. د غلته يوسفزو ونه کړې شو
چې خان ټينګ کړي، نوحکه بېرته تنګرهار ته لاړل، اود دلازاګو لخوا
بې دځه تکليف نه د غلته دېر شول.

څوکاله دالام او پرامنه ژوند نه وروسته يوسفزو دا
بې وقوفتيا وکړله چې د دلازاګو دوستانه هڅه ئې وکړله، ولې د

سیاه سنگ یا تورکاني په جنگ کښې ئې ماتې وخورلې ، او تاترې او
 سلمان ته لارې ، او بیا د دغه ځای نه جنوب خواته وکوچېدل ،
 او د سلمان او د لازاک د پوښ د غرونو په لمن کښې مېشته شول
 او د دې ځای په لویو ئې قبضه وکړله ، د دې په نتیجه کښې
 جنگ وشو او د لازاک پکښې تاوانی شو ، د دې نه وروسته
 یوسفزی ډېر په تیزی سره د لارې او هشنغرت خوار
 شول . دیوسفز و د دې کوچ تر وخته پورې باجوړ د عرب
 قبیلې په لاس کښې و ، لکه څنګه چې وړاندې ذکر وشو
 عرب قبیلې یو حکمران نسل و ، او د باجوړ حاکم د هند واکمنو
 ته خراج ورکولو . د ګلیانو یو برخه په باجوړ کښې ابادې وه ،
 ولې تر کلانې تردې وخته لغمان ته محدود وو ، په دې وخت
 کښې هغوی د اړي کړې او عمومی خودسری له کبله د جلال
 آباد د مغل گورنر د عتاب لاندې راغلل . او د یوې حملې په نتیجه
 کښې د لغمان نه وشړل شول . هغوی بیا په باجوړ کښې د ګلیانو
 سره پناه واخستله . او د دې علاقې عرب حاکم ته به ئې خراج -
 ورکاوه .

عین په دې وخت کښې غوری خپل د خاخی خپلو په تعقیب
 د جنوب مشرق ته راوړل شوی وو . په ننګرهار او بېمول
 کښې ډېر وو ، او په تدریجي ډول مخ په مغرب کوچېدل .
 دیوسفز او د لازاکو تر منځ په پرله پسې ډول د څارو
 په غلا او نورو مسئلو مشخړې روانې وې . چې د دې

په نتيجه کېنې د يوسفزو، اتماغېلو، محمدزو او غوري خېلو
(مهمند، داوړزی او خلیل) په منع کېنې د دلازاکو په ضد
اتحاد جوړ شو. د دې اتحاد په برکت دې قبیلو د ملک احمد په
مشرې کېنې په دلازاکو بری بیا موند او هغوی یې په اباسین
هناري ته ولېږل. بیا اکبر د خپل حکومت په رومبې برخه
کېنې او شاه سلیم شاه (جهانگیر) په سلاله م کېنې په زیات
شمېر کېنې هند ته بوتل. د دې کتنې نه پس محمد زو په
هشنفر قبضه وکړله او د دواړې غوري خېل او یوسفزی (چې
اتماغېلو ورسره شریکه برخه لرله) هم په هغه ځایونو برقرار
پاتې شول کوم چې د وړاندې نه د هغوی په قبضه کېنې وو.
شپاړلسمه پېړۍ :-

دېر وخت پکېنې نه و تېر چې
د يوسفزو غرضی نظر د سوات په زرخېزه علاقه پرېوتلو. په
دې وخت کېنې سلطان وایس (چې ځینې وخت 'Wais' یا
'Wais' لیکلې کېږي) د سوات حکمران و. د چا اقتدار
چې د سوات د علاقې نه علاوه په هزاره او د کشمیر تر پولې
پورې قایم و. د شیخ ملی او ملک احمد د مشرۍ لاندې
یوسفزی مخ په بر لارل. او د شاه کوټ درې ته چرته چې
سوات د مخکېنې نه راټول شوی وو. مخامخ یې خپې ښځې
کړې. کله چې هغوی د دښمن د قوت او سیمه ایز حالت په لږ
کېنې معلومات حاصل کړل، نو پوه شول چې د مالاکند دره،

بغير د خه دفاع نه همد فسي پرته ده ، هغوی خپلې بڼې
اوماشومان په کيچ کني پرېښودل ، چې اورونه بل وساتي اود
دښمن قوچه د سندرو او ډولونو په ذريعه د خان خوا ته
راوگرځوي ، اود جنگ خورانان يې د شپې په تياره کني د مالاکند
په دره راتاو کړل . او د شاه خواته واقع کليو په لوتلو يې
گوتې پورې کړې . سواتياو چې کله شاه طرفه خپل کلي د اورونو
په لمبو کني وليدل ، نو په بيلابيلو لارو وتښتېدل ، او کوز
سوات يې بهنې پرېښوده . تاريخ خان گردانوي : خوا او شا -
درې سوه کاله وروسته په ۱۸۹۵ کني د جترال د ريليف مهم
په موقعه د يوسفزي قبيلې غړو هم د غسي غلطي وکړه او -
جنرل سر رابرت لو د دې جوگه شو . چې په مالاکند په آرام
واوړي - د دې نه روستو د دولس کالو په موده کني -
يوسفزي په تدريجي ډول په بونېر ، کونسوات او د پنجکوري
اوتماخېلو په سيمو ورخواره شول .

په دې دور کني د مهرا الغبيک وراره شاهنشاه
بابر چې د وړاندې نه په غونډ وهله شوي و ، د يوسفزواو
ترکلانو سره په تماس کني راغی . د بيلابيلو حملو او په
دربار کني د ملک شاه منصور (د ملک احمد د تره خوي او د قبيلې
تش په نوم مشر) د حاضري نه دانکار د بدل اخستلو په
نيت هغه لومړې په باجوړ حمله وکړله او قبضه يې کړه ، اود
بياري سلطان مير حيدر علي چوغه يې تباه کړله او هغه يې

مرکز په ترکلاڼوې د دانې په ، کل کښې خراج کېښود . په دې دور کښې ترکلاڼې مخ په پراختیا وو . او تردې وخته یې د جندول نه بغیر نور ټول باجوړ نیولې و . بابر په باجوړ کښې خواجه کلان د خپل نائب په حیثیت پریښود ، او پخپله د باجوړ کرۍ سیمې ته داخل شو ، چرته چې هغه د Gribaris (اله خوا د مخالفت یوه بله هڅه شنه کړله ، هغه بیا د جندول په سیمه یا غار وکړ او د سوات او پنجکوړې د سیندونو د یوځای کېدو په مقام یې پراو واچولو . دلته هغه د ملک شاه منصور تش په نامه تسلیمی حاصله کړه او د هغه سره یې د خپلې لور د واده تالیا په دې غرض وکړه ، چې دا قبیل په خپل قابو کښې وساتي . په عین وخت کښې هغه په دوې باندې د دانو خراج هم کېښودلو ، او دا لوط یې هم ترې واخستلو چې هغوی به په بر سوات حمله نه کوي ، چرته چې سلطان وایس (W'ais) د بابر د موجودیت په استفاده خپل ځان هغه ته تسلیم کړې و . اگرچې د بابر هغه هڅې چې د سلطان د دارالخلافت منگلوړ د فتح کولو د پاره یې کړې وې ، شنډې شوې وې .

بابر بیا د میدان په سیمه تېرې وکړ او د هغې نه پس مخ په بره د سوات علاقې او مخ په ښکته د بونېر په لاره دیوسفزو هوارو علاقو ته ورسېد . دکوهای په لور د حملو او جنگونو د یو دور نه وروسته خراو شاه په سوات

کښې بابر بېرته کابل ته ولاړ او هلته ئې د یوسفزو دسر د ملکونو چې مشرئې د هغه زوم ملک شاه منصور کوله، د یو عې جرگې سره ولیدل، دا جرگه د سوات نه د باجوړ او کښې په لارو کابل ته راغلې وه، دوعې دا متنازعہ مسئلہ راوړې وه چې د سوات په علاقہ د یوسفزو او سواتو تر منځ پوله وټاکل شې، د جرگې په غوښتنه بابر دا مسئلہ داسې حوالہ کړله چې تر اوجې پورې علاقہ به د یوسفزو وی، او د دې نه به د سواتو حق دے.

بابر په سلطنته کښې مړ شو او د هغه خوی هایون په تخت کښېناست، یو افغان شہر شاه چې اصل نوم ئې فرید و، هایون سندھ ته وغلو او اختیار ئې ترې په خپل لاس کښې واخست، ولې افغانانو د خپل حسد په بنیاد دانه شولیدل چې یو افغان دې بادشاه وی، اوله دې کبله هایون دهر نه د دې جرگه شو چې بېرته راشی، البته د هایون د عدم موجودگۍ نه یوسفزو دا فائدہ واخستله چې د خراج ورکول ئې هم بند کړل، او هغه لوظ ئې هم مات کړ، کوم چې ئې د بابر سر کړے و، په بر سوات ئې قبضہ وکړله، او سلطان وائیس (W'ais) ئې په اباسین پورې ویستلو، د باجوړ د ترکلانو او مہمندو په مرستہ کامران د خه وخت دپارو د هایون مخالفت کولو، ولې اخر کار هغه د کامران د زور په ماتولو کښې بریالے شو، او ترکلانو له ئې د خپل عمل یو خه

ټاکلې سزا ورکړله .

د هاپون د دور په آخر کې یوسفزو - ملک احمد او شیخ ملی په مشرۍ کې د دې علاقه زیاته برخه قبضه کړله ، کومې چې اوس د هغوی په لاس کې دي ، هغوی ډېر د امن او سوکالۍ ژوند تېرولو ، او د نوې قبضه کړې حُکمې د کر کروندې د پاره ئې ډېره زیاته خواری کوله ، هم د دې وخت نه د شیخ ملی د حُکمې د ټاکلې وخت او وېش نظام رواج وموند . دا وېش په یوسفزو او غورۍ خپلو کې تر اوسه پورې په عملی ډول موجود دے ، په دوې کې یوسفزی فاتح وو ، چې ترکانو ، چاچې ددو، سوه اسونو د یوې دستې تابیا کړې وه . او اتمانخېلو ورسره مرسته کړې وه . په دې موقعه خان باچو د یوسفزو مشري کوله ، دا واقعہ خوا او شا په ټولنه کې شوې وه .

په ټولنه کې د هاپون خوي اکبر په تحت کېناست په ټولنه کې یوسفزوله د سزا ورکولو د پاره یو مهم ولېزله شو چې مشري ئې زین خان کوکا چې د اکبر روزل شوے ورور و ، او راجا بیربل په گډه کوله . دې فوج په هوارو علاقه کې خپل هدف حاصل کړ ، ولې په غریزه علاقه کې ناکامیابه شو ، او اټک ته په ستنېدو مجبور کړے شو . یو دویم مهم هم د دې مشرانو په مشرۍ کې ولېزله شو ، بیربل دا هڅه وکړله چې د مورې د درې په لار سوات ته داخل شي ولې په شاه وټنېدله شو . د بیربل د فوجونو د ماتې سره یوسفزی

نور هم زړه ور شو. د زين خان په کيمپ باندې ئې هم د شپې
 حمله وکړله، او هغه ئې هم اوچت کړ. يو دريم مهم د تودارمل او
 اومان سنگه په مشرۍ کښې را ولېږلے شو، دوي د تېرو
 مهمونو د مشرانو د بدمرغه تجربې نه استفاده وکړه، او په
 هواره کښې ئې د قلاکانو جوړولو او په هغوئې کښې د پوره قواؤ
 د ساتلو پاليسي اختيار کړه. او په دې ډول ئې د قبيلوله خوا
 د هوارو حموکو د کرلو مخنيو وکړ، يوسفزي چې د خه وخت
 نه روسته تنگ شو، نو د دې خپسې د پاڅولو لپاره ئې په
 ۱۵۸۱هـ کښې تش په نامه خپله تسليمي پېش کړه او اکبر د
 هغې منظورول د خان د پاره غوره وگڼل.

هم په دې وخت کښې د باجوړ عرب قبيلې دهند د
 خپلواکۍ سره خپله وفاداري ختمه کړې وه، او د موزه خان په
 مشرۍ کښې ترکلانو د باجوړ نه ايستلې وه، ترکلانو
 گلپاني هم ونيول، او د باجوړ نه ئې وحفلول، او د يوسفزو
 په رحم او کرم ئې کړه، جندول تردې وخته پورې د دلازاکو
 سره و، خو ک چې د باجوړ په نورو سيمو کښې هم په کافي
 شمېر کښې موجود وو.

د شپاړلسمې پېړۍ په آخر کښې د لغمان باجوړ اوسوات
 قبيلود بريد ويز (پولو) د تا کلو په مسئله جنگونه وکړل، يوسفزو
 ته د اموغ په لاس ورغله چې د لغمان د ترکلانو سره پېچې تل کړې
 او د دې په برکت ئې د سواتو پاتې باقيات هم وحفلول او ټول بر

سوات پي ونيولو. همدارنگه د لغمان تر کلانو د لازاک و شړل، او په ټول باجوړ پي قبضه وکړله. د دلازاکو مشري هيت خان کوله او آخري جنازه د خار خواته په لسبوره (Lasbora Nullah) کښي وشو، د يوسفزو مشر ملک علي اصر و.

زيږنده دور د پاره قبيلو د آرام ساه واخستله، او بزگري (خاروي ساتنه) پي وکړه. ولې بيا هم نه خو دادو، د دوسرو لوي خوشحالي و چې د اوبند وخت د پلر پاتې شوي وي، اونه د اختلاف وجه د پره لري وه، يو فري او غير عقیده پرست مذهبي مشر منظر ته راغی، دهغه نوم بايزيد و، چې د خپلواله خوا په پير روښان او د بدخواهواله خوا په پير تاریکي مشهور و. د هغه نظريات د پرنرم وو. او د ټولني د بي سره برخې سره پي سمون خورلو، دهغه پيروکار د پولې په قبيلو کښي د پري په تيزي سره زيات شو، اخون دروېزه بابا دهغه کلک مخالف و. اخون دروېزه يولوي يوسفزي تاريخدان و، په ننگرهار کښي پيدا شوي و، دنده تعليم يافته و، او د قبيلې په کوچني کښي د هغوئ سره ملگري و، هغه د پير خلاف د عقیده پرستي اتل و. د هري د لې خپل پيروکار وو، د بحثونو نه خبره توره لگوئي او جوابي غندي ته او بالاخره مظاهرو ته رسېده، په ټوله علاقه کښي اېسې گرې جوړ شو او د تېري جرمونه د پري زيات شول، د دې حالاتو په وجه په کابل کښي د اکبر وایسرای محسن خان د اضرمي وگڼل چې مداخلت

وګړی، هغه په بانزید اود هغه په پیروکارو حمله وکړله، دهغه (بانزید) یې له یوه فررتول ځامن یې ووژل، اوبیا یې دې قبیلو ته د لاقانونیت او خراج نه وکولو په لپ کښې د سزا ورکولو د پاره قدمونه پورته کړل، باجوړ، سوات او بونېر ته د سزا ورکولو د پاره د کابل گورنر (والی) محمد قاسم خان د زین خان کوکلتاش په مشرۍ کښې یو مهم ولېږه، د اقوماندان د قمبر اود هندو راج له اړخه باجوړ ته ننوتلو، هلته یې یوه چوځۍ جوړه کړله او په هغې کښې یې پوره شمېر فوج پرېښوده، او د تالاش په لاره سوات ته لاړو، یوسفز ته یې ماتې ورکړله، او په دمغر (Dumghar) کښې یې یوه بله چوځۍ جوړه کړله. او پوره فوج یې پکښې واچولو، هغه د دې نه روسته اطرافو (کلیو، بانډو) ته لاړو، هغه څو ځایه بد بد ونښتو، ولې د کابل نه پرله پسې کک په برکت بالاخره د دې علاقې په چور کولو کښې کامیاب شو، او د باجوړ تر کلاغې او یوسفزې یې په پوره ډول رام کړل، د زین خان عملیات (Operation) د سنه ۱۵۹۰ نه تر سنه ۱۵۹۱ پورې پنځه کاله واخسته، په دې وخت کښې هغه د نورو ځایونو نه - علاوه په مالاکنه او چکدره کښې چوځۍ جوړې کړې، د دې سخت او ځورونکي سبق نه روسته د اقبیلې د یرغلونو او جنگونو نه زړه مورې شوې وې، او دې ته خوشحاله وې چې د یو څه وخت د پاره خپلو پټو او کنده کوڼو ته توجه وکړي.

اوسه پېړۍ :-

اکبر په شلښه کښې مړ شو د هغه خوږ
 سلیم شاه په تخت کېناست او د محمد جهانگیر نوم یې په ځان پورې کړ
 دده د اقتدار په وخت کې په یوسف وکښې په داخلي دول کې
 اهم بدلونونه منځ ته راغلل ، تر دې وخته پورې د یوسف په نوم
 کېنې هغه ټول وګړي شامل وو ، کوم چې د یوسف او د هغه د
 وراره او میرمنو خوږ منډن زوزات و . او تر اوسه پورې
 د دې دواړو فرقو د غواوسمې په حکمو کې برخه وه ، ولې
 اوس د دوی په منځ کې زړه بد او مې او جګړې راپېدا .
 مړې ، چې د دې په نتیجه کې یوسف و منډن د باجوړ پدیر
 سوات او بونېر ته وویستل ، او په جواب کې منډن یوسف ته
 د هوارو علاقه و وختول ، البته د هغوی د پېړۍ نسب یوه
 کالونی یې په خپله خوښه په لوند خوږ کې پریښوده ، چرته
 چې اوس هم د هغوی زوزات اوسېږي ، که چېرې ذکر شي
 فوږي ځایه به نه وي چې لکه څنګه چې پښتانه پخپله هم وايي
 چې د مردان تحصیل اوسېدونکو ته یوسف ته وویل د رست نه دی
 او په صحیحو معنیو کې د دیر ، سوات ، بونېر او د چملې
 (Chamla) خلک اصل یوسف ته دی .

د جهانگیر د مړې د شلښه پورې و ، په پاټې برخه او
 د هغه د وارث چې د شلښه پورې و . د حکومت په وخت کې
 په دې قبیلو کې څه خاص ذکر وې واقعات نه دي شوي

کله چې اورنگ زیب عالمگیر بادشاه شو، فرات یوڅه وخته پورې
دې خاموشی، دوام وکړ، ولې د وخت تېرېدلو او دیوسفزو د مخ په
زیاتېدو سوکلی، د هغې نه د زین خان ورکړې سبق ورو ورو
هېرکړو، او بالاخره د اورنگ زیب د پېښور نماینده ته یې د خراج
ورکولو نه انکار وکړ. هغه ددوې د سرکوبې د پاره یو وړوکه
خوندي فرج راولپنډه، چې دوې وړاندې حمله وکړله، او د علاقې
نه یې بهرکړ، د دې نه وروسته هغه یو لوی فرج راولستول، او
په هوارو سیمو کې دغه په سره سینه دېر شو، چې په دې وجه
ددې قبیلې د وگړو سره د اتشویښ پیدا شو، چې کېنې داخلک
په دې ځای کې په مستقل ډول د استوګنې په نیت راغلی دی
نوحکه سمدستی تسلیم شول، او په راتلونکې وخت کې د ښه روڼ
ضمانت یې وکړ، دا واقعات په کتابخانه کې شوی دی.

د ادوم د پښتو د منلې شوي شاعر او خټک مشر محترم
خوشحال خان خټک د لیکنو په حواله د توجه وپې دے، دیوسفزو په
خټکه د هغه تذکره توصیفی نه ده، هغه والی، چې سوابت به د حکمې
په سر جنت و، خرکه اوسېدونکی یې د اناخربنه خلک (یوسفزی)
نه وے. په اورنگ زیب پېي شاه عالم پادشاه شو، او بیا د
ده نه وروسته محمد شاه په تخت کېښاست د چانه چې
یوسفزو په ډاګه ډکلی بغلوت وکړ.

اتلسمه پېړۍ ۱-

د دې پېړۍ په لمړۍ برخه کې نادرشاه د مغلو

په تخت قبضه وکړله ، اود هغه نه وړاندې بادشاه چې د دې بي
سره قبيلو سره کوم نرم سلوک کړې و ، د هغې اثرات يې ډېر ژر
محسوس کړل په سلطنته کې چې هغه پېښور ته راغې ، نو د يو پغزو
درسمي وفاداري اود هغوي د مشر نازرو خان په دربار کې د حاضرې
غوښتنه يې وکړله . د هغه د دواړو غوښتنو نه د چرچې انکار
له کبله هغه مريد لېوالې (Malai) د مغل فرج سره د هغوي د مجبور
د پاره ولېږه . په هوارو علاقه کې د قبيلو په مزاحمت باندې
په اسانه تېر وموندلې شوه . ولې مغل جنرال د دې کار ستونځې
په مناسب ډول انداز نه کړلې شوي ، اود امپلاي او شيردې په
دروکې يې د هغوي د تعقيب هڅه وکړله ، د دې نتيجه دا شوه چې
هغه يې په شاه راوتېښول ، بالاخره په پوره ډول يې اوچت کړ
د دې نه وروسته نادر شاه دا کار په خپل لاس کې واخيست
او په خپله مشري کې يې فوځونه په چينګلي وړ واچول ، او په
دې علاقه کې يې خپلې پښې مضبوطې کړې ، هغه تر هغه وخته
ونه وتلو ، ترڅو چې يې جرمانه (جرړه) نه وه لکولې ، اوضمان شو
يې نه وواختی .

په سلطنته کې نادر شاه وژلې شو ، او احمد شاه ابدالي
(د راني مشر) بادشاهي تر لاسه کړله ، د لاهور د قبضه کولو په هڅه
کې د دوه ځله ناکامي نه وروسته هغه په سلطنته کې د يوې
زور وړې حملې په نيت بېرته راغې ، اود دې قبيلو نه يې کک وشو
د داسې مهم ست چې د لوېټ امکانات پکې ډېر وو ، د هغوي

د پاره زمره راکښون درلود، او یوسفزی ورسره په گڼ شمېر
کښې ملگری شول،

احمد شاه په ۱۷۷۲ لکه کښې وفات شو او د هغه حوټی تیمور یادش
حشو، دده په دور کښې قبیلو په باقاعده ډول خراج ورکاوه،
دس په ۱۷۹۳ لکه کښې مړ شو، او اقتدار د شاه شجاع محمود او
فتح خان او بالاخره د بارکزیو کورنۍ ته ورسېده.
نولسمه پېړۍ :-

تر دې وخته پورې سکمان اټک ته رارسېدلی
وو، او د اباسین په دې غاړه علاقه مخ په راخوږېدو وو.
په ۱۸۲۲ لکه کښې د فتح خان ورور اعظم خان په هغوټي د جملې
اراده وکړه، او د نورو قبیلو نه علاوه یوسفزو هم د هغه سره
خپل تقدیر شریک کړ، سکمان بریالی شول او رنجیت سنگه -
پېښور ته داخل شو، د هغه سره سکمانو ته میسون
(Masson) هم خپل خدمات وړاندې کړي وو، او هغه
غالباً اولنۍ بیرې سره و، چې د پولې د قبیلو سره یې واسطه
راغلې وه.

په ۱۸۲۲ لکه کښې د هندوستانی جنون پرستو (مجاهدین)
د فرقي بانی میر سید احمد شاه بریلوی چې پيرو کارنی اوس
هم په بونېر کښې شته منظر ته راغی، هغه او د پېښور خلکو
درانۍ سردارانو په شریکه د سکمانو د ویتلو هڅه وکړه ولې
ناکام شو، او سید احمد د کونړ سوات بټې خپلې ته وتښتېده.

او هلته د څه وخت د پاره مېشته شو، هغه ځانته اميرالمومنين ويل، ولې هغه نوم چې هغه ورباندې په مقامې ډول پېژندلې شي سيد بادشاه د دې د سوات نه هغه مخ په كېنېښتې او تمته بند ته لاړو. دلته هغه واوږېدل چې د هندو بنيادي خان د هغه مخالفت ته مليله د دې اود سكهافو مرسته كړي. خو ځكه چې په بنيادي خان حيله وكړلې. ولې په خپل مقصد كې كاميا نه شو. بيا وروسته هغه د اجهانه وكړ چې زه د بنيادي خان سره داشخړه په امن ناكه طريقه مواروړل غواړم، هغه عبدالغفور (چې وروسته بيا د سوات اخوند جوړې شو) سلا كې چې خان د هغه سره د ملاقات د پاره راوړي، او كله چې هغه راغې نو سيد سعد لاسه ووتل نو هم په دې وجه د څه وخت د پاره اخوند د دې علاقې ته وتښتېده د سيد اش د ډولې په قبيلو كې مخ په وړاندې لاړو، ولې زيات دوام چې ونه كړ، په يوڅو كاله كې د هغه د سختو قوانينو له كبله په خلکو كې د هغه خلاف كړه راپيداشوه او د يوې كوتلې منصوبي لاندې د هغه ډله ايز په يو وخت ووژل شو سيد بونېر ته وتښتېده او د هغه ځاې نه بيا هزرې ته وژل شو. او هلته په بالاكوټ كې په ۱۸۳۱ز كې ووژل شو. په دې دوران كې د سوات داخوند اش مخ پېژايتېدو روان و. په ۱۸۳۵ز كې هغه د سكهافو خلاف د امير دوست محمد خان سره لاس يو كړ، ولې د ماتې خوړلو نه وروسته بلجې او سوات ته لاړو، او بالاخره د برسوات په سيدو كې په مستقل ډول. دېره شو، دلته د هغه شهرت او اثر دې زيات شو، په بهلول

وخت د پاره د مزاحمت د توان نه لرلو پخپله حاصله کړېوه .
 د اخون د مرګ سره دوه زورورې ډلې منع مه راغلې
 یوخوا ته د دیرخان رحمت الله خان (د غزنخان خړې) اود زانیزو
 مشر شېر دل خان وو او بلې خوا ته د اخون مشر خړې منان
 چې په میاں گل مشهور ؤ ، او د زانیزو د مخالفې ډلې مشر
 سعادت خان وو

دلته باید د باجوې د حالاتو ذکر وشي ، هکله چې د
 فیض طلب خان (خوک چې په امبیل کښې زموږ خلاف جنګېدلی
 ؤ) څه عمر اځان هم په دې دور کښې منظر ته راغی ، د دے د
 امانخان دویم خړې ؤ ، او محمد زماخان دده مشر ورور ؤ
 خوک چې د پلار د مرګ نه پس د باروې خان جوړ شو ، غلځا
 د خپل ورور محمد شاه خان سره یوځای د مشر ورور د لاسه
 د جندول نه شړونکې شو ، اود مټکې اتمانخېلو سره یې پناه
 واخستله ، هغه دا وخت درویش کڼ ؤ ، د محمد شاه خان په
 امداد هغه د خپل مشر ورور محمد زماخان چې د باروې مشر ؤ
 په وژلو کښې کامیاب شړاوبیا د ټول جندول واکن جوړ شو ، په دې لړ
 کښې د جمبته ، مشرانو اود مسکینې د علاقې شېخ خېلو دده مرسته وکړله ، د
 دې کومک په بدل کښې ده د شېخ خېلو سره دا وعده کړېوه چې هغوی ته یې
 د گمبېر حُکمې (کوچې چې دده پلار د هغوی نه قبضه کړې
 وې) واپس ورکوي ، د کټې نه روسته ده همدغسې چل وکړ
 ولې پخه کاله پس د خپل لوظ نه وتښتېده ، او شېخ خېل یې

د گمپیر نه بهر کړل. دده ورور میر حسن چې په جند و ~~کښي~~ د
 موند په خان و، داسې محسوس کړله، چې هغه د بهر ~~کښي~~ کک
 نه بغیر د عمر خان د مخالفت جرګه نه دے، نو حکه ئې د دیر
 د خان رحمت الله خان نه امداد وغوښت، او دوی د وارو په
 د مایارو خواته په بېد وئ کښي د عمر خان په لښکر ~~له وکړه~~
 په دې موقعه د نلوګی خان هسې په نوم د عمر خان سره
 پټ په پټ ئې د مخالفې ډلې سره سازش جوړ کړی و. ~~چې دې~~
 جرګه کښي عمر خان ماتې وخوړله. او چینگې ته لاړو.
د ۱۷۸۱ ل. و.

په ابلزو کښي د اتمانخېلو د ناوړه روڼې (تیری) په جرا ~~کښي~~
 د کپتان د بلیو بټس (Balle) په مشرۍ کښي چې کیوګنار ~~ک~~
 ورسره پولیټیکل افسرو، فوج ولېږلے شو او د سپرې کله ئې ~~سپړه~~
 سیرۍ د میان رخ کله و، چاپې دې تهرې ته خلک پارولې، ~~حو~~
 په دې نېټه کښي میان ووژلے شو، د اتمانخېلو جرګه راوغوښتلے ~~نېټه~~
 شوه او امر (حکم) ورته وشو، چې پنځه زره روپۍ جرمانه ~~جرم~~
 ادا کړي. (۱۷۶۰۰) خوښه (۲۰۰۰) د زخمیانو پټۍ (۱۰۰۰) جرمانه ~~منه~~
 او دوه سوه روپۍ د لوټ شوی مال قیمت (د جرګې ځنې غړي
 حاضر شول. خو نمانده گي ئې پوره نه وه نو حکه جرګه برخاست ~~کوه~~
 او قبیلې ته دا اخطار ورکړی شو، چې که چرې هغوی نور ~~م~~
 د تالامټول نه کار واخستلو، نو په نتیجه کښي به ئې د لاسنګینې ~~نزل~~
 سره مخامخ شي. په دې دوران کښي د سمرانزې د خلکو ~~و~~ په

په خرابېدو رانغله ، داخون د مرګ نه وړاندې خوکاله زمونږ سره
 د دې خلکو سلوک داسې مېنه و ، لکه څنګه چې مونږ غوښتلو
 په خلص ډول د سخاکوتۍ کلي د پیرنګي په علاقه کې د شوکو او مفرطو
 ته په خپله سیمه کې د پناه وړکولو په شکل کې تېري شروع کړل
 د مېچ او کیمپبل په مغري کې چې کيوکټاري او وارېتن ورسره
 د پوليتيکل افسرانو په حیث ملګري وو ، د (دغه نامه) یو وېروکے
 غونډې فرج په فوري ډول ولېږل شو ، هغوی د سخاکوتۍ کلي ته
 کړو ، بیا ئې ورباندې (۵۰۰) روپۍ جرمانه کېښودله ، او د ښه سلوک
 د ضمانت په ډول ئې ترې ۳۲ ، یرغلیان واخستل ، د سخاکوتۍ فوري
 سزا په اتمانخېلو د پرګموند اثر وکړو ، هغه کلیوالکه پرانډل
 غار ، نوږه د نه او سپرې د چا نمایندګان چې د وړاندې نه حاضر
 شوي وو ، (۵۰۰۰) روپۍ جرمانه اداء کړله ، لو وې وېل چې هغوی
 به د زیرکو او پخې (خړک چې ضد کوي) نه هم د هغوی برخه پيسې
 وصول کړي ، د دې د پاره چې هغوی لارې ته راوړي ، د مارچ په میاشت
 کې د جبر ډک قلمونه پورته کړي شول ، د ترکي ، بوجي ، انډل ميانه
 او ناصر کلي محاصره کړي شو ، چې د دې په نتیجه کې د زیرکو او
 پخې ، مشران تسلیم شول ، او خپله برخه جرمانه اداء کولو ته ئې
 غاړه کېښودله .

ترڅو چې د باجوړ د واقعاتو تعلق د ښه دې خاطر چې د
 حان د پاره وخت پیدا کړي ، عمرخان د تاثیر وړکولو چې هغه
 د دیر دخان سره د دوستۍ خواشمنه دے ، او په دې لپاره کې

ټي خانته د خپلي خور د ورکړې (په نکاح) پېشکش هم کړې و.
 خوکله چې رحمت الله خان جندول پرېښود، فرهنگه (عمرخان)
 په هرڅه منکر شو، د دې په جواب کې رحمت الله خان په جندول
 حمله وکړه، او د ستر (Sattar) په مقام د دوې په منځ کې
 جگړه وشوه، په دې جگړه کې رحمت الله خان سره د نلوګي
 او اسمارخانان ملګري وو، او د څارخان د لارم خان د عمرخان
 په طرف وو، عمرخان بريالې شو او د دیر او نلوګي خانان ټي د
 جندول نه وويستل، او د دې نه وروسته ټي د اسمار په خان
 لښکر وکړ او د مسکینې د سیمې په څله کې د کنډیري په مقام ټي
 هغه ته ماتې ورکړه، بیا وروسته د لارم خان سره هم د هغه
 (عمرخان) تعلق خراب شو، او هغه ټي د جندول نه بهر کړ، د دې
 نه لږه موده وروسته د دیر خان څوک چې د میدان مایندې ته تللې
 و، عمرخان لود هغه ورور د موندې میرحسن خان د هغوی تر
 منځ د روغې جوړې په پوهانه خپل ځای ته راوغوښتل، عمرخان په دې
 چل کې راتګ او بلندی ته لاړ، خو دا ټي نصیب و چې د بندې
 کېدلو نه وروسته په تېښتې لو کې کامیاب شو.

په سوات کې د اخرن دوو ځامنو د دسمبر په میاشت کې
 د پرنګي د حکومت خلاف د جهاد هڅه وکړه، ولې په دیر او بلجوبه
 کې کورنۍ سیاست په داسې نازکه مرحله کې و، چې مشران ټي دې
 جهاد ته قوچ ورکړې شوه، او د الموندې مشر د لارم خان چې دا
 وخت د اقتدار نه بهر و. په دې وجه د دې جهاد مخالفت -

وکر، چې د هغه مخالف سعادت خان يې مړسته کوله، اود دې نتيجه
دا شوه، چې جهاد په مکمل ډول ناکاميا به شو، په عمومي توگه
د شپږ ډل اشريو مهم عامل و، او هغه هم دا سر په و، چې کله
خو کاله وړاندې په عارضی ډول د اقتدار نه لرې شو، نو د -
سمرانزې خلک يې دې ته ولېسول چې د رانيزو د غلامو د جغ
د خپلو اوسېدونکو وغورځوي.

پلنه ۱۸۷۹ :-

د دې کال په اوږدې کښې عمر خان د هغه ناوړه
سلوک، کړم چې دده سره شوي و، د بدل اخستلو د پاره
د کورم لاندې د دیر په علاقه حمله وکړه، د رود او پنجکړي
د سیندونو د یوځای کېدو د مقام خواته په ولې کښې هم ځان
خان او د دیر د خان دوه ځامن د هغه مخې ته ودرېدل، ولې
هغه بېرته شو او د جندول او پنجکړي په منع کښې ټوله علاقه
يې ونیوله، په ولې کښې د عمر خان کټې هغه په سیاسي ډگر
کښې په لومړي حل د یو زورور عامل په حیث رامنځته کړ
او د دې ثبوت دا دے چې میان کل پخپله باروې ته هغه لارځي
اود دیر د خان خلاف يې ورسره اتحاد وکړ، په دغه وخت کښې د
دیر خان د سوات یو برخه نیولې وه، په ژمي کښې میان کل د
چکدرې په مقام په سیند پورې وتو، اود ادین زې د خاورې
یو برخه يې ونیوله، په جواب کښې يې د دیر خان لښکر راغونډ کړ
د تالاش په لاره مخ په وړاندې لاړو، او په شوه کښې د میان کل

نه چاپېره شو، کله چې په ميان ګل زور زيات شو نو د ګل د پاره
 ئې په عمرلخان پسې خبر وکړ.

نېټه ۱۸۸۰ء

کله چې د ميان ګل پيغام عمرلخان ته ورسيد، عمرلخان
 د خپل لښکر سره د باروې نه را روان شو، او د شپې ئې د ديرد
 خان لښکر آکه پيکه کړ، په جګړه کې عمرلخان ژوبل شو، او د
 خپل تره د حُرې عبدالغني دمېړانې په برکت د مرګ نه بچ شو.
 د دير لښکر ماتې وخوړله او د لږم درې په طرف وتښتېد. عمرلخان
 بيا په تالاش قبضه وکړه، اوسرګاری عايدات (Revenue) ئې
 ولګول.

د رانزو مشر د الله دنده شېرول خان د پېر ټکي په علاقه -
 کېنې چرته چې هغه د علاج (نداوی) د پاره تللي و، د اپرېل په مياشت
 کېنې مړ شو. د هغه د مرګ نه وروسته د مقامی سياست په هواله
 د دير رحمت الله خان، د جندول عمرلخان او د سيدو ميان ګل
 اهم اوزور ور کسان پاتې شول.

د تالاش نه د عمرلخان توجه د ميدان خواته راستنه شوه
 چرته چې مخوريز سپه د بانډه سردار خان و او د دير د
 خان د اثر لاندې و. د سردار خان د ورور شهزاده خان په
 پټه مرسته هغه د ميدان بانډه نه درې ميله لرې کور (Gour)
 ونيولو او د دير خان او سردار خان شريکه حمله ئې واپس کړله، بلي
 بيا هم د بانډه په تسليمولو کېنې کامياب نه شو، او بېرته باروې

نه ولاړو، هلته نه هغه بيا لښکر تيار کړې، اود جان بهر د ليکي
 په مشاهې ئې ورواچې، د چتره نه چې د برول او اسمار لارې کيترولې
 کډې، اود شپې په يوه حمله کښې ئې قبضه کړې، او د دير د خان
 سړي ئې وحوقلول، د دې په 'خواب کښې د دير خان د برول په
 سيمه وروړاندې شو، اود عمر خان سړي ئې په مخه کړل، او بېرته
 ئې باروې ته ورسول، د دې نه د څو مياشتو وروسته پورچې
 عمر خان په جندول کښې د دې سيمې د خلکو په قلا رولو، خپلو
 سړو له تربيت ورکولو اود وسلې په راغونډولو کښې بوخت پاتې
 شو.

بدنامه ملا خليل (مهمند اور لرونکي) هغه وکړله چې د باجوې
 اود دير قبيلې ولسموې، اود جلال اباد گرد چا پېر سره زمونږ
 د مخابراتې (communication) لايښ گډوډ کړی، ولې
 د دير د خان څوک چې په دې وخت کښې د عمر خان د حرکت په
 څارنه کښې مصروف و، د غير فعال رولې په وجه د پرکامياب
 نه شو.

۱۸۸۱هـ ۶ -

د کونړه تير شمزاده خان د عمر خان سره غونډې کړې، او
 او هغه له ئې دا اجازت ورکړ چې کونړه تېر ونيسي، کله چې د دير
 خان خبر شو، نو هغه د پنجکړې په لښکرته خپل لښکر د حملې په
 نيت ور خلاص کړ، ولې د سوات نه ميان ګل د عمر خان د مدد
 د پارو راتنه، اود دوي شريک لښکر د دير په خان حمله وکړله، اود

شهرزادګۍ په مقام ېې هغه ته ماتې ورکړلې، بیا عمرخان په دورې
کې چې چوڼی جوړه کړه، چې دا بیا د پره ژر د یروجر ونيوله، او د
جندول سړي مجبوراً کونډه ته لارلې، چې دهغه ځای نه بیا
عمرخان د پنجګوري لاندې خپل ټول، بیا دواړو د لوڅېل خوځه
راټول کړل، او په دې ډول ېې ځای په ځای واچول: - د دیر
خان د خپل نیم قوت سره په شهرزادګۍ کې، دهغه ځای محمد شریف
(موجوده تواب) د نیم قوت سره د سیند په بله غاړه په لنډۍ کې
عمرخان او میاں گل په خپله کې د سیند په دواړو اړخونو، د
فیض په کلی د دوی ترمنځ یوه سربه سر نښته وشوه، او څنګه
چې تیاره ولګېدلې، دواړو د لوڅېل لټورې پرته په شاه
بوټې. محمد شریف په سیند پورې اړه او د مالګنډه علاقې ته لاړ.
دواړو د لود خان د لامضبوطولو ضرورت محسوس کړو.
د دیرخان د چترال مهتر ته د ګډې خواست وکړې، او عمرخان پخپله
د مدد غوښتلو د پاره د نلوګۍ په خان پسي لاړو، د ناوګۍ خان
د خپلو پیر وګارو، شمعزو، علی زو، مندل اتما نڅېلو، ماموندو
او سلارزو یو کونډه لټورې دهغه د ګډې د پاره راوستلو، عمرخان
چې خپل شاه ته دا دومره زور ور قوت ولیده، نو دا خیال ېې
جوړ شو، چې شاید اوس هغه دواخله راکړه په دې طریقې د پرخه
حاصل کړي شي، او د دیرخان ته ېې دا پېشکش وکړې، چې که چېرې
ته ماته د کونډه تېر او د رود او پنجګوري د سیند د یو ځای
کېدو د ښې غلې ترمنځ علاقه په خوښه راګوښه، نو خبره به امن

ښه طريقه حل كېدله شى ، دا پېشكش رد كړې شول او د سپرلې په
 موسم كېنې د مالاکنه د سيمې په خله كېنې يوه لويه جگړه وشوه
 چې پكېنې د دير خان ماتې وخوړله ، او پېرته شهزادگي ته ورتوبول شو
 عمر اخان يو خپل بيا كونه تېر او خلوړ كلى نور قبضه كړل ، چوڼكى په
 دې وخت كېنې عمر اخان د دې جوگه و ، چې خپل ځان پخپله وساتي
 نو د ناوگه خان خپلې علاقې ته پېرته لاړو ، د فيض على كلى چې د
 عمر اخان تر شاه (عقب) واقع و بيا هم د دير خان مرسته نه
 پرېښودله دا حالت تر مني پورې و ، او بيا هغه پخپله قبضه كېنې
 واخست ، د دې نه علاوه ئې د سدونه برو د خوځې كله هم
 ونيوه ، ميان كل چې كله د عمر اخان د اتېر پر مختلې وليد ، نو په زېږ
 كېنې ئې ورو ورو وحد پيدا شو .

۱۸۸۲ ز ۶ ۲

د ميان كل او عمر اخان تر منځ د يو بل سره د مرستې تعلق پاتې
 ته ورسېد او عمر اخان په فرې ډول ادبزي ونيوله ، او د سپرلې
 په موسم كېنې ئې هلته يوه چوپۍ جوړه كړه ، وروسته بيا په اوږې
 كېنې ميان كل په ناڅاپي ډول په دې چوپۍ (لنكر كوت) حمله وكړه
 او په چوپۍ كېنې موجود ټول سړي ئې وژل ، او بيا ئې په بشپړه
 كېنې خپل لنكر دېره كړ ، عمر اخان چې كله د دې واقعي نه خبر شو
 زېږدستې د بارېوې نه راړول شو ، او هم په دغه شپه د تالاش
 په لار شوي ته ورسېده ، د سبا ختلو نه مخكېنې مخكېنې ئې د ميان كل
 په سړو حمله وكړله ، او هغوي ئې اوچت كړ ، تر مني پورې هغه

په ټوله ادينزي قبضه وکړه. ډاکټر مکينير (Dr. MC Nair) په دیر تېر شو او ترجمت الله پورې لاړو. هغه رومي يورپي و، چې دې علاقې ته داخل شو، اتمانخېلو د پيرنگي په علاقۀ کې د څارو خو غلاکې وکړې او (۲۰۰) روپۍ جرمانه شو.

۱۸۸۳ز

داخون د مرگ نه پس د دیر درحمت الله خان اودميانکل ترمنځ شخړه روانه وه، ددې کال په ابتدا کې د دوي په منځ کې داسې معاهده وشوه، چې د دیر په ملېزو او نورو ځايونو کې به درحمت الله راج وي، او په سوات کې به هيڅ غرض نه لري يعني دابه دميانکل سره وي.

په دې وخت کې مکراني ملا را پيدا شو، دده نوم ابوبکر و او په پيداشي ډول د کابل و، ځنې خلک وايي، چې هغه د کابل نه عمرخان ته د مشکلاتو پيدا کولو د پاره رالېږل شوي و. هغه د متکي اتمانخېلو په علاقۀ کې مېشته شو، د بزړگۍ پس ئې لاړو او پې شپاره مريدان ئې پيدا شول،

د ژمي په موسم کې د ناوگي خان دخپلو سړو سره باروې ته لاړو او هلته ئې د عمرخان سره وليدل، عمرخان هغه ته په ميدان د شريکې حملې وينا وکړه، ولي د مکراني ملا په مشوره هغه د عمرخان خبره ونه منله، او عمرخان پې د هغه نه لاړو، ولي په کور کې د يوې چوپۍ جوړولو نه اخو ئې نويځ هم ونه کړه شول، او پېرته جندول ته ستون شو، البته په

پسرې کښې هغه بهرته میدان ته راغې او د دیر خان ېې د هغه نیولو
هڅه وکړله، خو لکه د محکمې غوندې بیا ناکامیابه شو، خبر بیا هم
عمرخان په میدان کښې خه دېو په زړه پورې گڼته ونه کړله، او د
کل پاتې برخه ېې صرف د دوکړې او کوټکې نه چاپېره پخپل پوزیشن
مضبوطولو کښې تېره کړله.

۱۸۸۸ ل م ع ۱ -

په پسرې کښې عمرخان یو حل بیا د شهزادګۍ د نیولو د پاره
ملا وتړله، حکم چې ددې نه پس په میدان کښې د هغه په لښکر د
پنجګرې له اړخه د دیر د خان د حوټې امکان ختمېدون د شهزادګۍ د
یو شروونکي ملک تورلارې د مقامې بلدتیا او مشرې په برکت هغه په
دې مقصد کښې کامیاب شو، لور صبح خان ېې د لوی تالوان ویکولو
نه پس له دې حایه وځغلولو، هغه بیا میدان ته ورسېده، چرته
چې د سردار خان سره هغه پټه نسیسه جوړه کړې وه او اخیستې ېې
و، سردار خان هغه پرېښود چې په قول میدان قبضه وکړي، هم
دغه چلې ېې لاندې تر پنجګورې پورې د نصرالدین د سیمې د نیولو د پاره
هم وکړ، په دې موقع د دیر د خان خوی محمد شریف د پلار
سره ېې وفای وکړله او عمرخان له ېې ککړه ویکړ، په لویې کښې
سردار خان د دیر خان دې ته راغی کړ، چې دېرول باندې هغه
(سردار خان) ته په دې شرط حواله کړي، چې هغه به د عمرخان
او دیر ترمنځ د بفر (Buffer) رول لوبوي.

په اکتوبر کښې د دیر خان رحمت الله خان خول چې

د عمرخان مخالف و، حق ورسېد اود هغه په خاي د هغه
 حوې محمد شريف خان (چې د ميدان باندي د سردارخان د خور
 حوې و) مشر شو، چې په موجوده وخت کښې د دير نواب د
 په دې وخت کښې مکراني ملا د عمرخان خلاف کوې وهل
 شروع کړې وو، هغه ويلي چې د عمرخان حکمراني د شريعت مطابق
 نه ده، اود مذهبي قهر و غضب په حالت کښې ورسره ملاقات
 پکاړدے، د دې د پاره ملا وجه دا بنوده چې هغه (عمرخان)
 په ميلاکي حمله کړېده، ملا د نلوکي خان، سلارزي، او په بابو
 کره کښې د پشت خانان د خان سره بوتلل او په باروه کښې ئې
 د عمرخان سره وليدل، اود تلو په مخ کښې ئې ملا مته کړ، جهان
 ئې ورباندي ولگوله، اود او وعده ئې ترې واخستله، چې هغه به هغه
 هڅه واپس کوي، کوم چې ئې د ميلاکي د سر نه دوه کاله
 ورباندي په شوه کښې اخستي وو. په دې موقعه هغه
 خلور کلي په موندنه کښې، دوه په قور کښې او خلور په باروه
 کښې هم وسپړل مسې خړپه دې موقعه داسې ښکارېده، چې
 عمرخان د اسراکاني په قلاره ومنلې، ولې کله چې د انورخانان
 د جندول نه لاپل، نو هغه سېدستی مخ په کښته د سوات په
 علاقه ورغے، د راپزو په علاقه ئې حمله وکړه، اواله د نه ئې
 وسپړه او بېرته جندول ته ستون شو.

د ۱۸۸۵ ز. ۶ -

د عمرخان په عدم موجوديت کښې د هغه ورور د

مونډه میرحسن او د تهر میرافضل د دیر دخان سره غوږ نژدې
کړو او د سیسله یې جوړه کړله، عمرخان چې کله واپس را تلو، تر په
مونډه کښې شپې ته پاتې شو، کله چې کوربانه د مانښام په لمانځه
و درېدل، نو عمرخان د دې موقع نه فائده اوچته کړه، او په
منډه یې د خپلو پنځو سړو سره د چوڼۍ په یو برج قبضه وکړله
د دې په نتیجه کښې داسې یو حالت جوړ شو، چې دواړه ډلې
د یو بل په محاصره کښې راغلي، د دې حالت د ختمولو د پاره
د مسکینې نه دهغه بل ورو محمد شاه خان راوړسېده، د
لویې دروازې لاندې یې لار وکښتله، او دده کک یې وکړ.
بیا میرحسن او میرافضل دواړه په پوره ډول د باجوړ نه و
تښتېدل.

د دې کال د سپرکې په پیل کښې عمرخان د پېښور په
یو مستری څلور د زېږو (Brass) توپې جوړې کړې وې.
اویو یې د اسمار نه راوړې وه، دا توپې هغه په برغولۍ کښې
د دیر دخان په چوڼۍ استعمال کړلې، خو مقصد یې حاصل
نه شو، نو حکم یې لښکر سپین درې ته وگرځولو، او د دې
توپخانې په برکت یې گټه وکړله، د سپین درې او راځي چوڼۍ
یې ونیولې، د دې نه علاوه یې د رباط چوڼۍ هم حاصله کړله
حکم چې د دغه ځای خان دهغه سره لاس یو کړ، د دې نه پس
هغه بیا د بارون محاصره وکړله، او د دې خان، فهم حات
ورته مزاحمت وکړ، دا ځای د عمرخان د توقع نه زیات سخت

ثابت شو. اود کال تر پاي پورې هغه بارون وانه اخستلې شو.
سنة ۱۸۸۶هـ ۶ :-

د سپرلي په موسم کښې فهم جان خان د سلطانخېلو ،
 پينده خېلو او د ديرد خان د سرو يو شريك قوت جوړ کړي
 اود بارون سره نژدې يې په عمر اخان حمله وکړله ، او ماڼي
 يې وکړله . دهغه د زېږد توپور نه يې هم يوه په قبضه کښې
 واخستله او هغه يې بېرته راځي ته وځلولو ، دباط يوځل بيا
 د ديرد خان په ولقه کښې ورغې ، په دې کاميابي يې قناعت
 ونه کړې ، او فهم جان او د ديرخان په اوږې کښې د عمر اخان
 خلاف لښکر راوويسته . عمر اخان ورته بارغولي ته راووتلو ،
 او هغوي ته يې ماڼي وکړله ، او يوځل بيا تر بارون پورې ورسېده
 بارون يې محاصره کړ ، خو په دې وار هم د ناکامۍ سره مخ شو .
سنة ۱۸۸۶هـ ۶ :-

په دې وخت کښې يوه پېښه داسې وشوه ، چې پخپله خو
 وږه وه ، ولې د ډېرو واقعاتو سر يې کېښود ، د مايا په بازار
 کښې يو هندو ښيا د مکراني ملا يو مريد ته سپورې ستغې ووي
 د دې هندو پتله ونيولې شول ، چې په رسول پاک او اسلام يې بد
 وييلی دی ، ملاغوښتنه وکړله چې هندو دې وژي شې ، ولې
 عمر اخان د دې نه انکار وکړ ، ځکه چې هندو منکر و ، ملا بيا
 عمر اخان مکراني ته راوغړېدو ، خو د ملا له خوا د ټکي د وېرې
 هغه دا خواست ونه منلو ، البته هغه د ملا سره د ميان کلي او موندلو

ترمنځ د سيند په غاړه ملاقات ته تيار شو، ملا او خان
دواړه ټاكي ځای ته د خپلو گټو وسله والو سره روان شول.
خو ملا په آخره کښې زړه بایلوده او موقعي ته حاضر نه شو،
عمر خان د میان کلی خواته په هغه حمله وکړله، ملا ئې ونیول،
او درې ورځې ئې بندي وساتل او بیا ئې خوشي کړ، او ورته فې
روې، چې بیا دې په بلجور کښې ونه وینم، ملا ناوگه ته لاړ
او هلته ئې په عمر خان د کفر فتویٰ ولگوله، او دهغه خلاف
ئې د جهاد د پاره قبیلې راوغوښتې. د ناوگه خان، سلارزی
او ماموند په میان کلی کښې د جنگ د پاره راغونډ شول. د عمر خان
سره یې دخپل جند ولې لښکر نه و، هېڅوک هم نه وو، خو
بیا هم هغه حمله وکړله، او دا زور وړ لښکر ئې اوچت کړ.
ملا د جهاد خبره پرې نښودله، دا پلا د دیر او ناوگه خانان
میان گل، اتما تخېل، سلارزی او ماموند ټول د عمر خان خلاف
رايو شول. عمر خان دخپل لښکر واسطه یې د څه وېرې ترې
په دې لوی اتحادی قوت حمله وکړله، خوڅه ئې ترې جوړ نه
کړل، او په دې مجبوره شو چې بېرته جند ول ته لاړ شي چرته
چې بیا دوی د هغه د ټکولو هڅه ونه کړله، عمر خان د دغه
کسانو د فطرت نه خبر و، د چا سره چې ئې واسطه راغلې وه،
نرخکه ئې د ځان سره فیصله وکړه، چې تر هغه وخته به په دې
غرض ونه لری، ترڅو چې دوی پخپلو کښې د هغو علا قو په قسیم
وړان شوی نه وی، کوم چې ئې د ده نه نیولې وې. وروسته بیا

وخت ثابتۀ کړه ، چې دا دېره بڼۀ فيصله وه .

۱۸۸۸ لـ ۶ :-

وايسرائی د جنورۍ په مياشت کېنې د پېښور دوه وکړل ، او عمر اڅان د شهزادګۍ سره خواته د کوټو يو ميان د خپل نماينده پحيث دهغه دربار ته ولېږه ، ميان ګل د دېر خفګان سره سوات ته ستون شو ، ځکه چې د دیر د څان او د ناوګه د څان سره په شخړو کېنې دهغه لاس پر پاتې شوی ؤ ، د ناوګه څان د رود او پنجګورې د سیندو نو د یو ځای کېدو په مقام په والی کېنې یوه چورخه جوړه کړه ، او د دیر څان ته یې دا تجویز وړاندې کړ ، چې هغه د عمر اڅان سرې د برغولۍ نه وباسی ، هغه ورسره دا هم زیاته کړل ، چې دا به دېره عقلمندانه منصوبه وی ، که چېرې هغه (دیر څان) د پاتې خپلو علاقه دهغه د دوستۍ په بدل کېنې د ناوګه څان ته خواله کړي ، د دیر څان جواب ورکړو چې دوستی دېر بڼۀ شته ده ، خو که چېرې دا ونیج وپار (سو) په نقد و پيسو وشي ، نو دېره به بڼۀ وی ، دې خبرې د ناوګه د څان د خیالاتو سره سمون نه خور ، او په نتیجه کېنې یې معامله جګړې ته ورسېدله ، په واپسې کېنې څان د سیند بڼی غاړې ته پورېوتلو ، عمر اڅان دا موقع د لاسه ور نه کړه ، او دیوې نالځایې حملې په ذریعۀ یې د کلاله خواته د ناوګه لښکر د بې نظمۍ په سډ حالت کېنې گیر کړ ، ماتي یې ورکړه ، او د څان وروړ یې مړ کړ . په سباله یې د تښتېدونکي لښکر پاتې برخه د باندۀ ګه سره نژدې

نور هم وټکوله او عين تر جاره پورې ورپې لاهو، د عمر خان
د انتقام د وېرې مکراني ملا کابل ته وټنېد، او چرې هم دې
علاقو ته رانغلو. عمر خان بيا د شکرې چوڼۍ جوړه کړه
او د اوړي په موسم کښې ئې د پاني خېلو علاقه واپس واخستله
او د پنځو کړې په بره تر بارون پورې ورسېد، ولې د بارون په
اختلو کښې بيا هم بريالۍ نه شو.

۱۸۹هـ ۶ :-

اوس د هغه خلاف يو هم د اهميت وړ اتحاد
نه و، نو ځکه عمر خان مخ په کښته د تلاش په لار ورسېد و
ورپاندي لاهو او تر چکدرې پورې چې ترې خوره علاقه تللې وه،
هغه ئې پرته واخستله، د ۱۸۹۲هـ نه راپه دې خوا عمر خان د
پېښور د کمشنر سره د خط و کتابت نامربوطه (*Desultory*)
رابطه ساتلې وه. د هغه د خطونو خپره دا و، چې د پيرنګي حکومت
د سټه او موثر خدمت د پاره هغه ته توپکي او کارتوس په کار
دی، د دې نه علاوه هغه د اباور هم غوښتلو چې هغه به
د امير نه ازاد وي، تر دې وخته پورې زموږ د سوکه سجدی
تايي تر کلاکت او جتړال پورې رسېدلې وې، او د دې کال په
مې کښې د پنځو کړې په سيمه جتړال ته د ډاک د لارې د ايستلو
په غرض د عمر خان سره خبرې اترې شروع شوې، حکومت
د حنيني شرطونو سره دې ته راضي شو، چې هغه ته يو
خاص شمېر توپکي ورکړي، او د اجازت هم ورکړي، چې په

هند کښې ځان له يو خاص مقدار کارتوس واخلي، ولې کله چې
 دوظنامه وليکلې شوه، نو هغه برخه يې بې د خه اعتراضه
 لاسليک کړله، په کومه کښې چې په هغه ذمه واری اچولې شوې
 وې، ولې په کومه برخه کښې چې د حکومت د ذمه واریو ذکر و.
 په هغې کښې يې رد و بدل وکړو، او حکومت دې ته غاړه نه کښودله
 نو ځکه معاهده ونه شوه. خو بيا هم په عين وخت کښې عمرخان
 په هند کښې د يو مقدار وسلې او کارتوسو داخستلو تاپيا
 وکړله، چې په راتلونکي وخت کښې يې هغه ته د پوره کتنه ورسوله
 په ژمي کښې کوبه تېر اولنډۍ د عمرخان نه بغاوت
 وکړ او د ديرد خان سره ملګري شول. خو عمرخان په لنډۍ
 کښې د دير په ځان حمله وکړله، ماتي يې ورکړله او دواړه چوپړۍ
 يې بيا ونيولې، هم په دې وخت د ميدان بانډۍ سردار خان خپله
 وفاداري بدله کړله، او د ديرد خان سره تېل شو، دوی خپل
 شريک قوت په جان بېټۍ کول کښې راغونډ کړ، او سمخته جنگړه
 ونېستله، وسلې شې چې دا جنگړه دوه ورځې جاري وه يو نسل شپېته
 کسان پکښې مړه شول، او عمرخان بريالې شو، په دې پېښې
 هغه شاهي ته پورې وتلو، او قبضه يې پرې وکړه، سردار خان
 يو ځل بيا وفاداري بدله کړله، او د هغه په ځکه عمرخان بېرول بانډه
 او د يرخان چوپړۍ ونيول، بيا فهم جان د سلطان خېلو او پامنده -
 خېلو په ملګرتيا د بارون خواته د خپل قوت مظاهره وکړله، د
 عمرخان وروسته محمد شاه خان هغه ته ماتي ورکړله، بارون يې

بيا ونيولو، هغه قبه يې ترې بېرته واخستله کومه چې هغه د عراخان نه په محاصره کښې اخستې وه، د دې نه علاوه يې رباط هم ونيولو، بيا د ديرخان او عراخان ترمنځ سوله (صلح) وشوه، عراخان ته يې د ديرخان چوغه نه علاوه د برول د ترکلانو ټوله علاقه حواله کړله، اوس سلطانه خلوخېله ملکرتيا د عراخان سره اعلان کړله، په دې پسې د ديرخان بده وړج جوړه شوله، د چترال مهتر د لواری د اړخه په هغه حمله وکړله، او ډېر زيان يې ورسولو، اگرچې هغه بېرته چترال ته ستون شو، کوهستانيانو هم په ټل کښې په هغه حمله وکړله، ۱۵۰۰ سړي يې ترې مړه کړل، او ټوپکي يې ترې واخستي د هغه سره اوس صرف پاينده خېل په ډله کښې پاتې شول. او بغير له دې نه يې بله لار پاتې نه شوه چې د عراخان خلاف د مهتر نه ځک وخواړی، ځکه چې د هغه سره دا وېره وه چې په دې کمزورۍ حالت کښې عراخان ډېر ژر حمله کړونکې دى، خو بيا هم مهتر دا خواست ونه منلو.

سنة ۱۸۹۰ :-

د هغه اندېښنې رښتيا ثابتې شوې ځکه چې په مۍ کښې عراخان ډېر د يرخان چوغه حمله وکړه، د هغه (۴۰) سړي يې سره د ټوپکو ونيول او بيا ورته د ناوگه او اسمارخان هم راوړسېدل، هغوې په سندروال باندې وروختل، چرته چې د ديرخان د شپې په تياره کښې د حملې په ذريعه دوى تر

يو حده خراب کړل ، ولې سباته بيا دوى بريالى شول ، عمر خان بيا
د سرب اتني او اله چوپښه ونيولې ، د دير د بد بخته خان د
بدمرغي پيالى لاپه وکړه شوي نه وه ، چې دهغه خپل ورور
اشرف خان دهغه خلاف شو او د فلتخاف سره يې لاس يوکړ ،
او هغه يې د دير نه وشاره . هغه پرمه په بيا ورکني پناه
واخستله ، بيا يې د اوښري په سيمه نياک کني او په آخر کني
بر سوات ته وتښتېده د چرته نه چې بيا د کوز سوات تافي
ته راغله .

چې مټي راتلو نو د دير دخان ټوله علاقه د عمر خان په لاس
کني وه د عمر خان ورور محمد شاه خان يې گوريز و ، دخلکو
نه به يې عايدات اخستل ، او د پنجکوري د لرگيو تجارت يې هم
په خپل لاس کني اخستې و ، جان بهي هم دا وخت د عمر خان
په قبضه کني وه ، د دې حاي اصل مشر د دير دخان وفادار
و ، او کله چې عمر خان ميدان او برول ونيول نو هغه د دعب
حاي نه تښتېدله و ، د عمر خان نامزد خان د ناري اکرم جان
و ، چې په اصل کني دکامدېش مسلمان شوي کافر و ، د
جان بهي غيرت خان په دواړو د ټول جلا وطن پاتې شو ، او
په ۱۸۹۵ ل کني چې کله د دير خان پرتو راغله ، نو هغه هم
ورسره په حاي شو . دهغه حوي عبدالرحمن چې د نواب
د خور سره يې واده کړې دے ، اوس د جان بهي موجوده
خان دے . دخال خان هم د دير دخان سره سوات ته

تنبېدلې و. - او هم دهغه سره په ۱۹۵۰م کښې خپل ځای ته راغې .

د ۱۹۱۸م کال

د اسمار شاه تماش خان ووژلې شو دهغه لور د امیر ځوې حبیب الله خان ته کور دن شوه ، افغان سپه سالار - غلام حیدر خان تر کابله دهغې د بلرکه کولو په بهانه اسمار ته راغې او د افغانی فوج په زور ئې اسمار قبضه کړ ، خرو دهغه اصل مقصد دا و ، چې د عمر خان اثر د قابو لاندې راوړي ، هغه د ناوگي د خان سره هم د ادسیسه جوړه کړله ، چې هغه (د ناوگي خان) به د اسمار دخانۍ د پاره د افغان اسپدوار چې د خداي بځنېلی خان ماشوم ځوې وه مرسته کړي ، په داسې حال کښې چې عمر خان د خداي بځنېلی خان د میرنی ورور غلام خان چې دهغه د لاریزو په طرف ولاړ و غلام خان د عمر خان په کک پراسمار کښې مشري ترلاسه کړه . د ناوگي خان د عمر خان خلا د جنډلۍ نه علاوه نور د ټولو تر کلانونو لیک راغونډ کړ ، عمر خان د شمولي اتما بځېل په علاقه کښې په گرنگۍ او کولاله کښې موری چې جوړې کړې ، دلته په هغه حمله وشوه خرو د بنمن ئې د دسپر زلیات تاوان سره په شاه وټبولو ، په عین وخت کښې میاناکل د یر د خان د طرفه د سوات نه مخ په وړاندې راغې او شپونیکل ئې ونيولو ، خرو عمر خان چې کله د کولاله نه راستون شو ، نو هغه ته ئې هم ماتې ورکېله ، د محمد شاه خان په رضا دهغه د تره ځوې عبدالغني دهغه په ځای د یر کورنیز (والی) جوړې شو .

په مني کښې د لعلپوري خان د امير د طرفه سپه سالار و
گماره. او د مهمند لښکر سره يې د ناوگي د خان مرستيال
کړ، خو د شموزي په علاقه باندې کښې يې دوی ته سخته ماتې
ورکړله، سر له دې چې د عمر خان سړي د دوی د نيمې برابر
وو، شموزي په پورې ډول هغه ته تسليم شول، اوس د ناوگي خان
دا هغه کول چې اسمار ونيسي خو عمر خان دې ته پرېښوده.
سنة ۱۸۹۲هـ :-

د تافې د خان خپلو دالنه ډنډو د خان او د عرغ
سره زمونږ داسې سمون جوړ شو، چې په لومړي ځل د کوز سوت
او ديرنه چترال ته د ډالې لاره پرانسته شوه، او حکومت دې ته
رضاشو، چې دالاندي ذکر شوي ماجبونه ورکړي. د تافې اسلام
خان او عنايت خان او داله ډنډ سعادت خان ته (۲۴۰۰) روپۍ
د سړي په سر سالانه (۳۰۲)، روپۍ د يو ډاک وړونکي د تنخواه
(معاش) په ډول، او د پلي سربند خان ته (۵۰۰) روپۍ سالانه.
دالار د ۱۸۹۵هـ پورې عمر خان ورسوله، او په دې د واران
کښې ډاک ته د هيڅ قسمه نقصان ونه رسېد.

په مارچ کښې سپه سالار غلام حيدر اسمار قبضه کړ، او بيا
وروسته په جون کښې يې شورتن ته فوځونه ولېږل، خو
ماموند او عمر خان يې مقابلې وکړله، او افغانان يې د دې
ځای نه وويستل، په عين وخت کښې د چترال مهتر کوشش
کاوه چې د دېر خان په مرسته کښې يو سړي د عمر خان خلاف

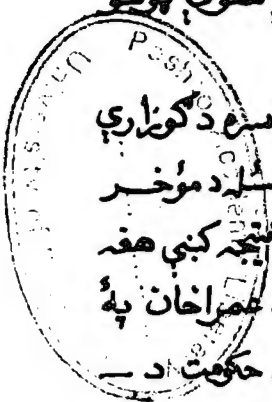
راپورته کړې ، دروش ته ئې خپل فوج واستولو او کافر ئې په پرله پسې ډول تاړاکونو (یرغلونو) ته راوپارول ، د ناوګې خان هم د هغه بد خواه ؤ ، په دې حالا توکبني غمراخان د پسرنگي حکامو نه د وسلې او کارتنوسو غوښتنه وکړله ، خو هغوئ ونه منله ، په دې هغه خفه شو ، خود ډاک د لارې په حواله ئې خپل کارجاري وساته ، حکومت هغه ته دا يقين ورکړه ؤ ، چې تر څو پورې هغه پخپله زمونږ سره د بنمنۍ نه وي پيل کړې ، نو که د سپه سالار سره د شخړې په لړ کې هرڅه کوي ، حکومت به ور باندې غرض نه لري .

په دې وخت کې د چترال مهتر امان الملك مړ شو ، او د هغه په ځای افضل الملك مشر شو ، ولې څو ورځې وروسته د شهزاد افضل د لاسه ووتله شو او نظام الملك مهتر جوړ شو . د حکومت د باور په ډاډه غمراخان اوس په چترال کې کوتي وهل شروع کړل ، او په ظاهره د کافرو خلاف ئې فوجونه نرسات ته ولېږل ، خو په حقيقت کې د دې عمل تر شاه مقصد دا ؤ ، چې په اسمار کې د موجوده افغان قواو (فوج) سره خپل توازن برابر کړي ، په دې کې شک نشته چې د کافرو یرغلونه د مسلمانو کړوندګرو د پاره د وېرې او دهشت يو مستقله پدیده وه ، او کله چې به غمراخان دهغوئ نه د بدل اخستو د پاره راپاڅېدو ، نو حکومت به اجازت نه ورکاوه ، او هم دا رویه بيا وروسته زمونږ نه د هغه د خفګان لويه وجه جوړه شوه .

مسنه ۱۸۹۳-۶۶

عمر اځان اوس هڅه کوله چې خپلو فتوحاتو ته تر ناوکه پورې پراختیا ورکړي، لود دې مقصد د پاره ئې د بابو گړې د علاقې په 'خله' کېني د جابر په 'ولایت خان' حمله وکړله. بڼه سالارزی د عمر اځان سره ملگری شول او کوم، سالارزی د نلوگه د خان په ډله شو، په 'رغه' کېني جنگ وشو، او عمر اځان پکېني خراب شو، هم په 'دې' وخت کېني د دیر خان د سوات نه راغی او د هغه په ملاتړ کېني ادیتری او د تالاش خلک، د شخېل سلطان خېل او پاینده خېل را پاختېدل، او د راغی، رباط، بارې او برغولي چوپې ئې د عمر اځان نه واخستې، عمر اځان د نلوگه د خان سره تیزه کېنوله، او د فروری په میاشت کېني ئې د هغه چوڼیو د حاصلولو د پاره بیا لښکر ولېږه کړې چې د شهنزادګي نه بڼه دده نه اخستلې شوې وې، او په مارچ، اپریل می او جون کېني ئې د لاسه تللي ټوله علاقه بیرته ونیوله او کومې قبیلې چې دده خلاف را پاختېدلې وې هغوی ټولې ته ئې سختې سزا ورکړله.

مهمتر نظام الملك د خپل ورور امیر الملك سره د گوندې د پیسو (Subsistence allowance) په مسئله د موخبر لاندې په خیال ناوړه سلوک وکړ، چې د دې په نتیجه کېني هغه جنډول ته راغی او د مهمتر خلاف ئې خپل وزن د عمر اځان په تله کېني واچولو، د فوډ په میاشت کېني عمر اځان د حکومت د

غوښتنونه د سرغړونې نښې ټينارې وركول شروع كړل، او دا اعلان ئې وكړ، چې كه چېرې هغه ته په هندكېنې د وسلې او كارټرس اخستلو اجازت نه وركول كېږي، نو هغه به د سرکاری ډاك د لارې د ساتنې هيڅ خيال ونه ساتي. په دې كېنې شك نشته، چې دا قسه عمل هغه د كابل سره د رابطې د اثر لاندې وكړ. هغه په كلكټ كېنې د پيرنگي ايجنټ كرنل ډيرونه سره د ملاقات تجويز هم رد كړ.

س ۱۸۹۲ ۶ :-

دا د عمر خان د اقتدار د عروج وخت ؤ. هغه ټولې علاقې ئې بېرته حاصلې كړې، كومې چې هغه د فتوحاتو په برکت د زيات وخت د پاره په خپله قبضه كېنې ساتلې وې او په فعال ډول ئې د چترال په معاملو كېنې گوتې وهل شروع كړل البته مناسب نه ده، چې په دې رپورټ كېنې د چترال چارې په پوره ډول ذكر شي.

په مې كېنې د اسمار د سرحدونو د كمېشن د لېږ لوتابيا وشوه، او عمر خان ته بلنه وركړه شوه چې يا خپله راشي، او يا خپل نماينده راولېږي، خو عمر خان يوه هم ونه كړله، په دسېر كېنې د مسټر اډني د مشرۍ لاندې مشن شروع شو، د دې مقصد دا ؤ، چې د ډيرونه د معاهدې په رڼا كېنې سرحدونه وټاكي، د امير افسرانو په دې لړ كېنې ډېرې ستونځې پيدا كړې حكه چې هغوي تر مېچنې او شېقدر پورې د مهمندو علاقه د

کرنې نه د افغانستان خواته حسابوله د سرحد د ابرخه تر
اوسه پورې په حتی ډول نه و، تاکنې شوې .

۱۸۹۵ ل. ۶ -

د ۱۸۹۵ ل. ۶ کال د واقعاتو تاریخ د مختلفو

کتابونو نه علاوه په سرکاری رپوټونو کې په بشپړ ډول
لیکلې شوې دے ، فوځکه په دې رپوټ کې د ښکاره او اهو
واقعاتو لنډ ذکر کوو . همدغه صورتحال د ۱۸۹۴ ل. کال د
واقعاتو هم دے . چې وروسته به یې لنډیز وړاندې شي .

د جنوري په میاشت کې امیر الملوک د جندول نه چترال ته
راستون شو . نظام الملک یې مرکې ، او د عراخان نه یې کلمه وغوښتله
خو دې ژر یې خپل خواست بهر ته واخست ، بیا شېرافضل د افغان
حکامو په پټه مرسته د کابل نه راووتو شو ، او د عراخان سره
یې ځان وتاړه ، شېرافضل د مهنرۍ دغو لړلې ، او عراخان یې
په دې بنیاد مرسته کوله ، چې امیر الملوک د هغه (عراخان) سره
تعلق ساتلو ته جوړ نه و ، شېرافضل او عراخان په چترال
ورغلل ، د دې سره یوه سلسله واقعات منځ ته راغلل ، چې
بلاخره خبره د چترال د چوڅۍ محاصرې ته ورسېدله ، چې د
مارچ په دریم تاریخ یې ابتداء وشوه . عراخان د چترال
کلاکت ، پېښور او یا د اسمار د سرحدی کمپش د پیرنګی
افرانو په اخطارونو (د رڼو) او مشورو هېڅ غوښت نه
کړولو ، او د اضروړۍ شوه چې چترال ریلیف فورس ته حرکت

ورکړې شې، دا خبره ډېره اوه ده او د شک حاي پکې هم نشته، چې د مارچ تر يوولسمې نېټې پورې د پېښور پيرنگي افسران د دې فورس د لېږلو د ارادې او تيارۍ نه ناخبره وو، په داسې حال کې چې امير، هډې ملا نجم الدين او د پولې ټولې قبيلې په شپږم مارچ خبروې .

په 'اووه لسم' مارچ عمر اخان ته اخري اخطار ليک - ولېږل شو، قبيلو ته دا وضاحت وشو، چې موږ د خه مقصد د پاره دهغوي په 'علاقه' تېرېدل غواړو، هغوي ته دا بلور ورکړ شو، چې که چرې هغوي په لاره کې زموږ فوجونه ونه چېرل، نو موږ هغوي ته بيا دهغوي مال او جايداد ته دهېڅ قسمه نقصان رسول نه غواړو، همدارنگه حکومت دا اراده هم نه لري، چې دهغوي علاقې ونيسي، د ناوگي د صفدر خان وروڼه سردار خان لود جار ولايت خان د ناوگي د خان له اړخه په دې خاطر پېښور ته راغلل، چې د حکومت سره خبره سپينه کړي، د ناوگي خان د ډيورنډ د معاهدې تر لاسليک کولو پورې د امير نه منل زړه روپي ماښاخستې و، خو د دې نه روستولې هېڅ نه وواختې هغه ته د دولس زره روپو سالانه او زره ټوپکي پېښکښ پدې شرط وشو، چې هغه به قبيلې په 'قابو' کې ساتي، او فوجونه به سامان رسوي او دخپله اړخه به ورسره مرسته کوي. دا شرط هغه ومنلو، خو د دې وېرې چې د فوجونو د بېرته راتلونو وروسته به امير او عمر اخان د هغوي خلاف خوالي

کار روالی وکړی. دهغه رويه يې طرفه ټاپي شوه. د مانگي
مُلا (يو بااشره ملا چې د پيرنگي په علاقه کښې اوسېدلو)
او د ميان گلانو په منځ کښې په دې موقع غلط فهمي (سوی
تفاهم) پيدا شوه، او په دې وجه زمونږ خلاف يو نه شول
د سمرانزړه خلکو زمونږ سره د اوعده وکړله، چې هغوی
به مونږ ته په خپله خاوره د تېرېدلو اجازت راکوي، او په
کونړ سولت کښې د خانخېلو او رانېزو خانانو تر خپله وسع
پورې کوشش وکړي، چې په لاره کښې مونږ ته د هيڅ قسمه
خنډان جوړ نه شي.

د اپريل په رومي نېټه رومي بریګيډ د مردان
نه لوڼد خوږ ته او دويم او دريم بریګيډونه جلاله ته روان
شول، اصل منصوبه داسې وه، چې رومي بریګيډ به د
مالاکند د لارې سوات ته داخلېږي، خودا خبر راغله چې
په مورخه اوسخاکوټ کښې خلکو د مزاحمت د پاره تيارې کړې
دے، نو ځکه درېواړه بریګيډه په دويم تاريخ درگه ته
روان شول، په دويم تاريخ يې مالاکند ونيولو، او په څلورم
تاريخ لومړۍ بریګيډ د خار او بټخېلي ته واوږېدلو، د
اماندرې په مقام د دښمن سره لاس او گروېان شو، بيا دا
ټول فوځونه په سوات کښې ودرېدل، ځکه چې د مالاکند د
لارې د ذخيره (Stores) لونقلیه وسيلې (Transport)
د لاسته راوړلو سلسله د خنډ سره مخامخ شوه، په پنتح

تاریخ داله دنده شریف خان راوړاندې شو، اود فوځونو د کلمه
اعلان یې وکړ، په تانیه کې د جنون پرستویو لوی شمېر
راغونډ شو، اوځانافوته د احکم وړکېه شو، چې د اکسان د
کلی خواته پرې بڼې دی، هغوی د حکم تعمیل وکړ، خو جنون پرستو
بیا په دامې حاکمې مورچې ونيولې، چې سیند ته تللي لار یې
زمونږ د پاره خطرناکه کړله، فوځونو په شپږم تاریخ تاخې
ته حرکت وکړو، اوځانافوته وویلې شول چې که چیرې داخله
په فوری ټول خاړه نه شول، نوموږ به فوځونه برسوات
ته ولېږو، او هغوی ټولوله به رنگ رنگې سزاګانې ورکړو. -
دې درکې په زړه پورې کار وکړ.

د دیر خان محمد شریف خان چاچې تراوسه پورې د بر
سوات په مینګوره کې د مهاجر په حیث ژوند کاوه په دویم
تاریخ د پولیټیکل افسر مېجر ډینې (Deane) سره په
درکې کې ولیدل، اود حکومت سره د مرستې خواشې یې ظاهر
کړ، پېشکه چې د هغه مقصد دخپل بابلی حیثیت پرته حاصلول
وو، هغه ته وویلې شو چې هغه صرف زموږ د فوځونو د ملګرتیا
په تش اعلان نه نشي کولې، چې زموږ په اوږو اقتدار ته ورسې.
بلکې هغه له پکار دی چې خپل اهمیت وساتي، او هغه داسې چې
میدان ته راوړي او زموږ په کک کې د عرځان خلاف خپلې
قبیلې راپاڅي، او نور هم په عړي ټول ځان د کار سپه ثابت
کړي، که چیرې دا کار یې زموږ د تسلې مطابق وکړه شو، نو

مونږ به ورته پيسې او وسله وركړو، خو بيا هم زمونږ د تللو
 نه روسته به ئې دا خپله ذمه داري وې چې د حكومت د مرستې
 نه بغير خپل حېثيت وساتي، هغه د بېرته خوشحالي د اشرطونه ومنل،
 او په دريم تاريخ د فخرنوسر په مالاكند اوږپده، په خلورم
 تاريخ د سوات په سيند پورېوتلو او دلهم په دره اوږپده
 په اووم تاريخ دويم بريگميه په سيند پورېوتو او محمد شاه
 خان او دهغه ملگرو ته ئې ماتې وركړله، د خطر كله تسليم شو
 خو بيا هم تيا به كړې شو، خكه چې د دې كلى اوسېدونكو په
 اماندره كښې د مزاحمت كوونكو مرسته كړېوه، دويم بريگميه په
 تندي سره پنجكوري ته مخ په وړاندې لاړو. داسيند د
 ويلي كېدونكي واوړې له كبله په تېزۍ سره مخ په ختلو روان و،
 فوځي مركزونه په لټه تلريخ چكدرې ته ورسېدل، دلته
 د دير دخان رپورټونه راغلل چې د پنجكوري او ميدان باندي
 د لاري ټولې چوځې دهغه په لاس كښې دي، هغه ته حكم
 ولېږل شو، چې كه امكان لري نو چې د چترال په چوځې د فشار
 (د باو) كمولو د پاره سړي ولېږي، په يوولسم تلخي فوځي
 مركزونه پنجكوري ته ورسېدل، او دلته شپږ ورځې وخت پيل
 خكه چې يوې خواته سيند د پورېوتلو نه و او بلي خواته د
 پل تړلو د پاره د لرگيو پيدا كول كوان وو.
 هم په دې وړخ د لغښت فاولر او ايدو وړو زخوك
 چې په باروه كښې د غار خان په جېل كښې وو، يو ياد داشت -

را ورسېد. په ديارلسم تاريخ عمرخان لفيننت ايډورډز د سدو کيمپ ته راولېږه او دهغه په ذريعه يې خپې سوالونه راولاستول چې حکومت هغه ته په څه غصه ده؟ او تر کومه به د غسې وي؟ او هغه ته څه شرطونه وړاندې کول غواړي؟ په ديارلسم تاريخ په رانيکي کښې جگړه وشوه، او چاکلندز (Guilids) پکښې ډېره ټيکنه برخه واخستله، په اوولسم تاريخ فوجونه مخ په وړاندې د جندول علاقې ته وتوتل، او د منډه سره نژدې يوه بله نښته وشوه په دې کښې هم اوډدې نه وړاندې درانيکي په جگړه کښې هم افغاني عسکر په درېشمې (uniform) کښې موجود وو او خپلې پکښې مړه هم شول.

په اتلسم تاريخ د عمرخان د ټلنې خبر راغې او په نولسم تاريخ يو وړوکی فوجي غونډ د جان بې په دره - بغير د څه مزاحمت نه وروختلو، په شلم تاريخ خبر راغې چې د چترال چورې د مخالفينو د لاسه ووتله، او شېرافضل باغز ته وتښتېد. د ديرخان ته حکم وشو، چې درې ورته بندې کړي او که ممکن وي فوجي ويې نيسي. اوډدې د پاره چې داکار يقيني شي که امکان لري نو هغه دې پخپله لارې شي، هغه په دې کار کښې کامياب شو او په اوه ويشتم تاريخ يې شېرافضل سره د يو شمېر مخو، يرو چترالو د بنديانو په حيث د یرته راوستل د مې په لومړي تاريخ شېرافضل او پنځه نور هم قيديان لاندې

هند ته ولېږلې شو .

فوجي مرکزونه په ۱۶ محه چترال ته ورسېدل او په اوويشتم
مخه بيا د چترال نه کډې وکړې ، چترال آرام شو او د فوج
کار صرف د انتظار کول وو ، چې حکومت د چترال د دولداره -
قبضي او تلې راتلې د لاري خلاصولو په لړ کېښي څه فيصله کوي
دا حکم تر (۸) تم مستمبره د انتظار نه پس دوي ته د تار
(Telegram) په ذريعه ملاو شو او په اتلسم تاريخ
پي بيا تفصيل د دال په ذريعه راغی ، په دې حکم کېښي دا خبره
سپينه شوې وه چې د چترال قبضه به نه پرېږدو او د نوبار، دیر
چترال لاره به خلاصه ساتي ، د دې څلور وياشتو په دوران
کې ورانکاري په قلاړه نه وو نامست . او په يو وخت کېښي خو
زمونږ خلاف د کافي زور ور پاڅون غلايې ښکاره شوې وې ،
ولې څه خاص د اهميت وې واقعات ونه شول . البته د پټو
ځايونو نه وخت په وخت حملې په کيمپ د ورختلو هڅې او د
لاريو د کاروانونو لويه داسې عملونه وو ، چې مونږ به پي پوزي
له راوستي وو .

د دسمبر په يولسمه نېټه د دیردخان سره د چترال د
لاري د ساتلو محفله خبري سمون وڅوړلو اوڅا په معاهده دستخط
وکړي . د دیرنه د فوځونو واپسي په شلم مستمبر شروع شوه .
د دیرخان د تېنېدونو روستو ، جندول په دې ډول وپيل
شو ، باور سيد احمد خان ته حواله شو ، سفير شېرافضل ته ، -

شاهي: د محمدزيماخان خامنوته، چاودي ميرحسن خان ته،
د متل زين الله خان ته، نور ميرافضل خان ته، موند، عبد المجيد
خان ته، کس کوي عبد الغني خان ته او مسکيني د محمد شاخان
کورڅي ته وسپارلې شول. تر څوارلسم اگست پورې زمونږ فوځونو
جندول خالي کړي و.

د ديرخان دا ذمه واري واخستله چې هغه به د ډاک لار ه
خلاصه ساتي، که چېرې ټيليگراف ولگېد ه نو حفاظت به يې کوي
همدا رنگه سرک د لېوې څوکۍ او د کيمپونو څمکه به په سبه
حالت کښې ساتي، او د لېوې سره د رابطې حفاظت به کوي، د دې
په بدل کښې به هغه ته لس زر روپۍ سالانه ورکړل کېږي
شي، چې په دې کښې به د لېوې د ساتلو خرچ شامل نه وي
دا خرچ به حکومت برداشت کوي او د ډاک د مالي مرستې په
ډول به زر روپۍ سړي سر هم ورکوي. د نورولس زره —
سالانه روپۍ په بدل کښې هغه (د ديرخان) د هغه ټکسونو
او چونکو نه لاس په سر شو کوم چې به يې د اشريت نه تر
چکدرې پورې د تجارتي مال په تيريدلو احتستل. د ثاني خان
خپل او د راييزو خانان او ملکان هم دې ته رضا شول چې د
لس زره سالانه روپۍ په عوض د هغوي د علاقې نه د تجارتي
مال په تيريدلو چونکي وځنښي.

د مهم په دوران کښې افغان خاصه دار د ميهټې نه وتلې وو.

او زمونږ د واپسې سره سم د ناوکي خان په دغه ځاي

(میتې) د عوه وکړه، اود دغه وخت نه داځای د ناوگه د خات
او ماموند او مېمندو ترمنځ د شخړې هډوکه راړوان دے.
د دیرخان چې بېرته په اقتدار کېنې راغے، نو لازمه وه چې
د دیراو باجوړ په مخوریزه کسانو کېنې به هم ورسره بدلون
راتلو. فهم جان بارون ته راستون شو، عبدالرحمن خان جان پتی
ته راغے او په برول کېنې د محمد عمر (سردار خان) په ځای اوزلې
زېږ مشر شو.

په اووم ستمبر مېجر دیني د جنرل سر رابرت لونه د
چیف پولیټیکل افسر د سولې واخستې او د فوجي مرکز د عملي تړون
مات شو. چونکې دا یقیني نه وه چې دانوس انتظامي جوړښت به
رومې کېنې څنگه کارکوي، نو ځکه د چکدرې، مالاکنه او درگه
چونې ترهغه وخته خالی نه کړل شوې ترڅو چې د حکومت لخوا
د فوځونو ویستلو یا نه ویستلو حکم نه وشو. د دې نه پس د ا فیصله شوه
چې فوځونه به په خپل ځای وي. او دهند د حکومت د حکم په رڼا
کېنې د دیر او سوات پولیټیکل ایجنسی جوړه شوه او مېجر دیني
نې پولیټیکل ایجنټ مقرر کړ شو.

د سوات په علاقه کېنې چې مونږ د کوم مخالف سره مخامخ وو
دهغي وجه د مذهبي طبقو ناوړه اثر و. خو که چېرې زموږ فوځونه
په دیر او جندول کېنې وو، نو دهیڅ قسمه منظمې نیټې نه وې
شوې، سره د دې چې که چېرې د غلته زمونږ خلاف لږ کار هم
شو، په نو په دې کېنې شک نشته چې د باجوړ قبیلې او اتمانخېل

او شانده مهمند هم په عمری توگه راپاڅېدلی وے.

هدې ملا ترخېله وسع کړشش کولو چې دا قبيلې راپاڅېدو ته ولمسوي. مانگې ملا اگرچې زمونږ فعال دښمن نه ؤ، خو زمونږ په طرف هم قطعاً نه ؤ، او اوس او دهغه افسرانو زمونږ خلاف کار کولو چې دې ټولو څېرو ته سره گوري نو دا ورته څه بل شلته (فوق العاده) ښکاری، چې بیا هم زمونږ خلاف څه کار کړېر ونه شو. او ددې وجه شاید دا وه، چې خلک په دې نه وو پوهه، چې ددې علاقې سره به زمونږ تړون تر کومې پورې وي. ددې مهم پړاوم اړخ دا ؤ، چې په دې دوران کېنې مونږ په رومي خل د باجوړ او دیر د قبیلو او اتمانخېلو سره نېغ په نېغه په تماس کېنې راغلو.

له ۱۹۱۹ نه ۶ :-

په تېر ستمبر کېنې د فوځونو د ټلو نه روسته د چترال د لارې په قبیلو یا په علاقو کېنې چرته بل ځای هېڅ څه بېد امنی را نغله. یو څو ځانگړي جنوبي واقعات وشول چې د خان د سپکاوي په غرض د دیر د نوي لېوې خلاف منځ ته راغلی وو، د چترال دال په باقاعده د ټلو ټلو راټلو، او صرف په لورې د زیاتې واورې له کبله دلې وخت د پاره بند شوه. د دیر خان څه خو په دې چې خپلې زړې بدې واخلي اوڅه په دې چې په لېوې د حملې په جواب کېنې انتقامی کار وکړي پېنځندول حمله وکړه او قبضه یې کړ، خو زمونږ په

شوره يې عمل وکړه او د جندول خانان يې په ځاي کړل. د
 هغه د حملې يو ښه اثر دا وشو چې جندولوت يې دا وښودله
 چې که چري هغوي اړه گرې جوړوي نو پخپله هم روغ نه
 شي پاتې کېدې. د کومو قبيلو سره چې موښ په تماس کې
 راغلي وو، د هغوي سره د تعلق په لړ کې يو لړې مشکل دا
 فيصله کول وو چې د چترال په لاره د امن د ساتلو په خاطر
 به تر کومه حده مداخلت کول ضروري وي، چې امن هم
 وساتل شي او د قبيلو د کړنو معاملو پخپله د عدم مداخلت
 پاليسي موهم متاثره نه شي. زمونږ هڅه دا وه، چې دخلکو
 توجه د ځانه واړوو، او د هغوي ذهنونه په کرکړونده، کوښښ
 کنستلو او د حمکې په اوي (آبي کولو) کې بوخت وساتو، افسر
 په کوز سوات او سمرانېزې کې په ازاد مټ گرځېدل، او خلکو
 ورته درناوې وړ کاوه. په چکدره کې يوې سول د سپنې
 کار شروع کړ او د پره کاميابي يې حاصله کړله، مقامی خلک ورته
 د پره په مينه راټل. په مټ کې د چترال د چرفد فوجيانو د
 بدلې د پاره د دير په لاره انتظام وشو چې له هر نظره کاميابه
 و، کوم فوجيان چې چترال ته تلل هغوي د مټ په اووم تاريخ
 د چکدرې نه روان شول. او کوم چې راټل هغوي په يو دېرشم
 تاريخ راوړسېدل. د ځينې وړانکارو د پاره دا د پره ښه موقع
 وه، چې زمونږ نه د کرکې د اظهار د پاره قدمونه پورته کړي
 خو چې تر کوم د حملې په نيت راوړاندې شول، د قبيلو د هغه پکټونو

له خوا په شاه وټبولې شول، کوم چې د کيښور او د سرک د حفاظت د پاره مقرر شوی وو. دخان دراج لاندې د دیر قبیلو او تر یو حده پورې جندولیانو هم د سرک په ساتنه او د سازو سامان رارسولو په لړکني زمونږ سره پوره مرستو کړې. د حینې کسانو له خوا په 'انفرادی ډول د لوټ او لیکر کې د اظهار په توګه د حملې هڅه زمونږ په نظر کني وه، خو د دې نه علاوه یو لویه خطره دا وه چې چرته د اسار د طرفه ګڼ وسله وال کسان د مذهبي تعصب یا د افغاني افسرانو په لمسون اویاد خان د بدنامۍ د پاره حمله ونه کړي. خو د هغه انتظام په برکت کوم چې قبیلو د سرک د ساتنې د پاره کړې و داسې هیڅ څه ناوره پېښه ونشوله.

د نلوی او برسوات د قبیلو او اتمانخېلو سره زمونږ تعلق په دوامدار ډول د تسلی وړ (قناعت بخش) پاتې شو، مونږ چې کله په رومي ځل سوات ته داخل شو نو میان ګلانونه دې غرض زمونږ سره د خبرواترو کونښن وکړ، چې مونږ ئې د برسوات د مشرانو په حیث په نظر کني ونیسو، خو دې رابطې ئې هغه نتیجې ونه کړې کومې چې دوی غوښتلې، هغوی په سوات کې د مانګی ملا د پراخه اثر په وجه د هغه سره قصد (هسد) لرلو. نو ځکه ئې یو ځل بیا هم زمونږ سره د تعلق پیدا کولو هڅه وکړله، خو نتیجه ئې بیا هم هغه زړه وه. سره د دې چې د دیر خان د چترال ریلیف په معامله کې

زمونږ د پاره د پردکار سره ثابت شوی و، خو بیا هم د
تېروڅر میاشتو واقعاتو د ا حقیقت په ډاگه کي، چې دهغه د
ذاتی کردار دکمزوړی له کبله به هغه تل زموږ د پاره د تشویش
سرچینه وي .

د بانډی سردار خان څوک چې د عراخان ملگری و، او هغه
پي برول ته راوستی و، د دیر دخان په ډېرته راتلو و تېنډه
خو لږه موده پس پي دخان سره روغه وکړله، او خپل څو پي
ته پي دخان لور کوژده کړله. خان د پنبتونو له هېڅ خیال -
ونه ساته، او د دې رشتې نه پي انکار وکړ، او د خپلې لور
واده پي د میان رحیم شاه سره وکړ، څوک چې د کا کا صاحب -
مخوړین اولاد و، او د نوښار خواته په ټکا کا زیارت کښې اوسېده
سردار خان په دې مجبوره کړی شو، چې د جون په میاشت کښې
بانډی پرېږدي سره له دې چې د پولیتیکل افسر د همدی د
اخصتو د پاره هغه ډېری هلې ځلې وکړې خو لا تر اوسه پورې
جلا وطن دے او د کوز سوات په جولاکرام نومی کلی کښې
اوسېږي .

عراخان د ج د پاره درخواست وکړ، او د پیرنگي په
علاقه کښې په حفاظت سره د تېرېدو اجازت پي وغوښتلو، حکومت
دهغه د درخواست ومنلو، او زموږ پخوا په بدخواه په هند
واوړېد، او خپل خواهش پي پوره کړ، هغه دهغه انتظام
ستائینه هم وکړله، کوم چې پیرنگي افسرانو د هند د حاجیانو د پاره

د سمندري سفر په لړ کښې کړې و
د ناوګي خان په دې نيت يو سلسله لاس وهنې شروع کړې
چې د پښت لوبابو کړې په سيمه حمله وکړي ، اخر خبره هغه وخت د
کمر سر له راغله کله چې هغه د کال په اخره کښې په بابوکره حمله
وکړله او د ډاګه په څرکليزې قبضه وکړله ، د هغه د عوه داوه
چې د پښت خان (په دغه وخت کښې صبيح الله خان و) زما
مرئې (Vassal) دے او د هغه (ناوګي خان) د دې ټبري
مطلب صرف دا دے چې هغه (پښت خان) زما مشري ومني ، په امل
کښې د هغه مقصد دا و ، چې خپله قوت زيات کړي ، او د حکومت
نه هم هغه مقام واخلې کوم چې ئې د دير خان ته ورکړې دے . د
ډاګه مسئله د راروان کال تر نيمايي پورې همدغسې پاتې شوه ، او
بالاخره داسيمه خپل اهلي مالکانو ته حواله شوه ترڅو چې د پښت
د خان د تسليمې تعلق دے ، نو هغه هم ورته پښه ټينګه کړله
او د ناوګي د خان طمعه وښلېدله ، د بابوکرې محفله د هغه —
خواهش په ماموندو ، سالارزو او شموزو اتما تخيلو کښې د
هغه د بد نامي سبب وګرځېد ، لوهغويې دا اعلان وکړ چې که چرې
هغه په پښت دوباره تېرے وکړ نو مونږ به دخار پخواني خان
د لارم خان چې په پېښور کښې د حکومت په وظيفه اوسېدو
بېرته راوړو .

په ستمبر کښې د سوات په سيند کښې روميې وړوکه
ماکړيا جاله پرېښودلې شوه ، په دسمبر کښې د ناوګي لخوا په

په پښت حمله وشوه د پنجاب لغتښته گورنر سره ييز فېټز پټرک
د مالاکند دور وکړله ، او په چکدره کښې ئې د دير د خان سر
خبرې اترې وکړلې ، خان هغه ته په چکدره کښې د يوې د سپرۍ
يا وړوکی روغتون د جوړولو د پاره د پنځه زره روپو پېښکش
وکړ ، داغوښتنه په خوشحالي ومنلې شوه ، عمارت جوړ شو او ضرعي
دوايانې او الې پکښې واچول شوې خودې کټورې ادارې د
دېر وخت د پاره کار ونه کړې شو ، ځکه چې شپږ مياشتې
پس د سلطان په پاڅون کښې د پوره لوتلو نه وروسته دا
عمارت وسپړل شو .

په دې کال کښې يرخه نا ارامونکې افواځگانې هم خوړې
شوې او د مذهبي طبقو خرابه پرل پېښې د ډول د مذهبي جنون
راپارولو وچې هم وشوې ، هره هفتله به د اړپورتونه راتلل ، چې
عمارخان بهرته جندول ته رايوان دے د کابل نه راتلے دے ، د يو
دومره وسله ئې راغونډه کړېده او د کابل امير به 'لاکونو' (Lakono)،
روپه امداد وکړه دے ، يو ناوړه واقعه په مهمندوکښې
داسې وشوه ، چې دهغه ملکونو کورونه د مليانو له خوا وسوزول
شل چاپې په شبقدر کښې د لغتښته گورنر په دربار کښې شرکت
کړه و ، په دې دربار کښې په سرکاري ډول دا اعلان شو و
چې د مهمندو حېتي نسبونه به په راتلونکي وخت کښې د امير په
ځای زمونږ د حکم لاندې وي .

د جنوري په ټوله مياشت کښې راپورونه راټل چې هډې
ملا لکيا د ګوښې کړې چې مهمند، ماموند، د نلوه ګې قبيلې
لواتا مخېل راولپړوي، د ناوګه خان د خپل پوزيشن د مضبوطولو د
پاره يوازې نېټ د اوکې، چې د قبيلويو پورې جرګه ئې د دې تجربيزه
راولپړله، چې که چېرې حکومت دوه تنخواه دار خانان داسې وساتي
چې د يوزو د بل برابر وي، نو د ا به د سرکار د پاره به پرې بڼه
وي، حکم چې د يو خدمات به د بل د ټاکو کولی د پاره استعمالول
شي. د دې مطلب دا و، چې د ناوګه خان له دې د دير دخان
مسولي حيثيت ورکړل شي، د دې نه وړاندې د دير خان دا تجربيز
وړاندې کړې و، چې هغه ته دې د ناوګه او پست ترمنځ د شخړې
د هوارولو ذمه داري ورکړې شي، د هغه خيال دا و چې به
دې طريقه به هغه قبيلو ته دا وښي چې د سرکار په نظر کښې
د هغه رتبه د دې نورو دوو نه زياته لوړه ده، خو سرکار
دا دواړه وړاندیزونه رد کړل.

په 'فروزي کښې د دير خان ميدان باندې خپل وروړ
شېر محمد خان چې په 'ليوي (Levies) کښې صوبېدار مېجرو
ته حواله کړله.

په 'مارچ کښې بيا بيا راپورونه راغلل چې هډې ملا
د افغان سپه سالار غلام حيدرخان (چې دا وخت په 'اسمار
کښې و) په مرسته قبيلې وړانګار يو ته لمسوي، د دې نه

علاوه نور هم حالات پېچلي په دې وو، چې د يوې ځوانه د عمر ځان د راتلو افراگاني خوري وې، او له بلې ځوانه د سرحد و فرکېشن (کمپيون) د هغه ځای نه بيا کار شروع کونکې و، د چرته نه چې په ۱۹۵۸م کښې مختل شوي و، او د افغانو انسرانو له خوا دا خبرونه د هر په زور شور کښې خورېدل، چې مهمند به د پولې نه افغانستان ځوانه پاتې کېږي، په دې وخت کښې يواځې د باجوې په قبيلو کښې کوي نه وهل کېدلې، بلکې د دير خان له هم دکابل نه خط راغلي و، او دا غوښتنه ترې شوې وه، چې که چرې غوي پاڅون وشي نو د یر رښتني مسلمان په حيث به هغه د چا طرف کوي

چترال تردې وخته پورې د انتظامي چارو په حواله په ملکات کښې د پيرنگي ايجنټ د حکم لاندې و، خو په دې مياشت کښې د یر او سوات پوليتيکل ايجنټ (پوليتيکل) ته حواله شو .
په اپريل کښې افغان خالصه دار چا چې مته بيا نېولې وه ، د پيرنگي د حکومت په وينا بېرته لاړه .

په هغه کښې د چترال د چورني کلپزه بدلي بې له خه نلورې پېښې سرته ورسېدل . تلونکي فوجونه په دويم تاريخ د چکدري نه روان شو او راتلونکي په ۲۵ تاريخ راورسېدل ، انتظام وړته هم هغسې شو و، لکه څنگه چې تېر کال و، تردې وخته پورې د چترال او د یر تر منځ د پولې شخړه راروانه وه ، دا موجوده کرښه هم په دغه موقع وټاکلې شوه . د دير خان په دې خوشحاله نه و، ځکه چې په دغه اړخ

دهغه د پښې غړولو منصوره هم د دې وخت نه د تل د پاره نیکه
نیمه خوا پلټي شوه .

په جون کې د میان کلانز او د دیر د خان تر منځ بدخواهی
دېره تېزه شوله او دا خبره یقیني شوه ، چې په برسوات کې به
میان کلان د خان خلاف او په ضمني ډول زمونږ خلاف هم
قبیلې راپاڅي ، داد دېر وخت نه د خان ارمان و ، چې دا قبیلې
د خپل اثر لاندې راولي ، تر دې وخته پورې مونږ د خان د
دې فکر مرسته نه کوله ، ځکه چې مونږ ته ترې څه فائده نه وه
او دا امکان پکې و ، چې په لاغې مو واړوي ، یعنې که چرې دا
قبیلې داسې فکر وکړي ، چې پیرنگه غواړي ، چې خان مونږ ته په
سر کېښوي نو هرو مرو به مزاحمت کوي ، خو بیا هم دا موجوده
حالات داسې وو ، چې د قبیلو له خوا په هغه صورت کې د ګډېر
امکان موجود و ، چې خان د هغوی په علاقه کې پروتې خپل
اثر نه وې پیداکړې ، چونکې په دې وخت کې په برسوات کې
دهغه ډله کافي مضبوطه وه ، نو ځکه دا ښه موقع وه ، چې هغه
ته د ښې غاړې په قبیلو د لاس کتنو اجازت ورکړې شي .

تر اوسه پورې دا ټانځپل او د باجوې د قبیلو سره زمونږ
تعلق د تلې وې ، خو په هغې کې دېر په پراخه ډول
د نا ارامۍ احساس هم موجود و ، دا خبره هرچاته معلومه وه
چې د کابل له خوا زمونږ خلاف سازش روان دے ، او دا چې د
هغې ملا او په دیر کې پلم بابا څوک چې زمونږ منلی شوی

دشمنان وو، لگيا دی پروېکنډې خوروی او د قبیلو-
ذهنونو زموښځ خلاف ډکوی، او په هره طریقه چې وی
زموښځ په لاره کېښي خندان اچوی.

د جولای په پیل کې د برسات پوره جرکه راغله
په دې کې د قحط وړ خبره دا وه، چې دا خلک په کوز
سرات زموښځ د قبضې نه وروسته په اول خل زموښځ
سره د لیدلو د پاره راغلی وو، د هغوی د خبرو انداز
دېر دوستانه و، او هغوی تر لور دا خواش ظاهري
چې هغوی په خپله سیمه داسې امن غواړي، لکه څنګه چې
په هغه علاقو کې د کومې چې زموښځ سره په زیاته
اندازه نېغ په نېغه تماس لري. دا ثابت شوه چې د
میان ګلانو قوت محض ټکی (کپله) وه. د دیر خان د سینه
د بڼې غاړې په قبیلو خپل ځان منلې و، او هغوی په ظاهره
د هغه د دې لور نه مطمئن وو، چې هغه به د عا د اوق
د غونډولو د پاره خپل محاصل نه رالېږي، او د اګار
به د هغوی خپلو مشرانو ته حواله کوي. په دې وخت کې
د دیر خان ته د نواب خطاب وکړه شو، او هغه په دې
خپو بې کچه خوشحاله شو.

دا و د جولای په پیل کې ظاهري صورت حال،
کله نه چې د دې علاقې سره زموښځ تړون شروع شوه و.
نویزیم وار به چرته داسې شوی وی، چې خلک دې د دې

موجوده وخت نه زيات مطمئن وي او د امن او خاموشۍ
 اوسېدې زيات روښانه وي، هغه واقعات چې په دې وخت-
 كې وشول، د هغه مذهبي اشتعال څرگندونه كوي، كوم
 چې په ناڅاپي ډول په علاقه كېنې د وحشي مذهبي جنونيت
 اور لگولې شي.

هغه نارامي چې په دغه علاقه كېنې څه موده وړاندې
 موجوده وه، په ظاهره په عاضي ډول د منځه تللي وه، ددې
 نارامي پخپله چې مونږ پته ولگوله، نو معلومه شوه، چې ددې
 اصل وجه مذهبي مشران لكه هدي ملا، ميان گلان او داسې
 نور وو، د دوي منصوبه دا وه، چې ددې كال د چترال ريليف
 په موقع د پولې د هغه غاړې قبيلې په يو وخت په شريكه را
 پاڅوي. دا چې تركومه حده پكېنې د كابل له خوا ملسه شوې وه
 شايد چې هم معلومه نه شي، البته دا خبره يقيني ده چې
 د افغان سپه سالار او نور و افغان افسران مرسته ورته حاصله
 وه. د امير له خوا چاپ شوي كتاب «ترغيب الجهاد» به دوي
 خلكو ته د ثبوت په ډول بنودلو، چې امير د جهاد خواهلش لري
 او څوك چې هم د جهاد د پاره راپاڅي هغه به يې ټينگه مرسته
 كوي.

دهدې ملا او نور مشرانو په منځ كېنې دا پرېكړه
 په وخت ونه شوه، چې جهاد به پوميې د كوم ځاي نه اوبې
 څه طريقه شروع كوي فوځكه ترې د چترال ريليف موقع واورېده

او دوی خپل فعالیتونه (سرکرمه) دیوې مناسبې موقعې د
تلاش په طمع وځنډول .

داؤ د ۱۹۹۸ لږیز د جولای په پیل کې د دې علاقې
صورت حال ، په دې رپورټ کې د راروانو څو میاشتو د
واقعاتو پوره تفصیل نه ذکر کوو ، ځکه چې د دې خاص
وخت پخپله لیکلې شوی کتابونو او رپورټونو کې د دې
واقعاتو بشپړ معلومات خوندي شوي دي او دلته که د
خاص نقطو ذکر وکړو نو پوره به وي .

په اتلسم جولای مالاکنډ ته دا راپورټونه (راپورټ)
راغلل ، چې یو نا اشنا فقیر چې اوس اوس په لنډاکي کښې
دېر شوی دے ، دخلکو توجه ورو ورو ځان خواته را-
گرځوي . هغه دعوی کوي چې د هغه د ملاتړ د پاره د بلې
دنیا نه داسې یو فوج راغلی دے چې په نظر نه راځي ، د دې
نه علاوه د احم وایي چې که چېرې هغه وغواړي نو ځان
غیر مرئي (په نظر نه راتلونکي) گرځولې شي ، او بلا خلك
په یو څو دانو وریځو مړولې شي ، هغه د کافرو خلاف
د جهاد تبلیغ کوي او دا وعده ویکوي چې د دښمن گولي به
په تاسو نه لگي او په اوږدو کې به لوېږي ، هغه وایي چې
زه چا رالېږلې يم ، خو دا نه وایي چې هغه څوک دے د
دې سره سره د احم وایي چې څلور نور کسان د هغه د ملګرتیا
دپاره راروان دي . د تحقیق نه پته ولگېدله ، چې د دې فقیر

نوم سعد الله دے اود بونېر اوسېدونکې دے، په هند کې په
اجمير او په نورو ځايونو کې د يو اوښ د وخت د تېرولو نه پس -
بونېر نه بېرته راغله و، هلته يې د جهاد د پاره د خلکو د راپاڅولو
هڅه کړې وه خو کامياب شوې نه و.

د جولاي د پنځه ويشتم تاريخ پورې د علاقې مشرانو ته
لېونې ښکارېده، چا به ورته ملاصقان وييل او چا سر ترور فقير.
د تايي د ځانغېلو نه چې په دې حقله معلومات وشو، نو هغوي
په پنځه ويشتمه نېټه مېچر ديني ته ووي، چې دده کارونو ته
دوسه اهميت ورکول نه دي پکار، مياں گلانو هم ووي، چې
ځان ورباندې ناغمانه کړي، مونږ به پسې توکي ولېږو،
او اوچت به يې کړو.

په دغه وخت مېچر ديني اسلټنټ پوليتيکل ايجنټ لفټننټ
منچن چېکدرې ته په دې غرض ولېږه چې د واقعاتو جاج واخلي.
اود علاقې صورتحال رپورټ کړي، هغه د مالاکنده د کمانډر -
کرنل ميکلي جان (Meikle John) سره دافيصله هم وکړه
چې سبا سحر وختي به يوشمېر فوځيان اماندرې ته ولېږي، د
دې فيصلي سره سم حکم وشو چې فوځيان ځان تيار کړي، او
د شپې درې بجې د مالاکنده نه روان شي، تر دې وخته پورې
دهېچا په ذهن کې دا خيال نه و، چې کېنې واقعي په مالاکنده
همله کېدونکې ده.

په شپږ ويشتم تاريخ سر ترور فقير د لنډاکي نه مخ په ښکته

راوان شو دهغه سره فقط يو خو هلکان وو، چې د هغوی د
 جملې نه د پر په حقه هغه ونيول چې داد د هلی حکمران د دې دوی
 هغه د خان نه مخکې کړل، خلک د هغه زهورتیا ته حیران شول.
 او د خپلو همې د هنونو له کبله د هغه د روحاني طاقت نه ورنږدېدل
 نو ځکه چې څومره په وړاندې تلو، خلک ورسره ملګري کېدل،
 البته او نور وکلیو هم د غسې وکړل، دوی ورو ورو مخ په
 وړاندې تلل، شمېر یې زیاتېدلو، او ما بنام مالاکنډ ته ورسېدل.
 د لویې یو جمعه دار د شپې په ټولې بجې په تړلې راغله
 او مېجر دیني ته یې دا خبر ورکړه، چې د قبیلو خلک مالاکنډ
 ته را رسېدونکي دي، بیکل وغږېدو، او فورحیان په مشکله
 خپلو ټوپکو ته رسېدلي وو، چې حمله شروع شوه، د دې حملې
 د تاریخ نه دا پته لګي چې په دې موقع کرنل مکری (Mcrae)
 اود ۲۵، پنځه ویلیم سکھ رجمنټ مېجر ټیلر د پراهم رول
 اداء کړه، او هغه داسې چې صرف د یو څو کسانو په زور یې
 د بدست رود د لارې مالاکنډ کوتل ته د حمله کونکو
 مخه نیولې وه. او په مالاکنډ یې د هغوی د قبضې همې
 شنلې کړې وې، په دې وېج چې په مالاکنډ کوم جنرال
 شروع شوی و، هغه تر پوښې اګست پورې جاري و، په
 شپږم ویلیم تاریخ په چکدره هم حمله شوې وه او تر دویم
 اګست یعنی د حمله کونکو د ماتې خورلو تر نېټې پورې سخت
 جنګ روان و.

په اووېشتم تاريخ کالډ ز راوړسېدل ه اوهم په دې وړج
 د اضروړي شوه چې د شمالي مالاکنډ د کيمپ نه لاس واخلو، ځکه
 چې مونږ سره دومره فوج نه وو، چې کوتل او د شمالي مالاکنډ
 پوزيشن دواړه موساتلي وې. تر اته اووېشتم تاريخ پورې په هند
 کښې د فوجونو د حرکت حکم شوه و، او ځينې خړبه دغه وخت،
 کښې هم په لاري وو، په لومړۍ شپه د دېنما فوشېر په
 مشکه د زرو نه زيات و، خو دېر په تېزۍ سره پکښې زياتواله
 راغې او په مالاکنډ کښې د دولس زرو نه واوړېدل، په داسې
 حال کښې چې دېر طرفه اته زره کسانو په چکدره يرغل وکړ،
 په ۲۹ نهمه وېشتم تاريخ ميان گلان دېر سواتو د لښکر سره اوهم
 د اتمانځېلو يو لښکر منظرته راغې. رښتيا خبره داده چې فقير
 خان يو نرسه ثابت کړ او په يولاس سخت زخمي شو، يو ملگرو
 يې په خوا کښې مړ شو، د چا په حقله چې وئلي شو چې د هند
 ملاده، په دېرېشتم تاريخ پنځه دېرېشتم سيکه او اته دېرېشتم
 دوگره جهنونه راوړسېدل، هم په دې وړج د مالاکنډ
 او درگه ترمنځ د تېلېفون تار پرې کړل شو، او دېرېشتم خوک
 وسوځولې شوې، په يودېرېشتم تاريخ مونږ ته نور فوجونه هم
 راوړسېدل او د دېنمن طرفته هم دېرېر والو اضافه وشوه.
 په رومي اگست يوه قوي رساله راوسته شوه، خو دېنمن
 ته د يوڅه نقصان رسولونه وروسته په دې مجبوره شوه،
 چې بېرته لاره شي. تر دې وخته پورې د بيا بيا يو رنگه ناکاميا به

هڅولو کبله د قبیلو وګړي ورو ورو زړه ماتې کېدل ، په دویم
اکتوبرم فوجیان بهر راووتل او په اماندره کېنې ئې د بنمن
نه ماتې وکړل ، همدارنگه د چکدري چوڅي ، کومه چې د ډېر زیات
فشار لاندې وه ، ارامه کړې شوه ، د بېخېلې ټول کلی ته ئې اور
وړنه کړ ، چې په دریم تاریخ د معلوماتو (سروې) د پاره کسان
ووتل ، نوښته ولگېدله چې د چکدري غونډه په پوره ډول خوره
شوې وه ، او په کوز سوات کېنې هم څه د اهمیت وړ غونډه
نه وه پاتې . د دې اړي کړي د اوښي (هفتي) په دوران کېنې
په چکدره او سرای کېنې لېوې د یوڅو نه بغیر نورې ټولې څرګې
پرېښې وې ، او ځنې پکښې د بنمن سره ملګري شوي وو خو
د دې نه اخوا په دیر لائن باندې لېوې منزلزل شوي و ، خو
څوکې ئې نه وې پرېښې ، او د رباط عبدالله خان په دې
خطرناکه موقعه دا اهم رول وکړ ، چې د لېوې نه ئې هغه کار
واخست کوم چې د هغوی ذمه داری جوړېدله .

اوس داسې خبرونه راتلل شروع شول ، چې د دې غیر
متوقع او بې جوازو پاڅون په اسبابو ئې رڼا اچوله ، یوه اطلاع دا
راغله ، چې د اسمان نه سپه سالار د جولای په شلمه نېټه فقیر
ته د جهاد شروع کولو د پاره خط لیکل و ، او د ګډې وعده ئې
ورسره کړې وه ، فقیر د دیر فواید ته لیک استول و ، چې هغه
د دې په نتیجه کېنې په دوه زره کېنې شوه و . او د افیصله ئې نه شوه
کول چې د چا په طرف شي . نېک مرغي (خوش قسمتي) دا وه چې

د هغه د پاره او د چترال سره زمونږ درابطې د لاین د پاره -
داسې حالات جوړ شو چې هغه زمونږ سره ملګرې شو، خو
بیا هم ملګرتیا یې د زړه د اخلاصه نه وه، معلومات د پېر په
قلاره او توتیه توتیه راټولېدل، خود حقیقت یې ثابت
کړ، چې دا پاڅون په کله هم د ول یوه مذهبی معامله وه، چې
منصوبه یې د کابل او هند له خوا د وړاندې نه جوړه شوې وه.
مقصد یې دا و چې په پوله پرتې قبیلې زمونږ خلاف را پاڅوي
لمسونکو د پېښور په سرحد، بونېر، باجوړ، سوات او د
اړیدو او مهمندو په علاقه کې د خلکو د جذباتو دریاوړولو
د پلوه د پېر زیار ویتله و. فقیر چې تر اوسه لېوښت بلل کېده
د پېر هوښیار سره و. او د خپل کار په پیل کې ورته ښه
پوره چنده ورکړې شوې وه. دا خبره هم په د اګه شوه چې د
پاڅون منصوبه داسې وه چې په ټول سرحد (پوله) به یوځای
شروع کېږي، خو فقیر تندې وکړله.

دې لاندې قبیلو د ملاکنډ او چکدرې په حمله کې برخه
اخیستې وه، سم او بر راینزی، سلارزی، اشورزی، بونېر
ټول برسوات، ادینزی، د تالاش اوسېدونکي، دوسه خېل، د
باجوړ بیلا بېلې ښکېرې، د خال اخوندزادگان، اصیل او شموزي
اتما خېل او د پینده خېل ملېزو یوه وړه ډله. که چېرې د دې
نواب په وخت مدونه رارسېدلې وه، نو د باجوړ یو لوی
شمېر به یې په لاره کې منع کړې وه، د سمرانزی خلکو

په انفرادي ډول په دې پاڅون کې برخه اخستې وه ، خو د قبيلې
په حيثيت يې رويه بده نه وه ، او ملکانو خپل خلک په درگه کې
د حملې کولو نه منع کړي وو ، او موږ يې د لوی مصيبت نه بچ
کړي وو ، مردان ته د ټلېگراف تلر بيا بيا پرېکړه شوه و ،
البته دا کار دې ونډه وړانکاروله خوا کېدو .

ددې اندازې د پاره چې زموږ د سرحد دننه او بهر
څوړه خلک ددې پاڅون د پاره تيار کړي شوي وو ، بايد
ذکر شي چې د مالاکنده په حمله کې زموږ د پېښور د ضلعي
نه کم نه کم دوه زره کسانو برخه اخستې وه .

په اتم تاريخ په شېبدر د مهمندو د حملې خبر راغی
او ددې قسمه بلې واقعي د مخنيوي د پاره دا ضروري شوه ،
چې بړه سوات ته فوج ولېږدې شي . په ديارلسم تاريخ نواب
د سيند د بنې غاړې د قبيلو د جرگې سره چکدرې ته حاضر شو
په هغوی باندې په دې معامله کې د برخې اخستلو په تور کې
مثل زړه روپه جرمانه ولگېدله . او نواب ته حکم وشو چې پنځه
دا جرمانه راټوله کړي . هغه ته وويلې شو . چې هغه به په بنې غاړه
په داسې ډول مخ په بړه شي ، چې په چپه غاړه د تلونکو فوجيانو
سره لږ يا ډېر په متوازي حالت کې وي ، او ځينې خاص ځايونه
يې د ورېډود پاره هم ورته په گوته کړل ، په جرگه يې دا درکړه
وکړه ، چې ترڅو پورې چې د چپې غاړې فوج بېرته تاڼې ته رسي
بايد تاسو جرمانه نواب ته رسولې وي ، او که چېرې داسې مو ونکړل

فزيښي غاړې ته به د سزا وركولو د پاره په هغوي بېخي مخ په
بره فوج استولې شي .

په 'شپاړلسم' تاريخ زمونږ يو بريكيډ فوج تافې ته ورسېد
په اوولسم تاريخ چې ئې د دغه ځاي نه حركت كولو، نوپته وليكله
چې د بنمن د لنډاكي لارنيولې ده ، په دې لښكر كښې د ميان گلانو
په مشري كښې اباخېل او بابوزي د سلارزو او چغزو ، بونېروالو
سره يوځاي راوتلي وو ، په دې مزاحمت باندې په امانه
د قابو موندلو نه وروسته فوجونه كوچې ته لاړل ، په سياله غاړيكي
ته او په بل سياله يعني نورلسم تاريخ ته مينگورې ته ورسېده
دلته ئې د ټوپكو او پيسو په شكل كښې د جرمانې راټولولو د پاره
څلور وچې توقف (Halt) وكړ ، او د مينگورې ، چارباغ او -
كلې باغ په صورت حال د ځان پر هولو د پاره ئې سروې وكړه
په څلورلسم تاريخ فوج بېرته بريكوټ ته راغے او په پنځه ولسم
تاريخ د كړاكي د درې كچه چې بونېر ته ځي د حاج اخستلو د پاره
سړي ولېږل شو ، په شپږلسم تاريخ فوج تافې ته راغے او
د بڼي غاړې په قبيلو لگولې شوې جرمانه ئې د نواب نه حصول كړله
دا حركت چې د كوم مقصد د پاره شوي ؤ ، هغه د هر په كاميابي
سره حاصل شو ، او دا حقيقت په ډاگه شو ، چې په ځلكو كښې
د ميان گلانو هېڅ اثر نشته ، او كږ شته هم نو د بڼر لښ
دے .

په دېرشم اگست يو ټولگي فوج اوج ته په دې غرض

ولېرې شو، چې ادينزو ته سزا ورکړې، هغوی ته حکم ورکړه
 شو چې د وسلې نه علاوه پنځه زره روپۍ جرمانه ادا کړي، هم
 په دې وړخ د فوج يوبل ټولگه اتمانخېلو ته د سزا ورکول پرې
 نيت د کور سوات د جگړام په لور واستول شو، ولې په
 باجوړ کې د گډېر د امکان له کبله په دريم ستمبر بېرته را
 وغوښتل شو، د ناوگي خلن تردې وخته پورې د هر قسه خت
 ته ډېر په شوق کېنې و، خود باجوړ د قبيلو رويه شکمنه
 وه، نو ځکه په څلورم ستمبر هغه ته خط ولېرې شو، او دا
 وضاحت ورته وشو، چې د دې د پاره چې مهمندو ته په پوره ډول
 سزا ورکړه شي، زمونږ د پاره دا ضروري ده، چې فوجونه په
 باجوړ او ناوگه ولېږو. په عين وخت کې د احتياطي عمل په
 ډول د پنجکوپړې د پل د نيولو په نيت سدو ته فوج واستول
 شو، په پنځم ستمبر خبر راغی، چې د ناوگي د خان په مشرۍ
 کېنې به د باجوړ ټولې قبيلې د مهمندو علاقې ته زمونږ د فوجونو
 د تېرېدلو مخالفت کوي.

په شپږم تاريخ شمزۍ اتمانخېلو خبر ولېرې، چې
 هغوی د حکومت شرطونو منلو ته تيار دي، او هغه جرم چې
 ورباندې لگوي هغه هم مني. په اووم تاريخ فوجونه سر له ته
 په اتم تاريخ د پنجکوپړې اخواکوټکي ته او په نهم تاريخ گوسم ته
 لاړل، دوې چې تر دغه ځايه ورسېدل، نو د ناوگي د خان
 زمونږ سره د زور ازمائيلو جذبه سره شوه، او هغه سره دخپل

مشرخوئې، ورور او د جبار او خارد تر كلاهرو خانانو راغې، او خپل خدمات يې پېش كړل، خبره داسې جوړه شوه، چې فوځونه كله د جارجنه تېرېږي، نو ولايت خان به دا خيال ساتي چې چرته خوك وړته تكليف وړنكړي، سردار خان به د خمار په علاقه او صفدر خان به د مهمندو تر پولې پورې دا ذمه واري سرته پورې د گوسم نه د تور او باړوې چوڼيو ته كسان لامل، او مير حسن خان او مير افضل خان يې بنديان كړل. د منده عبد المجيد خان په دې مجبور شو چې د خپلو نهو كوڼخ توب كونو نه لاس وويني.

په يولسم تاريخ فوځونه شكرې ته روان شول، اوسبا ته د مخې برېكيدو څارنه ورسېد او په ديارلسم تاريخ وړپې دويم برېكيد راغې. په 'خوارلسم' تاريخ دويم برېكيد په مرغې كښې پړاو وکړ (مرغې د ماموندو د سيمې په 'خله' كښې پر كلس دى) په دغه شپه ماموندو په هغوى حمله وكړه. په پنځه لسم تاريخ دې قبيلې ته د سزا وركولو په هڅه كښې د افات كلې بد مرغه واقعې وشوې، چې د دې په نتيجه كښې د ضروري شوه، چې د دې قبيلې خلاف نور هم سخت قدمونه پورته كېدلى شي، دا يو داسې زار چلود دى كارو، چې تسلي ورباندې نه كېدله، لوهغه -- داسې چې هغوى ته د سزا وركولو د پاره زمونږ سره ايکې يوه لاره وه او هغه دا چې سحر وختي فوځونه ورشى او يو يا څو كلې وسپړي يعنې بايد هر ماښام كيمپ ته په داسې حال كښې راستانه

شی چې د بنمن ورپې وی، دامونډ و شپږ ویشت کلی و سپړلې -
شول، او د دانراوڅارو د گیاه په شکل کښې نقصان په دې سپړه
و، د دې قبیلې سره د معاملي هوارولو په لټ کښې د خنډ وجه دا وه
چې د افغانستان سرحد ورته نژدې و او د بنمن ته د دغه اړخ نه
د وسلې او سړو په شکل کښې په مسلسل ډول ګڼ راتلو.

په دې وخت کښې سره د دې چې د فوج د پاره په سوات کې
خه خاص کار نه و، داځای د دلچسپۍ وړ و. په شپږ ویشت^{۲۶}
تاریخ دوه کشران میان ګلان راغلل، او همدارنګه د بر سوات جرګه
هم حاضر شوه، د جرمانې راغونډ و لوکار هم په صحیح ډول
روان و. فراب لویه سردردی جرړه کړې وه، ځکه چې یو خو
هغه په فطري توګه د مسلسل هلوځلو جوګه نه و، او بل دا
چې کوم کسان ترې چاپېره و و هغوی ډېرې ضررې مشورې
ورکولې.

تریولسم اکتوبر پورې د ډېرو مشکلاتو نه پس دامونډ
زمونږ شرطونه غاړه کېښودله او په دولسم تاریخ فوج جار
ته کوچ وکړ، په سباله د بابو کړې د سپې مټې شاه ته په دې
نیت زمونږ فوج روان شو، چې سلان و ته سزا ورکړي، ځکه
چې هغوی د وتلیدو د علاقې په څینګ کښې زمونږ خلاف برخه
اخیستې وه. د غلته فوځونو تر شلم تاریخ پورې توقف وکړو
او زمونږ شرطونه و منلې شو، فوځونه بیا په دې خیال
جارته واپس راغلل چې که ضروري وی نورې شمونږ

اتما خېل ورپورې ، د هغوئې جرګه راغله او دا خبره ئې وکړه چې د مالاکنډ د جګړې نه روسته هغوئې د سرکار خلاف د هيڅ قسمه قدم نه دے پورته کړے ، او د دې برعکس ئې د پنځوړې او قلمې تر منځ د رابطې د لاس په ساتنه کني لاس کړے دے ، د دوئې دا خبره رښتيا وه ، او په هغوئې چې د توپکو په شکل کني کومه جرمانه اېښودل شوې وه ، د هغې يوه برخه وېځېلې شوه . تر ۱۲، يرويشتم تاريخ پورې هغوئې پاتې جرمانه داخه کړله او فوجونه بېرته پنځوړې ته روان شول . مرکز او دويم بریګيډ په دروغيشم تاريخ سره ته راوړسېد ، او لمړی بریګيډ د سيند په پل باندې قوف وکړ (ايسار شو) .

د مياشتې په اخره کني دوه مشران ميان گلان د بېر-سوات د شپږسو ملکاتو سره چکدرې ته راغلل ، او په شپږ ډول تسليم شول ، او د حکومت د خدمت د پاره ئې خپل خدمات پېش کړل ، او د خپلې وفادارۍ د پخلۍ د پاره ئې دا پېشکښ هم وکړ ، چې هغوئې به بونېروال دې ته مجبور کړي ، چې زمونږ شرطونو ته غاړه کېښودۍ ، او په دې ډول به حکومت د مهم د خرچ او ستونځو نه بچ کړي . په نومبر کني ميان گلان د دې د پاره بونېر ته لاړل ، چې وگوري چې د حکومت شرطونو ته د بونېر خلکو د راضي کولو د پاره څومره څه کولې شي .

په دې وخت کېنې د جندول کورنۍ (داخلي) جگړه د توجه وړ وگرځېدلې ده. د باړوي خان سيد احمد خان او د منډه - عبدالمجيد خان په خپلو کېنې نېټې وو او عبدالمجيد خان پکېنې په گټه کېنې و، نواب د سيد احمد خان د مړينې د پاره خپل لښکر لېږل غوښتل، او د ناوگي خان د عبدالمجيد د کچې د پاره هم د غسې نيت کړی و، ولي زمونږ د افسرانو په وينا هغوی دواړو د خټ وخت د پاره د دې قسمه عمل ونه کړ. هغه فوج چې د اتماغېلو خلاف په ستمبر کېنې روان شوې و، خو هغه د پر ژر بېرته راغږېدنه شوه. يوځل بيا د سمرانېز په کلي عثماغېلو کړی کېنې راغونډ کړی شو، او هوقه خواته روان شو، ولي جگړه ونه شوه، ځکه چې اتماغېلو زمونږ شرطونه ومنل، چې په هغې کېنې د وسلې او پليو د جرماني نه علاوه دا هم شامله وه چې هغوی به په خپله علاقه کېنې زمونږ د سروې په لړ کېنې زمونږ سره مرسته کوي. دا فوج د دسمبر د ختمېدلو نه وړاندې بېرته راغی.

۱۸۹۸ء :-

جنوري د نواب د بېلا بېلو درخوا ستونزو سره شروع شوه په اصل کېنې هغه د جندول په معاملو کېنې خان ورکړه ول غوښتل او بهانه یې دا کوله چې مدعا یې چترال ته زمونږ د لارې صحیح ساتنه ده، په دې لړ کېنې رته زمونږ له خوا هيڅ ډاډ ور نه کړی شو. میان کلانز يوځل بيا ثابته کړله چې

دا قبیلې د هغوې هېڅ اثر نه قبلوی، لوبونې والو خرمونېز د
شرطونو پخپله داسې واضح او ټکار وکړ، چې بې د زور و بله لار پاتې
نه شولې، د بونېر فیلد فورس د سنگا وونه په شپږم تاریخ
د تنګې درې په لاره روان شو، او دولس ورځې پس په فولسم
تاریخ بېرته راوړسېد. دوې په بونېر والو خپله خبره ومنله، او هېڅ
خه د ذکر وې مزاحمت و نه و نه شو. او په دې ډول د بونېر
پرده اوچته شوه. دامېلې د مهم په نتیجه کې د دې قبیلې په خپله
داسې تشرېح شوه و- چې که چرې هم په دوې فوځونه و چې
نودوې دا توان لري، چې بېرته ټینګ مزاحمت وکړي، خو په دې لړ
کې موندل شوې دېر اهم حقیقت د نظره غورځوو، او هغه دا چې
د دغه مهم مزاحمت په حقیقت کې د سوات دیر او باجوې د قبیلو
د کک په برکت شوه و.

په دروېشم تاریخ د مالاکند فیلد فورس وندر ویشلوي شو
حکه چې د قبیلو په منع کې پر والې تالا ترغه شوی و. او د دې
خبرې ثبوت داده، چې هم د دې فورس دخبره و په وړخ په سړ
سوات کې د مختلفو ډلو ترمنځ سختې جګړې شروع شوې و، پر ټولګه
ګرځنده فوځ په سوات کې پرېښودل شو.

په فرورې کې خه خاص واقعو نه شوه، اگر چې په بونېر
کې په ازاد مې د جهاد تبلیغ کېدلو، او دا معلومه شوې وه، چې
دهند نه راغلي مشرک کسان د دې علاقې ته خې راځي.

د مارچ په میاشت کې میان ګلاندو دا خوا هېڅ ظاهر کې، چې

دهغوي د فواب سره داسې سمون جوړول غواړي لکه څنگه چې د
تېرنسل CRENEATION په وخت کېني موجود و، يعنې دا
چې په دیر او سولت کېني به ټول روحاني قدرت د دهغوي سره وي او
د نيوې به د فواب په لاس کېني وي، او شريك عائدات به په خپلو
کېني تقسيموي، د دوي د دې خيال مرسته ونه شوه.

داېرېل په مياشت د ناوگي خان په مټي کېني خان ټينگن
کړو، خو دېر زردسلارزو او شموزو سره په جگړه کېني
وښته، فواب يوځل بيا په جندول کېني د مداخلت خواهش ظاهر
کړ. چترال ريليف په مټي کېني وشو، د مټي په دیرم تاريخ شروع
شو او راللونکي فرخونه په پنځه ويشتم تاريخ پورته چکدرې ته
راوړسېدل. په سړک د هيڅ قسمه بده پېښه ونه شوه، سره د دې
چې فقيرته دايوه دېره په زړه پورې موقعه ښکارېدلې، او هغه ئې
کړې وه، چې دیر ته راشي او حمله وکړي. خو زری —
(Messengers) ئې د قبيلې وگړو بېرته مستانه کړي
وو. د عمرخان يو خپل (رشته دار) ميرغلخان هم د باجوړ د اړخ نه
موبز ته د نقصان رسولو هڅه کړې وه خو د قبيلوي انتظام لکبله
هغه هم هيڅ ونه کړه شول، يوشمې چې موبز ترې مطمئن نه
وو هغه دا و چې د قبيلې وگړو فواب نه خونبولو.

په جون کېني يوځل بيا د سيد احمد خان او عمرخان د خپلوانو
تر منځ جگړه وښته، او يوځل بيا فواب او د ناوگي خان د مداخلت
خواهش په دې نيت څرگند کړ، چې د مخالف فريق په نقصان خان

ته د کټې هڅه وکړې، خوبيا هم څه لوی بجران پيدانه شو.
 په جولای کښې يو ځل بيا د ناوگه دخان او سلازرو تر
 منځ ستره پيدا شوه، ولې په دې پوره کټه دخان ځای ته لاړله
 په پرله پسې ډول خبرونه راټل چې فقير ديول جهاد لپاره مټې
 راغښتې دي، خود سوات خلکو په خپله علاقه د تېرېدو اجازت
 ورکړ، يوه اهمه مسئله چې د نواب او د ناوگه دخان په ذهنونو
 ئې د څه وخت نه پښې سترې کړې وې دا وه چې په جندول به
 څوک اوڅنگه قبضه کوي د دوی لښکرې د څه وخت راسې
 تيارې ولاړې وې، د دوی خيال دا و چې کوم يوه به جندول
 قبضه وکړه، نو د بل فريق د پاره به مستقله خطره جوړه شې.
 په يوويشتم تلخ خبره سرله راغله، اود دوی د لښکرو ترمنځ
 سخته جگړه ونښتله، په دې جگړه کښې نواب يو څه په فائده
 کښې و، خو چې د حالاتو جاج ئې واخستو، نو پوره شو چې
 که چرې جنگ اوسېدې، ماتي ئې يقيني کېږي اوله همدې
 وېرې ئې د حکومت نه د کيک خواست وکړ، خو سرکار ورته
 انکارى شو. ناوگه هم زمونږ د مرستې غوښتنه وکړه، خو
 جواب ئې په نفې کښې ورکړ شو. دا د هر خطرناک وخت و، ځکه
 چې د نواب د پوزيشن په استفاده د فقير له خوا د سوات نه په ډير
 دحملي خطره وه، خبرې اتري روانې وې، که څه پوره ئې جوړېدلې،
 نو يو فريق هم دې ته جوړ نه و، چې فيصله په جنگ وکړي
 دواړو طريقو موښته د خپلې دعوي د مرستې درخواستونه کول

دواړو فریقو زموږ د روغې جوړې دهغونه استفاده وکړله او په ديارلسم اگست يې خپلې لښکرې خورې کړې، دسپتمبر ټول مياشت معامله هم دغسې کرکېچنه پاتې شوه، او دواړو فرقيو هغه دغه (ټال مهول) کول. بالاخره د هغوی تر منځ داي فيصله وشوه، چې نواب به خان ته د جندول د نيولو په غرض کېنې شل زره روپۍ ورکوي او دخپلو ډله ايزو سلاړنو او د پښت خان نه به لاس اخلي، ددې په بدل کېنې بيخان هم په جندول کېنې خپل ډله ايز په ډاگه پرېږدي، او نواب ته به اجازت ورکوي، چې دغلته خه غواړي هغه وکړي، دا فيصله داسې وه چې يو فریق ته هم پکېنې دگټې يا تاوان احساس نه کېده.

په نومبر کېنې د بس سوات واقعات يوځل بيا تشويشتاک شکل اختيار کړو، د سوات د سيند د ښې غاړې سواتو قبيلو داسې محسوسه کړله، چې ددير نواب د هغوی په کورنو چارو کېنې لاس وهنه کوي، نو ځکه يې له يوې فقير ته بلنه ورکړله، هغه په پنځه ويشتم تاريخ په سيند را پورې وتلو، او د نواب خلاف يې د هغوی سره ننگ وکړ، د هغه سره په گڼ شمېر کېنې خلک را غونډ شول، او په دير يې حمله شروع کړله، په نواب زور واچول شو، چې خان وښوځوي (وښوړي)، او دخپل لښکر سره ميدان ته راووتی، خو د فقير د زور نه د وېرې وهم او ځمپل - فطري تذبذب هغه په دوه زره کېنې واچولو. په دېر شلم نومبر فقير نهکېنې خپلو په سيمه کېنې د پنځو کړې د سيند د لورې

(WATERSHED) سرله راغی، اوکه چرې نور مخ په وړاندې تللی و، نو د چکدرې او دیر ترمنځ زمونږ سړک ته به را رسېدلې و، او د دې فوري اثر به دا و، چې د دیر قبیلې به د ځان سره ملګرې کړې وې، او مونږ به د ټولنه په شان د یو بل عمومي پاڅون سره مخامخ شوی وو، دا د هر خطرناک وخت و، خود از مونږ ښکمرغی وه، چې فقیر به څه نامعلومه چې مخ په وړاندې تلې وځنډولو.

دا توقف لنډ و ولې بیا هم زمونږ په ګټه تمام شو، نو ابوس هم زړه نازېده و، خود زیاط عبدالله خان د دولتنسرو سروسره په غرونو واوړېده، او په فقیر لې یرغل وکړ فقیر د سوات سیند خواته مخ په شاه لار و، د دې سړه ټول صورت حال بدل شو، او د کافرو خلاف د عمومي جهاد په ځای مسلمان د مسلمان سره ونښتلو، نه یوازې دا چې د دیر متعلقه قبیلو په فقیر لاس اوچت کړ، د دې سړه دخلکو هغه یقین هم پراخېدو، چې ګڼې هیڅوک هم د فقیر مخالفت نه نشي کولای. په دې وخت کې د سوات ګرځنده فوجي ټولګی د سوات په علاقه کې د لنډاکی خواته تر هیبت ګرامه پورې مخ په بوتلی و، او په هند کې د عاجلو (Emergency) واقعاتو د پاره ټاکلې شوی فوج ته د حرکت حکم ورکړې شو و، خود د دې وختو د استعمالولو ضرورت پېښ نه شو، فقیر د ښوونې سیمې ته د راتلو هڅه وکړه، خود پینځه خپلو د مخالفت سره مخامخ شو

په دې وجه هغه د کوهستان علاقې ته ستون شو او لږکري خور
شو.

دا حقيقت چې زمونږ تشويش يې ځايه نه و ، د سوات او
رانهزو د وگړو د دې اعتراف نه ثابتېږي ، چې که چرې فقير مخه
استلې وې ، نر د هغوی د پاره به يې له دې چې په هغه پسې شى
بله لاره نه و پاتې شوې .

ددې پاڅون سره چې مونږ ته د بر سوات د قبيلو په
حواله د ځان مضبوطولو کومه موقع په لاس راغله ، هغه مونږ
د نظر و نه غورځوله ، ترڅو چې د سوات د سيند د چپې غاړې
د قبيلو تعلق دى ، نوازي خپلو او جنګي خپلو زمونږ سره يوه
معاهده لاسليک کړله چې هغوی به د حکومت خدمت کوى او د
سرکاريه د ښمې کښې به د هيڅ قسمه قدم نه پورته کوى ، د
سيند په چپه غاړه چې د سوات نورې څومره قبيلې وې ، د دې
ټولو د دې نه وړاندې په دغسې معاهده دستخطې کړې وې ، خو
صرف دا دوه خپله داسې وو چې تردې وخته يې تسليمې ته غاړه نه
وه ايښې .

ددې د پاره چې د دير د نواب او د سوات د سيند د ښې غاړې
د قبيلو ترمنځ بيا شخړې پيدا نه شي يوه معاهده وشوه . د دې
معاهدې لاندې د نواب د پاره په دې قبيلو د عشر په شکل
پيسې وټاکلې شوي ، چې هر کال به يې د پنځو کالو د پاره وکړوى متعلقه
قبيلو يعنې شتمنيزه ، سېوجي ، نيک پخيل او شامېزي د نواب

دا پيسې ومنلې، او دا وعده يې وكړله چې فقير ياد نواب او حكومت بل
د بنمن به چرې هم خپلې علاقې ته نه پرېږدي .

د فقير په مخالفت كېني د عمل كولو په وجه نواب د يو
زيات شمېر خلكو په نظر كېني خپل مقام بايلل و، د هغوی
دليل دا و چې ده له پكار وو، چې پخپله يې طرفه (غیرجانبدار)
پاتې شوه و، او حكومت يې دې ته مجبور كړه و، چې په
خپل سر يې د فقير سره چوكه چوكه كړه و، په اصل كېني
هغه چې خه كړي وو، داد هغه زور نتيجه وه كوم چې پرې
زمونږ له خوا اچول شوه و، او دا زمونږ حق و، چې د
هغه نه مو د دغسې خدمت طمع لرله و .

اوس زمونږ د پاره ضروري وه، چې بېرته باجوړ ته لاړ
شو، د نواب او د ناوگي د صفدر خان په منع كېني چې كومه معاهد
شوې وه د هغې په نتيجه كېني صفدر خان د پشت خان سميع الله
خان د پشت نه شړله و او د جندول خانان د قيد يالو په شكل
كېني د نواب په ولقه كېني وو . د عبد المجيد خان نه بغير
خوك چې پخپل سر د جېل نه تښتېد لے و، نور ټول خانان
نواب ديولند وخت نه روسته خوشې كړل .

۱۸۹۹ نه ۶ :-

كله چې د دير مليون مونږ ته په خه خاص زبان
رسولوكېني ناكامه شو، نو بيا يې د حكومت د نوكرۍ نه د خلكود
زړونږدولو په لپ كېني هلې ځلې شروع كړې او د دې مقصد د

دپاره ئې په خوموقعو دهغه کسانو د جنازې نه انکار وکړ.
خوک چې په لېوې کښې وو، او مړه شوی وو، مونږ نواب مجبوري
کړ، چې د دې عمل د مخنيوي دپاره جدې (ټينگ) قدم پورته
کړي. د لېوې کسان هم په دې بې غرقې غصه وو، او دا خلک
ئې ورکړه و، چې که چېرې بيا کوم ملا داسې کار وکړ، نوموښت
به ترې گوټه وباسو.

د فروري په مياشت کښې د ناوکي په کورنۍ کښې وړانې
راغې، وجه ئې دا وه چې درود سيمه پلار کشرخوئي احمد خان
له ورکړله او مشرخوئي محمد علي جان په دې خفه شو، په يو
ارځ محمد علي جان او د پښت ولايت خان وو، او په بل اړخ
احمد جان او د خټار سردار خان وو، د يو بل سره د مخالفت
لرلو سره سره دوي د ناوکي د خان مخالف هم وو خو بيا هم
خبره دېرې ډاگې ته وځه وتله.

د فروري په اخره کښې مک ميهون د ميجر ډېني نه د
دير، سوات، چترال د ايجنسي چارچ واخستو، او د باجوړ ټول
خانان د درنلوی په ډول سلام ته حاضر شول، نواب ډېر
ناروغه و، نو خپله رانقلو، خو خپل مشرخوئي اورنگ زيب
چې په بادشاه خان مشهور و، راولپړلو، په مارچ کښې د نواب
مالي مرسته (۵۰۰۰۰) پنځوس زره روپه سالانه زياته کړه
شوه.

د جنټول خانان د زندان نه د وتلو نه وروسته په

پېښور کېږي پراته وو ، اودا هغه ئې کوله ، چې کمشنر اولفټنټا -
 گورنر مداخلت وکړي او هغوی ته نواب په جندول کې خپل ځایونه
 بېرته ورکړي خو په دې مقصد کې بریالی نه شول ، هغوی بیا د
 مالاکنده پولیسټیکل حکامو ته مراجعه وکړه ، اود دې نه وروسته
 وایسرای ته ، خو نتیجه ئې یوه وه ، دوی ته وویلې شول چې که
 چرې تاسو د اباسین په پورې غاړه چرته اوسېدلو ته تیار یاست
 نو ستاسو طرفه به د حکومت سره د پنځه زرو روپو سالانه
 واجب خبره وکړه شی ، دوی وویل چې په دې موخه خپل
 ځانونه او ملګري نه شو ساقه نوڅکه هم په دې ځای خبره
 پائی نه ورسېدله . او هغوی باجوې ته ستانه شول .

اوس محمد علی جان په دواګه د خپل پلار سره لاس اوګرېوان
 شواو دیرته راغی ، په دیر کېږي نواب په ایستلې وسله هغه ته هر
 کله ووی ، اوسالندو ورسره د خواخوږۍ اظهار وکړ ، کله چې ،
 بېرته تلونو د ماموندو او مهمندو د قبیلو وګړو بدرګه کړ
 نواب په ظاهره داسې رنگ وړکاوه ، چې هغه د پلار او خوی
 په منع کېږي سوله راوستل غواړي ، خو په اصل کې هغه تر
 خپله ورسه د اکوښن کاوه ، چې د دوی روضه ونه نشي ، په دې
 لړ کې هغه تردې حده وړاندې لاړو ، چې د محمد علی جان سره ئې
 پښت نه خپل لښکر لېږل غوښتل ، او بهانه ئې دا کوله ، چې
 هغه د جندول په علاقه کېږي ځینې چرفه بیا ابادول غواړي
 خو زموږ د حکم په وجه ئې بیا داسې ونه کړه شول . محمد علی جان

دې ته رضا کړې شو، چې ناوگي ته لارښی، اود خپل پلار سره
خبرې اترې وکړي، دهغه په نیمايي کبې د دوې تر منځ کښاله
حل شوه.

میان کلاف یو حل بیا په سوات کبې د نواب اود هغوی
تر منځ د روحانی اود نیوی قوت د تقسیم په مسئله حکومت ته
مراجعة وکړله.

د ناوگي دخان اوسلارزو تر منځ کښاله مخ په وړاندې
لاړه، او په باجوړ کبې جگړه وشوه، چې فائده یې خان ته
ورسېدله، خود بده مرغه مسئله د تل د پاره حل نه شوه
ځکه چې په جلالی کبې سلارزو، ماموندو اود چارلز سلارزو
په شریکه په خان حمله وکړله، په خان یې بده وچ جوړ کړه.
نوحه یې مونږ ته د کک او کارتوسو د پاره خواست وکړ، همدا
هم په دې مرحله کبې میدان ته راغلل، او حالات یې ډیر تشویش
ناک کړل، مونږ دا عقلمندی وکړله، چې دخان کک وکړو
ځکه چې د دې سر به په باجوړ د قوتونو توازن بر حال پاتې شی
اود هغه (خان) د پاره مونس زړه کارتوس منظور کړل، تراوسه
پورې نواب دا قبیلې دخان خلاف راپلټولو ته لمسولې، اود پیسواو
وسلې د مرستې وعدې به یې ورسره کولې، دهغه حالت هغه وخت
دکتلو و، کله چې مونږ خبر ورکړ چې لکه څنګه چې تاقل د دې
شخړو د حقولو د خواش اظهار کړې ده، لوس دا ډېره سبه
موقع ده، چې د دې مقصد د پاره دا کارتوس په ایماندارۍ په

پوره ټوکه نالوګی تهرسوسه، که چرې انکار ئې کاوه، نو د حکومت د نظره غورځېده، اوکه چرې داسې ئې کول، نو د هغه قبیلو د خندا کېدلو، د چاسره چې ئې د مرستې لوظونه کول، خوبیا هم کارتوس په حفاظت سره ورسېدل، او د خان پښې ئې ټینګې کړې، ځکه چې څه خو ددې ککله نه کار واخستل شو اوڅه ددې په وجه د قبیلو د وګړو په حوصلو هم اثر وشو. د جولائی ترمنځه پورې د ډېرو ستونځو نه پس د خان اوقبیلو ترمنځ سوله وشوه، خان مهمند وټه هغه دولس کلی حواله کړل، کوم چې د جګړې بنیاد وو، او په حقیقت کې د مهمند وحقو د فواید د سازشونو له کبله خان تر یوې میاشتې پورې ونه کړه شول چې د مهمندوسره کشاله هوله کړي.

په اګست کې فواید چکدرې ته راغی، او د نالوګی صفدرخان ورته راوغوښتله شو، او د دولتهو ترمنځ د پولیټیکل ایجنټ په مخکې لیدل کتل وشو، د ډېر بحث نه روستو د هغوی په منځ کې سوله وشوه، او د نېک نیتی د اظهار او دې باور سره دیوبل نه رخصت شول، چې په راروان وخت کې به دیوبل په خلاف د سیسې نه جوړوی، په دې موقعه د هغه معاهدې تجدید هم وشو، کومه چې وړاندې ددوی ترمنځ شوې وه، خو عمل وړ باندې نه و شوی (متن ئې د کتاب په اخر کې ورکړ شوی دی).

د تېر څه وخت راسې په دې علاقه کې د ګډېر په دیسه

کښې د میان رحیم شاه لاس په نظر راتلو، او د دیر او ناوګۍ په کښاله کښې د هغه عمل خبره تر اخری حده ورسوله، د دې د پاره چې هر چاته ترې فائده ورسې، دا ضروری شوه، چې هغه د دې علاقې نه وشړلې شي، د دیر د قواب دیوې لور سره د واده کولو په وجه په دې علاقې کښې د هغه اشرزبنت زیات شوه، او په حقیقت کښې هم هغه په عملی ډول د دیر حکمران و، او دا زمونږ د پاره نور د زغم وړ نه وه، هغه ته حکم وشو، چې د علاقې نه لاپ شي، او بیرته صرف په هغه صورت کښې راتلې شي چې د پولیټیکل ایجنټ لیکلې اجازت ورسره وي، ترننه پورې ورته دا اجازت نه دے ورکړې شوه، اگر چې رحیم شاه او په دیر کښې د هغه ډله ایزو او حتی چې قواب پخپله هم د هغه د بیرته راوستلو د پاره هڅې کړې وې.

د لاه ډله د خانانو تر منځ چې کوچې شخصې او بدې په مسلسل ډول د ډېرو کلونو راسې را روانې وې، اوس داسې ځای ته راوړسېدلې چې زموږ او ورو اقداماتو وړاندې په زړه پورې اثر نه شو کولې نوځکه دواړه خاتان مردان ته وشړلې شو او دا شرط ورته کېښودل شو، چې هله به بیرته راځي، چې ټټه خپلو کښې د امن ناکه ګاونډیانو په حیث د اوسېدو معاهده وکړي هغوی په جون کښې مردان ته لارل، درې میاشتې د خپلو ډلو نه لرې پاتې شول، او په سپرو مغزو ئې په خپلو معاملو غور وکړ او د نورو جګړو نه کولو شریکه معاهده ئې راولسېرله.

په هم دې شرط په اگست کښې هغوی ته اجازت وکړه شو
چې خپلو کورونو ته راشي .

په پسرلي کښې د لواری د درې په لاره د واورې د لویو
لویو گټانو (برفکوچ) د را رغړېدو، د نوبار نه د راتلونکي فوج
د زياتې جرړې سره د مخامخ کېدو او د کیمپ د میدان په خوا
و شاه کښې د فصل د ناموجودیت خواش داسې عوامل وو ،
چې په مونږ کې د چترال رلیف د سپرې نه منی ته راواړولو.
د اکتوبر په لړمې نېټه فوج د چکدرې نه روان شو
او راتلونکي فوځیان په شپږویشتم تاریخ بېرته راوړسېدله ټول
کارسم وشو او په سړک د هېڅ قسمه بده پېښه ونه شوه.
داخل هم لکه د پخوا په شان د قبیلو د پیکټونو د نظام منظم
واختله شو.

ستلنه ۶۰:-

په مارچ کښې د دیر نواب د وایسرائې په بلنه
د هند دوه وکړې، او تر کلکتې پورې لاړو، د پیرنگي هند د
سفر په دوران کښې د نواب سترگې وغړېدلې، او د وایسرائې
سره د دوه ځله خبرو اترو په نتیجه کښې د هغه په ذهن ښه
اثر وشو، او کله چې بېرته راغی، نو دا ثابته شوه چې دا کار زمونږ
د پاره سخت گټور ؤ .

په اپریل د اتمانځل په علاقه ټوټه کښې جگړه وشوه،
چېني کاکا خېل میای کا نو چې په اصل کښې د کوټ وو خوپه ټوټه

کښې اوسېدل، ځکه چې د کوټ خلکو د خپلو بد عملیو له کبله د کوټ نه ایستلی وو، شموزی او نور واکمنانو ته د کک خواته وکې، دوی د مخکې نه هم د کوټ نه د شکایت لرلو، چې د کوټ د لارې د تجارت کوم مال چې د هغوی علاقې ته راغی نو د کوټ خلک پکې مداخلت کوي، د کوټ د تالا کولو او د توقې په زرخیزه سیمه د قبضې په لالچ کښې هغوی لښکر راغونډ کوي، او د کوټ نه چاپېر شول، سمرانیزې چې د کوټ سره یې کلک تړون لرلو، هم راوله زیږده، زمونږ له خوا مداخلت ضروري شو، یو جرګه مقرر کړه شوه، چې دواړه طرفه غلې کړي، او لښکر یې وسلې کړي، او معامله د همدې د پاره په مالا کښې پر لیتیکل ایجنټ ته وسپاري، د توقې اتماخیل دې ته رضا شول چې په راروان وخت کښې به خپلې ټولې شخړې د همدې د پاره حکومت ته حواله کوي، او نور واکمنانو د الوط وکې، چې بیا به په توقې غرض نه لري، د توقې د خلکو په غوښتنه په کوټ کښې د لېوې یو ورځ خورک جوړه شوه، د دې اقداماتو سره په عمومي ډول په اتماخیلو او هم د سمرانیزې په خلکو د پېر مېنډ اثر وشو.

داسې معلومېږي لکه چې اوس لېوې فقیر ته دا احساس شوی و، چې د نورې دینفق نه هیڅ نه جوړېږي، نو ځکه یې په نژدې وختونو کښې د خپل یو مخوړیز ملګري پواسطه د مالاکه د پولیتیکل ایجنټ سره رابطه کړې وه، دهغه د دې عمل هرکله

شوے دے اوفقیر دا وعده کړېده چې هغه به د پيرنگي حکومت
خلاف نړۍ د هيڅ قسم د سنجمانه فعاليتونه نه کوي، د فقير او
پوليتيکل ايجنټ ترمنځ د پيغامونو او د الو (تمخو) د ورکړې راکړې
خبره په 'توله' علاقه کېې د نورو شوې ده او ظاهر ده چې نتيجه
يې د فقير د اثر د کمېدو په شکل کېې ښکاره شوېده په 'هغه' او د هغه
په 'ملگرو' د حکومت نه د پيسو اخستلو تور لگېدله دے، او د هغوې
انکار هغه خلک نه مني، څوک چې د هغوې په 'گټه' کېې د برخې
د عواري، د اوښل گران دی چې بد مرغه فقير د دې بې بنياد د
يقين په وجه د خلکو د نظر غورچېدله دے چې د حکومت نه
پيسې اخلي او که نه 'په' دې چې هغه په 'دوامدار' ټول د دې
تور نه انکاري دے.

د بلجور حالات دڅه مودې راسې ناتيکاوه وو، او د
جون په 'مياشت' کېې خبره د ناوگي د خان او د چارمنگ د
سرکند خان ترمنځ جگړې ته ورسېدله، د سرکند خان سره ماموند
سلارزي او د ميتي مهمند هم ملگري وو، خان يې په 'يو
وخت' کېې بد حاله کړے و، خوبيا هم يې د حکومت د مرستې نه
يې پسي ټينگي کړې او معامله غلې شوه. د ميتي مخوريز
مشرقيرت خان د ناوگي د خان سره په 'دې' هيله د ښځو رشته
وکړل چې د دې سره به د هغوې ترمنځ د يو وخته پورې د ډاگي
ډکلمې بدي او جنک جگړې ختمې شي، په 'اوسې' کېې په
برسوات کېې د نواب نه په 'دې' وجه تر ډېره حده د خلکو

زړه بد او مړه پيدا شوه او چې هغه د خپلو محاصلا نو مقررولو
 اود هغوي په لاس د نېک پېښلو نه د عامدا تر راغونډولو هڅه
 کوله ، چې دا په حقيقت کې د هغه معاهدې خلاف ورزي وه
 کومه چې د دوي تر منځ په ۱۸۹۴ز کښې شوې وه ، د نېک پېښلو
 نه دا غلطې وشوه ، چې د نواب به راليزې سړي ئې لاس اوچت-
 کې . او بيا تسليمېدلو ته مجبور شو .

چترال ريليف په اتم اکتوبر د چکدرې نه شروع شو ،
 او په رومي نومبر راتلونکي فوجيان په خير خيريټ راورسېدل
 لکه د پخوا غونډې د قبائلي ذمه واري تابيا شوې وه ، د دغه
 وخت نه د دې رپورټ د ليکلو پورې داسې څه خاص واقعې
 نه ده شوې چې سره ئې وليکي .

د سلالنه د جنوري په لومړۍ نېټه د فونبار اودرگه
 چې د مالاکنم د درې په لمن کې پرته ده تر منځ د اور-
 کجاوې تک راتگ شروع شو . او بايد هم په دې خبره
 دا تاريخ پاڼې ته ورسوو .

« پاڼې »

هغه معاهد چې د دیرنواب د ۱۹۱۸ز په دسمبر
کښې د سوات، چترال، باجوړ او کابل سره د خپلو بریدونو
(پولو) د تعیین په لړ کښې کړې وې؛

زه د دیرنواب محمد شریف د الوط کوټ، چې په راتلونکي
وخت کښې به نه خو په دغه علاقاو خلکو تېر کوم او نه
به د هغوی په چارو کښې کوټې و هم خوځ چې زما د علاقې د
پولونه بهر واقع دی. زه دا هم اقرار کوم چې که چېرې زما یا زما
دولتانو او د کاونډي قبیلو ترمنځ شخړه پیدا شي. زه به په
وقتي ډول د دیر، سوات او چترال د پولیټیکل ایجنټ په ترسټ
د هند د حکومت د ښوونې او مشورې سره سم عمل کوم.
زما د علاقې موجوده بریدونه په لاندې ډول دی.

۱- د چترال سره به د لواری د سلسلې څو کر او هغه لویه
(watershed) زما پوله وی. د کومې تعیین چې حکومت
کړې ده. باید ذکر شي چې د څارو و ساتلو د حق په لړ
کښې چې پولیټیکل ایجنټ زموږ د زړو حقوقو په رڼا کښې
د چترال سره کوم سمون جړې کړې ده هغه به برقرار وی.

۲- د هغه معاهدې لاندې کومه چې ما او د ناوګی خان لاس
لیک کړې، د باجوړ او اتما غېلو سره به ایلني تړمن "Trepaman"
او د تېکوري کنډو زما پولې وی.

۳- جندری سر، د پنجکوري لویه او د شامېزی پوله د
تېرت او برنیل د بېلتون د نقطې پرې به د کوهستان سره زما

سرحد وی .

۴ - د سوات سر د سوات د سیند غاړه .

۵ - د کابل د امیر سره به مې پوله هغه وی کومه چې حکومت .
ټاکلې ده .

زه نن د کال ۱۶ ۱۳ هـ درجې د میاشتې په اوومه لسمه نېټه
په دې معاهده خپل مهر لگوم ، چې د راتلونکي وخت د پاره
بښند پاتې شی .

هغه معاهده چې ناوګی دخان او دیر د نواب تر
منځ په ۱۳ / اکتوبر ۱۹۱۸ شوی وه او په اګست ۱۹۱۹ ل
کښې ئې د دیر ، سوات او چترال پولیټیکل ایجنټ په
وړاندې تجدید شو وه

له دې کبله چې زما او د دیر د نواب په منځ کې په خه خاص
مسئله زړه بډاوه او د ښمنۍ راروانه وه ، نو ځکه اوس مونږ په
خپلو کې روغه وکړه او معاهده مولا س لیک کړله او د پولو تعین
مو وکړ . د دې په بنیاد به د ټکورې کوتل ، ایلنۍ چوڅۍ
او تریپن کوتل زموږ پولې وې او د دیر نواب به د دې پولونه بهر
په یو حالت کې هم غرض نه ولری . او همدارنګه به زما د هغه د
طرف سره خه کار نه وې . د یو دوست به د بل دوست او د
یو ښمن به د بل ښمن وې . که چا د دې معاهدې خلاف
وړزی وکړه نو هم هغه به ئې ذمه ولروې . دا لیک وشو چې
د راتلونکي وخت د پارح سند پاتې شی .